

ՄԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՄՇԵՐ ՄԱՍՆՁԱՆՅԱՆ

ՈՐՈՇ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԳՆԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԿԱՆ ԿՐԻՄԻՆԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ 8

ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԱՐԱՍ ՕՐԲԵԼՅԱՆ

«ՀԱՐԿԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 28-ՐԳ ՀՈԳՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ՀԱՐՑԵՐԻ ՄԱՍԻՆ 15

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

ԴԱՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԳՆԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ 24

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՄԵՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՍԵՑՄԱՆ ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ 34

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԷՄԻՆ ԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԻՐԱՎԱՉԱՓՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԻՃԱՐԿԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԿԱՅԱՑՎՈՂ ԱԿՏԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ 40

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 48

ՔԵՅՈՄԵ 80

Մեեր ՄԱՄԱԶԱՆՅԱՆ

Ռուս-հայկական (Մլավոնական) պետական համալսարանի ասպիրանտ

ՈՐՈՇ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԽԱՂԱՂ ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Խ ա ղ ա ղ հավաքների իրավունքը մարդու հիմնարար սահմանադրական իրավունքներից է: Քաղաքացիական հասարակությունում և իրավական պետությունում այն մարդու սահմանադրաիրավական կարգավիճակի անբաժանելի և հիմնարար տարրերից մեկն է: Խաղաղ հավաքների իրավունքը նաև մարդու մի շարք այլ իրավունքների և ազատությունների գործնականում իրականացման էական պայմաններից մեկն է: Հավաքների իրավունքի իրականացումն արտահայտվելու ազատության, միավորվելու իրավունքի, պետության գործերի կառավարմանը մասնակցելու հիմնարար իրավունքների և ազատությունների ապահովման կարևոր երաշխիքն է:

Խաղաղ հավաքների իրավունքը պետք է ապահովվի սահմանադրական երաշխիքներով: Սահմանադրությունը նվազագույնը պետք է պարունակի հավաքների ազատությունը երաշխավորող իրավունք:

Խաղաղ հավաքների իրավունքն ամրագրված է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 29-րդ հոդվածում, համաձայն որի. «Յուրաքանչյուր ոք ունի խաղաղ, առանց զենքի հավաքներ անցկացնելու իրավունք»:

Խաղաղ հավաքների իրավունքն ամ-

րագրված է նաև մարդու իրավունքներին վերաբերվող գրեթե բոլոր հեղինակավոր միջազգային փաստաթղթերում, այդ թվում՝ 1948թ. ընդունված Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 20-րդ հոդվածում, 1950թ. ընդունված Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 11-րդ հոդվածում, 1966թ. ընդունված Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի 21-րդ հոդվածում, Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածում:

Որպես հիմնարար իրավունք՝ խաղաղ հավաքների իրավունքն այնքանով, որքանով հնարավոր է, պետք է իրականացվի առանց կարգավորման: Այն, ինչ հատակորեն չի արգելվում օրենքով, պետք է ենթարդվի որպես թույլատրելի, և նրանք, ովքեր ցանկանում են հավաքվել, չպետք է թույլտվություն պահանջեն այդ անելու համար¹: Այսինքն՝ *հոգուտ հավաքների ազատության կանխավարկածը պետք է հստակորեն սահմանվի օրենքով*: Շատ երկրների օրենսդրություններում այն սահմանվում է սահմանադրական երաշխիքների ձևով, բայց կարող է ամրագրվել նաև կոնկրետ հավաքները կարգավորող օրենքով:

Հայաստանի Հանրապետությունում 2004թ. ապրիլի 28-ին ընդունվեց «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» ՀՀ օրենքը: Օրենքի ընդունմամբ վերջ դրվեց ավտորիտար երկրներին բնորոշ հավաքների անցկաց-

ՓԵՏՐՎԱՐ 2011 2 (139)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ման թույլատրման եղանակին և սահմանվեց իրազեկման եղանակը: Այսպես՝ օրենքի 5-րդ հոդվածով կարգավորվում են հրապարակային միջոցառման կազմակերպումը և անցկացումը, որի էությունից հետևում է, որ կազմակերպիչը տեղական ինքնակառավարման մարմիններից ոչ թե թույլտվություն է խնդրում, այլ պարզապես իրազեկում է իր մտադրությունների մասին:

«Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» ՀՀ օրենքում (այսուհետ՝ Օրենք) մի քանի անգամ ծավալուն փոփոխություններ և լրացումներ են կատարվել: Նշված օրենսդրական փոփոխությունների ու լրացումների մի մասն առավելապես ուղղված էին օրենքի թերությունների և բացթողումների վերացմանը, օրենսդրական կարգավորման կատարելագործմանը, ոմանք էլ՝ հետընթաց էին և օրենքը մոտեցրեցին հավաքների իրավունքի կարգավորման խորհրդային մոդելին:

Օրենքի ներկա խմբագրության մեջ այսօր էլ նկատվում են որոշ նորմեր, որոնք չիմնավորված խոչընդոտներ են ստեղծում խաղաղ հավաքների սահմանադրական իրավունքի գործնականում իրականացման համար:

1. Օրենքի 5-րդ հոդվածի 5-րդ մասում ամրագրված է. «Մինչև զանգվածային հրապարակային միջոցառման սկիզբը կազմակերպչի փոխարինելու դեպքում կազմակերպիչը ոչ ուշ, քան հրապարակային միջոցառման սկսվելուց երեք ժամ առաջ, պետք է գրավոր տեղեկացնի լիազորված մարմինն կամ նրա ներկայացուցչին՝ կցելով նոր կազմակերպչի համար սույն օրենքով նախատեսվող տվյալները»: Խաղաղ հավաքների իրավունքի հետ կապված՝ ցանկացած օրենսդրական կարգավորման նպատակը հավաքների իրավունքի գործնականում իրականացման համար անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծելն է, որի մասին վկայում է նաև Օրենքի 1-ին հոդվածը: Ցանկացած օրենսդրական կարգավորում պետք է

միտված լինի տվյալ իրավունքի իրացմանն աջակցելուն և դրա պաշտպանության ապահովմանը: Այս առումով շատ կարևոր է, որ օրենքը խուսափի կարգավորիչ հավելյալ, բյուրոկրատական համակարգի ստեղծումից, որն արհեստական սահմանափակումներ կստեղծի խաղաղ հավաքների իրավունքի գործնականում իրացման համար: Օրինակ՝ Օրենքի 5-րդ հոդվածի 5-րդ մասի պահանջը կարծես միտված է խոչընդոտելու խաղաղ հավաքների իրավունքի գործնականում իրականացմանը: Կարիք չկա ժամանակային սահմանափակումներ նախատեսել կազմակերպչին փոխարինելու համար: Քանի դեռ կա որևէ անձ, որը պատրաստ է իր վրա վերցնել հավաքի անցկացման համար պատասխանատվությունը, հավաքը պետք է կայանա:

2. Օրենքի 9-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունում ամրագրված է. «Մինչև 18 տարեկան այն քաղաքացիները, ովքեր օրենքով սահմանված կարգով չեն ճանաչվել լրիվ գործունակ, իրավունք ունեն զանգվածային հրապարակային միջոցառումներ կազմակերպել միայն ծնողների կամ օրինական այլ ներկայացուցիչների գրավոր համաձայնությամբ»: Երեխաները նույնպես ունեն իրենց պահանջներն ու շահերը և դրանք ներկայացնելու կարիք: Խաղաղ հավաքների ազատությունը երեխաների համար նույնպես ապահովում է իրենց տեսակետներն արտահայտելու և հասարակական կյանքում իրենց ներդրումն ունենալու հնարավորություն: ՄԱԿ-ի «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածը պահանջում է ճանաչել երեխաների խաղաղ հավաքներ կազմակերպելու և դրանց մասնակցելու իրավունքը:

3. Լուրջ մտահոգություն են առաջացնում 9-րդ հոդվածում սահմանված բլանկետային սահմանափակումները:

Առաջին՝ 9-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նշվում է. «Արգելվում է հրապարակային միջոցառումների անցկացումը գործասերի, պաշտպանական նշանակության

Սահմանադրական իրավունք

օբյեկտների, քրեակատարողական հիմնարկների, նախնական կալանքի վայրերի տարածքներից 150 մետրից պակաս հեռավորության վրա»։ Կարծում ենք, որ նման սահմանափակումը չի համապատասխանում իրավական պետության կարևորագույն սկզբունքներից մեկին՝ համաչափության սկզբունքին և իրավունքի սահմանափակման ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտության չափանիշին²։ Նման հաստատությունները, որպես կանոն, պաշտպանված են պատերով, պատնեշներով և այլ պաշտպանողական նշանակություն ունեցող շինություններով, որոնք բավականին հեռու են պաշտպանվող օբյեկտներից։ Ուստի նման օրենսդրական սահմանափակումը համաչափ չէ հետապնդվող նպատակին և որոշ դեպքերում կարող է անիմաստ դարձնել անցկացվող հավաքը։ Պետք է գիտակցել, որ ցանկացած հավաք տեղի է ունենում կոնկրետ նպատակով և անհրաժեշտ է նպաստել, որ հավաքը տեղի ունենա թիրախ լսարանի տեսանելիության և լսելիության գոտում։

Երկրորդ՝ 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ կետում նշվում է. «Հանրապետության նախագահի նստավայրից, Հայաստանի ատոմային էլեկտրակայան ՓԲԸ-ից, գազի ստորգետնյա պահեստարաններից և դրանց սպասարկման կառույցներից, Օրբիտա 2 վերգետնյա արբանյակային կայանից այնպիսի հեռավորության վրա, որը ոստիկանությունն անհրաժեշտ կհամարի՝ անվտանգության նկատառումներով»։ Նորից հարց է առաջանում՝ արդյո՞ք նման սահմանափակումն անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում։ Հավաքները տեղի են ունենում կոնկրետ նպատակով. ցուցարարները, հնարավոր է ցանկանան հավաքվել Նախագահի նստավայրի մոտ, և հավաքը չափազանց հեռու տարածության վրա անցկացնելու դեպքում կդառնա անիմաստ՝ չգտնվելով թիրախ լսարանի տեսանելիության և լսելիության գոտում։ Նաև Օրենքի այս դրույթը հայեցողության չափազանց մեծ

շրջանակ է տրամադրում ՀՀ ոստիկանությանը խաղաղ հավաքների իրավունքն իրականացնելու նկատմամբ սահմանափակումներ նախատեսելու հարցում։ Այսպես՝ ինչպես նշեցինք, Օրենքի 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ հավաքը կարող է տեղի ունենալ հանրապետության նախագահի նստավայրից, «Հայաստանի ատոմային էլեկտրակայան» ՓԲԸ-ից, գազի ստորգետնյա պահեստարաններից և դրանց սպասարկման կառույցներից, Օրբիտա 2 վերգետնյա արբանյակային կայանից այնպիսի հեռավորության վրա, որը ոստիկանությունն անհրաժեշտ կհամարի անվտանգության նկատառումներով։ Մինչդեռ ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածի և Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի համաձայն՝ այդ սահմանափակումը (հեռավորությունը) պետք է սահմանվի օրենքով։ Եթե նույնիսկ ընդունենք, որ սահմանափակումը նախատեսված է օրենքով, ապա պետական մարմնին այնպիսի լայն և նույնիսկ անսահմանափակ հայեցողության հնարավորություն է ընձեռված, որ պետական մարմնի որոշումները դառնում են անկանխատեսելի, ուստի այդպիսի օրենքը չի կարող երաշխավորել նվազագույն պաշտպանություն կամայականությունից, որը, մեր կարծիքով, օրենքի այս դրույթը զրկում է որոշակիությունից։ Իսկ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի թիվ 630 որոշման համաձայն՝ որևէ իրավական նորմ չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության սկզբունքին։ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) նույնպես բազմիցս նշել է, որ օրենքով նախատեսված լինելու պահանջը նշանակում է, որ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքին միջամտությունը պետք է ոչ միայն ուղղակի սահմանված լինի օրենքով, այլ նաև որոշակի պահանջներ ներկայացնի սահմանափակող օրենքի որակին։ Օրենքը պետք է պատշաճ կերպով մատչելի լինի քաղաքացու հա-

մար, համապատասխան հանգամանքներում հնարավորություն ընձեռի քաղաքացուն կողմնորոշվելու, թե անհրաժեշտության դեպքում ինչ իրավական նորմեր են կիրառվելու, բացի այդ, օրենքի ցանկացած սահմանափակող նորմ պետք է ձևակերպված լինի բավարար ճշգրտությամբ, որպեսզի քաղաքացին հնարավորություն ունենա կանխատեսել այն հնարավոր հետևանքները, որոնք կարող են առաջանալ որոշակի հանգամանքներում³: Այսինքն՝ Եվրոպական դատարանը պահանջում է, որ ներպետական օրենքը շահագրգիռ անձանց համար իր որակով լինի մատչելի և հետևանքներով կանխատեսելի: Իհարկե, դատարանն ընդունում է, որ օրենքները հնարավոր չէ բացարձակ ճշգրտությամբ ձևակերպել, սակայն եթե օրենքը մատչելիության և կանխատեսելիության առումով այնքան անկատար է, որ չի նախատեսում նվազագույն պաշտպանություն կամայականությունից, ապա նման օրենքի հիման վրա կատարված սահմանափակումը չի կարող համապատասխանել օրենքով նախատեսված լիմելու պահանջին:

Երրորդ՝ 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 3-րդ կետում նշվում է. «Եթե առկա են հավաստի տվյալներ, որ միջոցառման անցկացումն ստեղծում է բռնության անմիջական սպառնալիք կամ իրական վտանգ է սպառնում պետական անվտանգությանը, հասարակական կարգին, հանրության առողջությանն ու բարոյականությանը, անձանց կյանքին և առողջությանը, այլոց սահմանադրական իրավունքներին ու ազատություններին կամ անցկացվում է սահմանադրական կարգը բռնի տապալելու, ռասայական, ազգային, կրոնական ստեղծություն բորբոքելու, բռնության, պատերազմ քարոզելու նպատակով կամ կարող է հանգեցնել զանգվածային անկարգությունների կամ էական գույքային վնաս հասցնել պետությանը, համայնքին, ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց:

Այդ տվյալները կարող են համարվել

հավաստի, եթե դրանց առնչությամբ Հաստատանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր ոստիկանությունը կամ ազգային անվտանգության ծառայությունը ներկայացրել են պաշտոնական հիմնավորված եզրակացություն: Նույն կարգով այդ մարմինները եզրակացություն են տալիս այդ հիմքերի վերացման մասին»:

Առաջին հայացքից թվում է, որ այս օրենսդրական կարգավորումը բխում է ՀՀ Սահմանադրությունից և նախատեսում է բոլոր այն իրավաչափ նպատակները, որոնց առկայության դեպքում հավաքների ազատության սահմանափակումը հնարավոր է: Սակայն ամխուսափելիորեն առաջանում են նաև մի շարք հարցեր.

1. Ի՞նչ է իրենից ներկայացնում «հավաստի տվյալներ» արտահայտությունը:

2. Այդ հավաստի տվյալները պարունակող պաշտոնական հիմնավորված եզրակացությունները ոստիկանությունը կամ ազգային անվտանգության ծառայությունը ներկայացնում են սեփական նախաձեռնությամբ, թե լիազոր մարմնի նախաձեռնությամբ, դրանք պետք է ներկայացվեն ցանկացած դեպքում, թե ոչ, եթե ոչ, ապա ինչ չափորոշիչներով պետք է առաջնորդվի լիազոր մարմինը՝ մեկ դեպքում պահանջելով այդ պաշտոնական հիմնավորված եզրակացությունը, իսկ մեկ այլ դեպքերում՝ չպահանջելով, թե լիազոր մարմինը պարտավոր է բոլոր դեպքերում պահանջել պաշտոնական հիմնավորված եզրակացություն:

3. Պաշտոնական հիմնավորված եզրակացություններն ինչ բնույթի իրավական փաստաթղթեր են՝ գաղտնի, թե ոչ, հավաքի կազմակերպիչը կարող է ծանոթանալ դրանց բովանդակությանը, թե ոչ, արդյոք նրանք կարող են բողոքարկել այդ փաստաթուղթը, թե ոչ, եթե այո, ապա ինչ ընթացակարգով:

Վերոնշյալ օրենսդրական կարգավորման վերաբերյալ իրենց մտահոգությունն են հայտնել նաև «Ժողովրդավարություն օրենքի միջոցով» Եվրոպական հանձնա-

Սահմանադրական իրավունք

ժողովը (Վեներտիկի հանձնաժողովը) և ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ հավաքների ազատության հարցերով փորձագիտական խորհուրդը: Նրանց եզրակացությունում Օրենքի 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 3-րդ կետում տեղ գտած ձևակերպումները որակվել են որպես «ոչ հստակ»:

Չորրորդ՝ 9-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշվում է. «*Հրապարակային միջոցառումներ կազմակերպելու կամ դրանց մասնակցելու իրավունք չունեն՝ 1) ոստիկանության, ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողները, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի. 2) զինծառայողները, քրեակատարողական ծառայողները*»:

Ըստ Օրենքի 9-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ խաղաղ հավաքներ կազմակերպելու կամ դրանց մասնակցելու իրավունք չունեն մալ քրեակատարողական ծառայողները: Այնինչ ՀՀ Սահմանադրության 29-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված է, որ զինված ուժերում, ոստիկանությունում, ազգային անվտանգության, դատախազության մարմիններում ծառայողների, ինչպես մալ դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամների կողմից այդ իրավունքների իրականացման սահմանափակումներ կարող են նախատեսվել միայն օրենքով: *Ինչպես պարզ է դառնում, քրեակատարողական ծառայողների խաղաղ հավաքների իրավունքի սահմանափակումը նախատեսված չէ ՀՀ Սահմանադրությամբ:*

4. Օրենքի 12-րդ հոդվածի 4-րդ մասում ասվում է. «*Իրազեկումների քննարկման ընթացակարգը սահմանում է լիազոր մարմինը, սակայն կազմակերպչին պետք է լիարժեք իրավունք վերապահվի ներկայացնելու իր տեսակետը: Յուրաքանչյուր իրազեկման քննարկման մասնակցողներ ելույթ ունենալու, հարցեր տալու, հարցերին պատասխանելու, առարկություններ կամ միջնորդություններ կատարելու, լրացուցիչ փաստաթղթեր, եզրակացություններ կամ այլ տեղեկատվություն ներկայացնելու իրավունք ունեն: Իրազեկման*

քննարկումը չի կարող մեկ ժամից ավել տևել»: Իրազեկման քննարկման տևողությունը մեկ ժամով սահմանափակող Օրենքի այս դրույթը որոշ հանգամանքներում կարող է անիրական, երևակայական դարձնել Օրենքի 12-րդ հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված կազմակերպչի ընթացակարգային իրավունքները: Չէ՞ որ իրազեկման քննարկման հիմնական նպատակը կազմակերպչի և լիազոր մարմնի միջև ծագած խնդիրների լուծումն է, որը կարող է նվազեցնել հասարակական կարգի հնարավոր խախտումները, նպաստել կազմակերպչի և իշխանությունների միջև ոչ թե առճակատման, այլ համագործակցության հաստատմանը, որը կապահովի խաղաղ հավաքի անցկացումը: Մեր կարծիքով նման ժամանակային խիստ սահմանափակումն իրավաչափ չէ և անիրաժեշտ է կամ այդ ժամանակային սահմանափակումն ընդանրապես վերացնել, կամ գոնե այդ ժամանակահատվածն ավելացնել այնքան, որ այդ ժամանակային սահմանափակումն արհեստական խոչընդոտ չհանդիսանա կազմակերպչի համար՝ իր ընթացակարգային իրավունքները գործնականում իրականացնելու համար:

5. Օրենքը չի նախատեսում զանգվածային հրապարակային միջոցառում անցկացնելու համար թույլտվություն ստանալու ուղղակի պահանջ, սակայն որոշ դեպքերում, կարծես, դա բխում է օրենքի որոշ նորմերի բովանդակությունից, օրինակ՝ Օրենքի 14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի համաձայն. «*Ոստիկանության ներկայացուցիչն իրավունք ունի հրապարակային միջոցառման դադարեցման մասին որոշում ընդունելու... միայն հետևյալ դեպքերում, եթե*

1) զանգվածային հրապարակային միջոցառումն անցկացվում է առանց իրազեկման»:

Կամ Օրենքի 14-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն. «*Ոստիկանությունը հրապարակային միջոցառումը հարկադիր դադարեցնելու իրավունք ունի*

միայն հետևյալ դեպքերում, եթե

1. դադարեցնելու մասին սույն հոդվածով նախատեսված կարգով տրված պահանջը կազմակերպչի կողմից մասնակիցներին անհասկալի չի հայտարարվել»:

Եվրոպական դատարանն իր որոշումներում բազմիցս նշել է. հավաքին՝ լինի այն օրինական, թե ապօրինի, արձագանքելու հիմնական չափանիշը նրա խաղաղ կամ ոչ խաղաղ բնույթն է: Հավաքները համարվում են խաղաղ, եթե կազմակերպիչներն ունեն խաղաղ մտադրություններ⁴: Խաղաղ տերմինը պետք է մեկնաբանվի որպես մի վարքագիծ, որը կարող է բարկացնել կամ վիրավորել այն անձանց, որոնք ընդդիմանում են հավաքի կողմից ներկայացվող գաղափարներին և պահանջներին⁵ և նույնիսկ այնպիսի վարքագիծ, որը միտումնավոր խոչընդոտում կամ խանգարում է երրորդ անձանց գործունեությանը⁶: Եթե խաղաղ լինելու հիմնարար չափանիշը պահպանվում է, ապա այն պետական իշխանությունների մոտ առաջացնում է դրական պարտականություն, որը բխում է խաղաղ հավաքների իրավունքից:

Այն հավաքները, որոնք համարվում են ոչ խաղաղ, ոչ օրինական են՝ վերահաս բռնության համոզիչ և անհայտ վտանգի պատճառով: Այնուամենայնիվ՝ խաղաղ հավաքները հնարավոր է լինեն ոչ օրինական, օրինակ՝ 1. հավաքը չի համապատասխանել օրենսդրությամբ սահմանված պարտադիր նախապայմաններին (կազմակերպիչների կողմից չի պահպանվել նախապես իրազեկելու պահանջը), 2. բովանդակային առումով այն հետապնդում է ոչ օրինական նպատակ:

Եթե կազմակերպիչները խախտել են օրենքը, սակայն հավաքն անցնում է խաղաղ, ապա ոստիկանությունը չպետք է միջամտի հավաքի անցկացմանը (հարկադիր դադարեցնի այն), այլ պետք է նպաստի, որպեսզի հավաքն անցնի խաղաղ, իսկ հավաքից հետո անհրաժեշտության դեպքում կազմակերպիչներին ենթարկի

պատասխանատվության: Եթե խաղաղ հավաքը վերածվում է ոչ խաղաղի, օրինակ՝ դրսևորվում է ոչ օրինական արարքի մտադրություն, ապա հավաքը կարող է համարժեք ձևով դադարեցվել, այդ թվում նաև հարկադրաբար: Սակայն հավաքի ժամանակ առանձին անձանց ոչ օրինական հայտարարությունները, գործողությունները խաղաղ հավաքն ինքնաբերաբար չեն դարձնում ոչ խաղաղ, և ոստիկանությունը միջամտելիս պետք է ձեռքարկալի առանձին անձանց, այլ ոչ թե ցրի հավաքը⁷: Այսպիսով՝ քանի դեռ հավաքը խաղաղ է, այն պետք է կայանա և չպետք է ցրվի ոստիկանության կողմից, *իսկ ուժ կիրառելու անհրաժեշտության դեպքում ոստիկանությունը պետք է կիրառի այն միայն ծայրահեղ դեպքերում, և ուժի կիրառումը պետք է լինի համաչափ*:

6. ՀՀ Սահմանադրության 29-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված է. «*Ձինված ուժերում, ոստիկանությունում, ազգային անվտանգության, դատախազության մարմիններում ծառայողների, ինչպես նաև դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամների կողմից այդ իրավունքների իրականացման սահմանափակումներ կարող են նախատեսվել միայն օրենքով*»:

Այսպիսով՝ Սահմանադրությունը և Կոնվենցիան օրենսդրությանը հնարավորություն են ընձեռում պետական համակարգի որոշակի ներկայացուցիչների համար օրինական սահմանափակումներ նախատեսել: ՀՀ մի շարք օրենքներ սահմանափակումներ են պարունակում պետական իշխանության որոշակի ներկայացուցիչների համար⁸, սակայն դրանք ոչ թե սահմանափակում են այդ անձանց խաղաղ հավաքների իրավունքը, այլ ուղղակիորեն զրկում են այդ իրավունքի իրականացման հնարավորությունից:

Հարց է առաջանում՝ արդյո՞ք ՀՀ Սահմանադրության 29-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նախատեսված սահմանափակման հնարավորությունը նշանակում է, որ

Սահմանադրական իրավունք

օրենսդիրը բացարձակ հայեցողություն ունի որոշելու այդ սահմանափակման ծավալները և գործնականում հնարավորություն ունի գրկելու պետական իշխանության որոշակի ներկայացուցիչների՝ իրենց սահմանադրորեն երաշխավորված հիմնարար իրավունքից:

Մեր կարծիքով ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված սահմանափակման հնարավորությունը չի նշանակում, որ օրենսդիրը բոլոր դեպքերում պետք է սահմանափակի այդ պետական իշխանության ներկայացուցիչների խաղաղ հավաքների իրավունքը: ՀՀ Սահմանադրությունում օգտագործվում է հետևյալ ձևակերպումը՝ «իրականացման սահմանափակումներ», իսկ մեկ այլ դեպքում, օրինակ՝ ՀՀ Սահմանադրության 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասում՝ «ընտրել և ընտրվել չեն կարող» ձևակերպումը: Եթե սահմանադիրը նպատակ ունենար գրկել պետական իշխանության որոշ ներկայացուցիչների խաղաղ հավաքների իրավունքից ընդհանրապես, չէր օգտագործի «իրականացման սահմանափակումներ» ձևակերպումը, այլ կօգտագործեր, օրինակ՝ «խաղաղ հավաքներ չեն կարող իրականացնել...» ձևակերպումը: Հետևաբար, ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսված պետական իշխանության որոշ ներկայացուցիչների խաղաղ հավաքների սահմանափակումները, որոնք փաստացի գրկում են նրանց այդ իրավունքից, չեն բխում ՀՀ

Սահմանադրության տեքստից և արդարացված չեն: Յանկացած մասն սահմանափակում պետք է հետապնդի հետևյալ նպատակը, որ իշխանության այդ ներկայացուցիչներն իրենց պաշտոնական պարտականությունները պատշաճ կատարեն, և պահպանվի նրանց չեզոքության նկատմամբ հասարակության վստահությունը: Սակայն այդ նախատեսված սահմանափակումները չպետք է հանգեցնեն կարծիք ունենալու և արտահայտվելու ազատության անհարկի սահմանափակումների: Խաղաղ հավաքների իրավունքը պետական իշխանության վերոնշյալ ներկայացուցիչների համար նույնպես ապահովում է իրենց տեսկետներն արտահայտելու, հասարակական կյանքում իրենց ներդրումն ունենալու, սեփական իրավունքները պաշտպանելու և հնարավոր խախտումների մասին բարձրաձայնելու հնարավորություն:

Այսպիսով՝ խաղաղ հավաքների իրավունքը պետք է սահմանափակվի միայն, եթե այդ սահմանափակման պատճառները կապված են այդ պաշտոնատար անձանց պաշտոնական պարտականությունների պատշաճ կատարման, նրանց չեզոքության հետ: Այստեղ չեզոքության սահմանումն առանցքային է: Մնացած բոլոր դեպքերում այդ պաշտոնատար անձինք նույնպես պետք է ունենան խաղաղ հավաքների իրավունքից օգտվելու հնարավորություն:

ՓԵՏՐՎԱՐ 2011 2 (139)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

1. Руководящие принципы по свободе мирных собраний. Варшава, 2007, с. 31.

2. Խաղաղ հավաքների իրավունքը կարող է սահմանափակվել և այդ սահմանափակումը համատեղելի կլինի ՀՀ Սահմանադրության և Կոնվենցիայի հետ եթե՝ 1. սահմանափակումը նախատեսված է օրենքով, 2. սահմանափակումը հետապնդում է ՀՀ Սահմանադրությամբ և կոնվենցիայով նախատեսված որևէ իրավաչափ նպատակ, 3. սահմանափակումն անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում:

3. Sunday Times v. United Kingdom, Judgment of 26 April 1979.

4. Cisse v. France, Judgment of 26 April 2002.

5. Plattform “Arzte fur das Leben” v. Austria, Judgment of 26 April 1988.

6. Руководящие принципы по свободе мирных собраний. Варшава, 2007, с. 31.

7. Руководящие принципы по свободе мирных собраний. Варшава, 2007, с. 70.

8. Օրինակ՝ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի դատախազի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումներ վերտառությամբ 43-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 4-րդ կետում նշվում է, որ դատախազն իրավունք չունի 4) կազմակերպելու գործադուլներ, հանրահավաքներ, երթեր, ցույցեր կամ մասնակցելու դրանց: Նմանատիպ սահմանափակումներ են պարունակում նաև ՀՀ մի շարք այլ օրենքներ՝ կապված պետական համակարգի որոշակի ներկայացուցիչների կողմից խաղաղ հավաքների իրավունքի սահմանափակման հետ:

Արամ ՕՐԲԵԼՅԱՆ
«Կոնցեռն-Դիալոգ» ՓԲԸ
(փաստաբանական ընկերություն) փաստաբան,
(այժմ՝ ՀՀ արդարադատության փոխնախարար),
Հայ-ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի դասախոս,
իրավագիտության թեկնածու

«ՀԱՐԿԵՐԻ ՄԱՍԻՆ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ

28-ՐԴ ՀՈԳՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ՀԱՐՉԵՐԻ ՄԱՍԻՆ¹

«Հարկերի մասին» օրենքի 15-րդ հոդվածը սահմանում է հարկ վճարողի պարտավորությունները: Նշված հոդվածի մեկնաբանությունը թույլ է տալիս առանձնացնել հարկ վճարողի հիմնական² պարտավորությունը ժամանակին և օրենսդրությամբ նախատեսված կարգով հաշվարկել և վճարել հարկերը, և մի շարք հավելյալ պարտավորություններ, ներառյալ՝ իրականացնել հաշվապահական հաշվառում, օրենսդրությամբ և կառավարության որոշումներով նախատեսված այլ հաշվառումներ և գրանցումներ, պատրաստել և հարկային տեսչություն ներկայացնել հարկային հաշվետվություններ, հաշվարկներ և այլ տեղեկություններ, պայմաններ ապահովել հարկային տեսչության կողմից իրականացվող ստուգումների և ուսումնասիրությունների համար և այլն: Հարկ վճարողների կողմից նշված «հավելյալ պարտավորությունների» իրականացումն անհրաժեշտ է հարկերի հաշվարկի և վճարման ճշտությունն ստուգելու, ինչպես նաև ստացված վիճակագրական տվյալները համակարգելու միջոցով հարկային և բյուջետային քաղաքականությունն իրականացնելու և բարելավելու համար:

Նշված թե՛ հիմնական և թե՛ հավելյալ պարտավորությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու համար հարկային օրենսդրությամբ³ նախատեսված է պատասխանատվություն⁴: «Հավելյալ

պարտավորություններից» մեկի այլ հաշվառումը և գրանցումները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու համար «Հարկերի մասին» օրենքի 28-րդ հոդվածը նախատեսում է պատասխանատվություն (ձեռնարկատիրական գործունեության առարկաները չգրանցելու համար): «Հարկերի մասին» օրենքի նշված հոդվածի իմաստով ձեռնարկատիրական գործունեության առարկա է համարվում «առաքվող տրամադրվող, տեղափոխվող կամ վաճառվող արտադրանքը, ապրանքները, ինչպես նաև կատարվող աշխատանքները և մատուցվող ծառայությունները», իսկ չգրանցել է համարվում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից սահմանված կարգով չգրանցելը: Այսպիսով՝ «Հարկերի մասին» օրենքի 28-րդ հոդվածի կիրառման նախապայման է ՀՀ կառավարության կողմից համապատասխան կարգը հաստատող որոշման ընդունումը:

2010թ. հունվարի դրությամբ ձեռնարկատիրական գործունեության առարկաների գրանցման վերաբերյալ գործում է ՀՀ կառավարության կողմից ընդունված երկու որոշում ՀՀ կառավարության 1997թ. հուլիսի 31-ի N314 «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում առաքվող կամ տրամադրվող կամ տեղափոխվող արտադրանքի, ապրանքների գրանցման (հաշվառման) մասին» որոշումը (այսուհետ՝ որոշում N314), և ՀՀ կառավարության 1997թ. հուլիսի 31-ի N315 «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում առաքվող կամ տրամադրվող կամ տեղափոխվող արտադրանքի, ապրանքների գրանցման (հաշվառման) մասին» որոշումը (այսուհետ՝ որոշում N315):

Հարկային իրավունք

տանի Հանրապետության տարածքում վաճառվող արտադրանքի, ապրանքների և դրանց գների (հասույթի) գրանցման (հաշվառման) մասին» որոշումը (այսուհետ՝ որոշում N315):

Սույն հոդվածում ուսումնասիրվել են «Հարկերի մասին» օրենքի 28-րդ հոդվածի կիրառման որոշ տեսական և գործնական խնդիրներ՝ կապված N314 որոշման կիրառման հետ⁵: Նաև համապատասխան նորմատիվ ակտերի և դատաիրավական պրակտիկայի համակարգված վերլուծության միջոցով առաջադրվում են N314 որոշման կիրառման ընթացքում ծագող խնդիրների և հարցերի հնարավոր լուծումներ⁶: Հոդվածի շրջանակներում հետազոտվում են հետևյալ խնդիրները՝

1. ինչպիսի՞ իրավական ռեժիմներ են նախատեսված Կարգում. առաքման և տեղափոխման առանձնահատկությունները.

2. ինչ(եր)ի՞ առաքումը կամ տեղափոխումն է ենթակա հաշվառման՝ ըստ N314 որոշման (որո՞նք են հաշվառման օբյեկտները), ինչպե՞ս նաև ինչպիսի՞ բացառություններ կան ըստ գործող օրենսդրության նշված օբյեկտների հաշվառման պարտավորությունից.

3. 28-րդ հոդվածի 5-րդ մասում մեկնաբանման և կիրառման որոշ հարցեր.

4. N314 որոշման կիրառման որոշ ընդհանուր այլ խորհուրդներ և խորհուրդներ:

N314 որոշումն ընդունվել է Կառավարության կողմից 1997 հուլիսի 31-ին և ուժի մեջ է 1997թ. օգոստոսի 5-ից: Նշված որոշմամբ ՀՀ կառավարությունը հաստատել է «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում առաքվող կամ տրամադրվող կամ տեղափոխվող արտադրանքի, ապրանքների գրանցման (հաշվառման) կարգը» (այսուհետ՝ Կարգ): ՀՀ կառավարությունն իր հետագա որոշումներով կատարել է փոփոխություններ Կարգում. համապատասխան վերջին փոփոխությունը կատարվել է ՀՀ կառա-

վարության 2008թ. օգոստոսի 7-ի N1017-Ն որոշմամբ:

1. Կարգով նախատեսված իրավական ռեժիմները (առաքում և տեղափոխում)

Կարգի 5-րդ կետի համաձայն՝ տնտեսվարող սուբյեկտները պարտավոր են առաքման գրքում լրացնել իրենց կողմից առաքվող և իրենց մոտից տեղափոխվող ամբողջ արտադրանքը և ապրանքները (Կարգում հստակորեն նախատեսված որոշ բացառություններով, որոնք կքննարկվեն սույն հոդվածի հաջորդ կետերում): Կարգի նույն կետը պարունակում է առաքվող ապրանքի⁷ և տեղափոխվող ապրանքի սահմանումները, որոնց վերլուծությունից կարելի է եզրակացնել՝

Առաքվող ապրանքը ներառում է՝

ա) տնտեսվարող սուբյեկտի կողմից այլ տնտեսվարող սուբյեկտներին իրացնելու համար նախատեսված ապրանքը (այդ թվում նաև կոմիսիոն վաճառքի ձևով և այլն).

բ) իրացման համար չնախատեսված ապրանքների (պատրաստի արտադրանքի) տրամադրումը (հատկացումը, բացթողումը, այլ ձևով օտարումը, այդ թվում՝ անհատույց).

գ) առևտրային կետից տնտեսվարող սուբյեկտներին իրացվող (վաճառվող, տրամադրվող) ապրանքը:

Իսկ տեղափոխվող ապրանքը ներառում է՝

ա) տնտեսական տեղաշարժերի ենթարկվող (պատրաստի արտադրանքի՝ պահեստից կամ այլ վայրերից ֆիրմային խանութ, պահեստից վաճառքի կետ կամ այլ վայր (պահեստ և այլն) տեղափոխվող) ապրանքը (պատրաստի արտադրանքը).

բ) մաքսատուն կամ մաքսային կետ տեղափոխվող կամ ի պահ հանձնվող ապրանքը:

Նշված կետի վերլուծության հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վարչական գործ թիվ ՎԳ/0516/05/09⁸ նշել է

հետևյալը. «Այսինքն՝ ՀՀ կառավարության 31.07.1997 թվականի թիվ 314 որոշմամբ հաստատված կարգի դրույթներով տարբերակված է արտադրանքի, ապրանքների գրանցման (հաշվառման) գրքում գրանցման ենթակա ապրանքների երկու տարատեսակ՝ առաքվող և տեղափոխվող: Ընդ որում, առաքվող ապրանքը (արտադրանքը) այլ տնտեսվարող սուբյեկտներին դեռևս չիրացված (չվաճառված), սակայն վաճառքի համար նախատեսված ապրանքն է, իսկ տեղափոխվող ապրանքն այն ապրանքն է, որը պահեստից կամ այլ վայրերից տեղափոխվում է ֆիրմային խանութ, պահեստից վաճառքի կետ կամ այլ վայր, այսինքն՝ ենթարկվում է տնտեսական տեղաշարժերի, որը ենթակա է գրանցման»:

Այսպիսով՝ նշված նորմերի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ գործող հարկային օրենսդրությունը նախատեսում է երկու տարբեր իրավական ռեժիմ՝ առաքման և տեղափոխման, յուրաքանչյուրի դեպքում առաջադրելով առանձին պահանջներ: Անկախ ամեն ինչից և՛ առաքումը, և՛ տեղափոխումը ֆիզիկապես իրենցից ներկայացնում են համապատասխան ապրանքների մի վայրից մեկ այլ վայր փոխադրում կամ մեկ անձից հանձնում ուրիշ անձի: Մյուս կողմից՝ հատկորեն կարելի է տեսնել, որ առաքման արդյունքում տեղի է ունենում ապրանքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի (այլ գույքային իրավունքների) փոփոխություն, իսկ փոխադրման դեպքում արտադրանքի նկատմամբ որևէ գույքային իրավունքների փոխանցում տեղի չի ունենում:

Միաժամանակ անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել նաև հետևյալ հանգամանքին. Կարգի առաջին կետի համաձայն՝ գրանցման պարտականությունը տարածվում է միայն Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ձեռնարկատիրական գործունեության առարկաների (արտադրանք, ապրանք) առաքման կամ տեղափոխման վրա:

Ապրանքներն արտահանելու դեպքում համապատասխան ռեժիմի ընտրության հարցում էական նշանակություն պետք է ունենա այն փաստը, թե արդյոք ՀՀ (մաքսային) տարածքում, մինչև, ՀՀ մաքսային օրենսդրության համաձայն, համապատասխան ձևակերպումներ կատարելը, տեղի է ունենում ապրանքների նկատմամբ սեփականության կամ այլ գույքային իրավունքի փոխանցում, թե ոչ: Եթե փոխադրման արդյունքում այդպիսի փոխանցում տեղի է ունենում, ապա տվյալ ապրանքի փոխադրումը պետք է համարվի առաքում, իսկ եթե այդպիսի սեփականության կամ այլ գույքային իրավունքի, փոխանցում տեղի չի ունենում, ապա տեղափոխում⁹:

Վերոգրյալից միանշանակորեն կարելի է եզրահանգել, որ ապրանքների միևնույն փոխադրումը չի կարող լինել միաժամանակ և՛ առաքում, և՛ տեղափոխում (Կարգի իմաստով անհնար է «առաքել տեղափոխման միջոցով» կամ «տեղափոխել առաքման նպատակով» և այլն):

Այսպիսով՝ նշված նորմերի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ գործող հարկային օրենսդրությունն ապրանքների փոխադրման նկատմամբ նախատեսում է երկու տարբեր իրավական ռեժիմ՝ առաքման և տեղափոխման, յուրաքանչյուրի դեպքում առաջադրելով առանձին պահանջներ, ընդ որում, ապրանքների յուրաքանչյուր փոխադրման նկատմամբ կարող է կիրառվել միայն այդ ռեժիմներից մեկը:

2. Գրանցման օբյեկտները, ապրանքի և արտադրանքի հասկացությունը:

Կարգը նախատեսում է տնտեսվարող սուբյեկտների ընդհանուր պարտավորությունը՝ իրականացնել շարժական (նյութական) գույք հանդիսացող արտադրանքի (ապրանքների) առաքման կամ տրամադրման կամ տեղափոխման հաշվառումը:

Կարգում և հարկային օրենսդրության մեջ որևէ այլ տեղ չի պարունակվում «ար-

Հարկային իրավունք

տադրանք» և «սպրանքներ» եզրույթների սահմանումները: Հիմնվելով «ՀՀ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 86-րդ հոդվածի վրա Կարգի տվյալ դրույթները պետք է մեկնաբանվեն բառերի տառացի նշանակությամբ՝ հաշվի առնելով օրենքի պահանջները, ինչպես նաև կիրառելով այլ օրենքներում նույն եզրույթներին տրված սահմանումները, որքանով որ դրանք կիրառելի են համապատասխան իրավահարաբերությունների համար¹⁰:

Այլուանք եզրույթի սահմանումը պարունակվում է «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքում (4-րդ հոդված)¹¹ և ՀՀ մաքսային օրենսգրքում (2-րդ հոդված)¹²: «Արտադրանք» եզրույթի որևէ սահմանում ՀՀ օրենսդրության մեջ հեղինակին հայտնի չէ:

Նշված սահմանումների համեմատական վերլուծությունը հաշվի առնելով՝ «Հարկերի մասին» օրենքի 28-րդ հոդվածի և Կարգի ձևակերպումներն ու պահանջները, պարզ է դառնում, որ դրանք ամբողջությամբ, ինչպես կան, չեն կարող կիրառելի լինել Կարգի շրջանակներում սպրանք եզրույթը սահմանելու համար¹³:

Այս դեպքում անհրաժեշտ է նաև հաշվի առնել տվյալ եզրույթների տառացի նշանակությունը: Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարանը¹⁴ տալիս է «սպրանք» և «արտադրանք» եզրույթների հետևյալ բացատրությունները՝

- սպրանք - 1. (տնտ.) աշխատանքի արդյունք, որ արժեք ունի և բաշխվում է հասարակության մեջ փոխանակության, առուծախի միջոցով: Այլուանքն ամենից առաջ մի արտաքին առարկա է, մի իր, որն իր հատկությունների շնորհիվ բավարարում է մարդկային որևէ պահանջմունք (Մարքս)...

- արտադրանք - արտադրված առարկա, ինչ-որ արտադրվում է, արտադրված սպրանք:

Վերը բերված սահմանումներից, ինչպես նաև Կարգի 2-րդ կետի ձևակերպումներից կարելի է առանձնացնել

Կարգին համապատասխան հաշվառման ենթակա օբյեկտի սպրանքի բնորոշիչ տարրերը: Կարգի իմաստով սպրանքը պետք է համապատասխանի հետևյալ պահանջներին՝

- լինի շարժական գույք.

- ունենա նյութական արտահայտություն.

- ունենա իրական արժեք.¹⁵

- պիտանի լինի որևէ կերպ օգտագործման (սպառման) համար (կարողանա բավարարել որևէ մարդկային պահանջմունք):

Այսպիսով՝ տնտեսվարող սուբյեկտները պարտականություն են կրում իրականացնել համապատասխան սպրանքների առաքման կամ տեղափոխման հաշվառում, միայն եթե նշված սպրանքները համապատասխանում են վերը բերված հատկանիշներին:

Նաև հստակորեն կարելի է եզրակացնել, որ տնտեսվարող սուբյեկտները, Կարգի համաձայն, չեն կրում որևէ պարտականություն առաքման գրքում հաշվառելու ծառայությունների մատուցումը, աշխատանքի կատարումը, ինչպես նաև անշարժ գույքի հետ կապված որևէ գործարք:

2.1. Բացառություններ – ինչը, ըստ Կարգի, ենթակա չի գրանցման

Կարգը նախատեսում է նաև բացառություններ սպրանքների առաքման և տեղափոխման պարտականության ընդհանուր կանոնից, որոնց համապատասխան գրանցման օբյեկտ չի հանդիսանում՝

- պատրաստի արտադրանք կամ սպրանք չհանդիսացող գույքի ներտնտեսական (նույն հասցեի տարածքում) տեղափոխումը.

- խողովակաշարերով, էլեկտրահաղորդման, էլեկտրակապի գծերով արտադրանքի առաքումը.

- տարածման նպատակով մամուլի տեղափոխումը.

- վերանորոգման և համանման այլ ծառայությունների մատուցման ու աշխատանքների կատարման ժամանակ պահեստամասերի կամ երաշխիքային ժամկետ ունեցող տեխնիկայի տեղափոխումը:

- տնտեսավարող սուբյեկտների հիմնական միջոցների, փոքրարժեք և արագամշակ առարկաների, բլանկների ու ձևաթղթերի տեղափոխումը:

Հորվածում չանդրադառնալով նշված բոլոր բացառությունների մանրամասն վերլուծությանը՝ կցանկանալիք ուշադրություն հրավիրել մեր պրակտիկայում հանդիպած որոշակի ընդհանուր թերացումների վրա, որոնց պատճառը հիմնականում համապատասխան նորմի ոչ հստակ վերլուծությունը կամ ընկալումն է:

1) Նախ՝ անհրաժեշտ է ընդհանուր առմամբ ուշադրություն դարձնել այն փաստին, որ Կարգում նշված բացառությունները տարածվում են միայն կոնկրետ ռեժիմի նկատմամբ: Օրինակ՝ փոքրարժեք և արագամշակ առարկաների, բլանկների և ձևաթղթերի նկատմամբ անձինք պարտավորություն չեն կրում կատարել հաշվառում միայն տեղափոխման դեպքում, սակայն նույն առարկաների դեպքում հեղափոխումը համարվում են ապրանք և տվյալ առաքումը ենթակա կլիմի գրանցման, իսկ օրինակ՝ խողովակաշարերով արտադրանքի փոխադրման դեպքում անձը կազատվի գրանցման պարտականությունից, եթե միայն խոսքը գնում է առաքման մասին, սակայն տեղափոխման նկատմամբ համապատասխան գրանցումը՝ ըստ օրենքի տառի, պարտադիր է և այլն:

Հետևաբար յուրաքանչյուր դեպքում սկզբում անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել այն փաստին, թե կոնկրետ ապրանքն առաքվում, թե տեղափոխվում է, որից հետո պարզ կլինի, կիրառելի՞ է արդյոք համապատասխան բացառություն սահմանող նորմը տվյալ դեպքում, թե ոչ:

2) Պատրաստի արտադրանք կամ

ապրանք չհանդիսացող գույքի «փոխադրումը» ենթակա չէ գրանցման, միայն եթե դրանք ենթարկվել են ներտնտեսական (նույն հասցեի տարածքում) տեղափոխման: Այսինքն՝ էական նշանակություն ունեն ոչ միայն փոխադրման ռեժիմը (տեղափոխում), ապրանքի հատկանիշները («հումք»), այլ նաև այն փաստը, թե որտեղ է տեղի ունենում նշված փոխադրումը նույն հասցեում, թե տարբեր հասցեներում: Կարգի նշված կետի վերլուծության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ՎԳ/0470/05/08¹⁶ գործով Վարչական դատարանի վճիռը բեկանելու և նոր քննության ուղարկելու հիմքում դրել է հենց տեղափոխման հասցեի պարզած չլինելու հանգամանքը¹⁷: Փաստորեն տվյալ բացառությունը վերաբերում է «արտադրության» հասցեում (օրինակ՝ շինիրապարակում) գտնվող պահեստից «հումքի» բացթողումն արտադրության նպատակով, սակայն չի տարածվում այլ վայրից (օրինակ՝ հիմնական պահեստից) «արտադրության» հասցե կատարվող տեղափոխումների վրա: Վերջինիս դեպքում, ըստ Կարգի, համապատասխան հաշվառումը պարտադիր է:

Իսկ ինչ վերաբերում է ապրանքի հատկանիշները որոշելուն, ապա դա կատարվում է՝ հաշվի առնելով կոնկրետ տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության առանձնահատկությունները, ինչը նշվել էր վերը բերված գործով Վարչական դատարանի կողմից և հաստատվել վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ: Նշված գործում բետոնը, մեխը և ամրանը դատարանը գնահատել է որպես «հումք»՝ հաշվի առնելով, որ տնտեսավարող սուբյեկտն իրականացնում է շինարարական գործունեություն, հետևաբար նրա համար տվյալ ապրանքը չի կարող համարվել պատրաստի արտադրանք: Միևնույն ժամանակ, եթե մեխի տեղափոխումը չգրանցի մեկ այլ կազմակերպություն, որը զբաղվում է շինանյութի վաճառքով, վերջինս կարող է ենթարկվել

Հարկային իրավունք

պատասխանատվության, քանի որ նրա համար տվյալ ապրանքն արդեն պետք է գնահատվի որպես պատրաստի արտադրանք:

3) Մնացած կետերում նշված բացառությունների հետ կապված դեռևս բացակայում է որևէ կոնկրետ և հստակ դատական պրակտիկա (առնվազն հողվածք գրելու պահին չեն եղել դրա վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գործեր): Ամեն դեպքում դրանց հաշվառման հետ կապված բարդություններ չպետք է առաջանան, եթե հաշվի առնվի այն, որ սույն բաժնի առաջին կետում բերված առանձնահատկությունները, բացառությունները կիրառելի են միայն համապատասխան ռեժիմի նկատմամբ: Միաժամանակ որոշ բացառությունների դեպքում, օրինակ, մամուլի տարածման դեպքում Կարգը նախատեսում է նաև որոշակի սուբյեկտիվ տարրի նպատակի առկայությունը: Հետևաբար ամեն դեպքում այդ հանգամանքը նույնպես պետք է գնահատականի արժանանա՝ պարզելու կոնկրետ տեղափոխումը բավարարո՞ւմ է բոլոր պայմաններին հաշվառման պարտականությունից բացառություն կազմելու համար:

3. «Հարկերի մասին» օրենքի 28-րդ հոդվածի 5-րդ մասը

Ինչպես նշվել է հոդվածի սկզբում, Կարգով նախատեսված պարտավորությունը չկատարելու համար «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 28-րդ հոդվածով նախատեսված է պատասխանատվության միջոցների կիրառում: Միաժամանակ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 28-րդ հոդվածի 5-րդ մասը նախատեսում է պատասխանատվության միջոցների կիրառումից բացառություն. «Սույն հոդվածով նախատեսված տուգանքները չեն կիրառվում, եթե խախտումները կատարվել են այն հաշվետու ժամանակաշրջանում, որի համար սահմանված կարգով հարկ վճարողի կողմից ներկայացված են հաշ-

վապահական հաշվետվություններ (հայտարարագրեր) կամ իրացման շրջանառությունից (համախառն եկամտից) բխող հարկային պարտավորություններն արտացոլող՝ հարկային օրենսդրությամբ և հարկային հարաբերությունները կարգավորող մյուս իրավական ակտերով նախատեսված այլ փաստաթղթեր»:

Այսինքն՝ «Հարկերի մասին» օրենքը ելնում է նրանից, որ եթե կողմը ներկայացնում է տեղեկություններ (այդ թվում նաև հարկային հարաբերություններ կարգավորող մյուս իրավական ակտերով նախատեսված այլ փաստաթղթեր), որևէ այլ անձի (քանի որ «Հարկերի մասին» օրենքի համապատասխան հողվածքում չի նշված հասցեատիրոջը, ապա հիմնվելով «Հարկերի մասին» օրենքի 2-րդ հոդվածի «գ» ենթակետի, 2-րդ պարբերության վրա՝¹⁸ կարելի և անհրաժեշտ է դա մեկնաբանել հայցվորի օգտին՝ հասկանալով ցանկացած անձի, այլ ոչ թե միայն պետական մարմիններ), նրա նկատմամբ չի կարող կիրառվել 28-րդ հոդվածով նախատեսված տուգանքները, քանի որ դա հստակորեն նախատեսված է օրենսդրությամբ:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ կարելի է պնդել, որ **առաքումների** դեպքում, եթե անձը դուրս է գրել /լրացրել է համապատասխան փաստաթղթեր (օրինակ՝ հաշիվ ապրանքագիր)¹⁹ և դրա մեկ օրինակը հանձնել է պայմանագրի մյուս կողմին, ապա ընկերության կողմից Կարգով նախատեսված պարտավորությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու դեպքում նշված ընկերության նկատմամբ չպետք է կիրառվի օրենքի 28-րդ հոդվածով նախատեսված պատժամիջոցները՝ հիմնվելով նույն հոդվածի 5-րդ կետի վրա:

Տվյալ վերլուծությունն ամրապնդվում է նաև նրանով, որ ՀՀ Հարկային ծառայությունն առաջարկել է օրենսդրորեն հստակեցնել նշված դրույթը: Այսպես՝ ՀՀ հարկային ծառայության պաշտոնական

կայքի նախագծեր բաժնում հրապարակված է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ օրենքի նախագիծը²⁰, որը նախատեսում է որոշակի փոփոխություններ 28-րդ հոդվածի հետ կապված²¹: Նշված փոփոխություններից մեկը հենց վերաբերում է նույն հոդվածի 5-րդ մասին, համաձայն որի. «Սույն հոդվածով նախատեսված տուգանքները չեն կիրառվում, եթե հայտնաբերված խախտումները կատարվել են այն հաշվետու ժամանակաշրջանում, որի համար մինչև հարկային մարմնի կողմից ստուգումը փաստացի սկսելուն (ստուգման հրամանը կամ հանձնարարագիրը հանձնելուն) նախորդող օրը, ներառյալ՝ սահմանված կարգով հարկ վճարողի կողմից հարկային մարմին են ներկայացվել իրացման շրջանառությունից (համախառն եկամտից) բխող հարկային պարտավորություններն արտացոլող՝ հարկային օրենսդրությամբ նախատեսված հաշվարկներ և հաշվետվություններ»:

Այսպիսով՝ վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հաշվի առնելով գործող օրենսդրության պահանջները՝ «Հարկերի մասին» օրենքի 28-րդ հոդվածը կիրառելի չէ այն առաքումների նկատմամբ, որոնց դեպքում լրացվել և մյուս կողմին է հանձնվել համապատասխան փաստաթղթեր (օրինակ՝ հաշիվ ապրանքագիր):

4. Վերջաբան և որոշ խորհուրդներ կապված Կարգի կիրառման հետ

Սույն հոդվածում հեղինակը փորձ է կատարել, ընդհանրացնելով սեփական պրակտիկայի որպես փաստաբան և խորհրդատու, ինչպես նաև հայտնի այլ իրավակիրառական պրակտիկայի նյութերը, անդրադառնալ Կարգի կիրառման որոշ հարցերին: Հեղինակը սույն հոդվածում չի հավակնում Կարգի հետ կապված բոլոր հարցերի պարզաբանմանը և

(կամ) քննարկմանը: Չեռնարկատիրական առարկաների գրանցման հետ կապված զարգացումներին, ինչպես նաև պրակտիկայում հանդիպող որոշ կոնկրետ հարցերին կաշխատենք անդրադառնալ հետագա հրապարակումներում, իսկ մինչ այդ առաջարկում ենք մի քանի խորհուրդ, որոնք կարող են օգնել ճիշտ իրականացնել պարտականությունները՝ դրանով իսկ ազատվելով «Հարկերի մասին» օրենքի 28-րդ հոդվածի խախտման համար նախատեսված հնարավոր պատասխանատվության ենթարկվելուց²².

- առաջարկում ենք հետևել Կարգի պահանջներին, այդ թվում նաև տեղափոխումը և առաքումը առաքման գրքում գրանցել մինչև համապատասխան փոխադրման սկիզբը²³.

- հնարավորության դեպքում ունենալ համապատասխան որակավորում ունեցող խորհրդատու (անձ կամ ընկերություն), որը կկարողանա կասկածելի, վիճելի դեպքերում տալ հստակ խորհրդատվություն կոնկրետ փոխադրման (առաքման կամ տեղափոխման) հետ կապված.

- քանի որ, Կարգի համաձայն, լրացվում են նույն գրքի նույն տողի տարբեր սյունակներ, կասկած առաջանալու դեպքում՝ կոնկրետ դեպքում տեղի է ունենում առաքում, թե տեղափոխում, առաջարկում ենք լրացնել բոլոր սյունակները (ավել լրացնելու դեպքում որևէ պատասխանատվություն նախատեսված չէ).

- նույնաման, կասկած առաջանալու դեպքում, ենթակա է արդյոք որևէ առաքում կամ տեղափոխում հաշվառման (օրինակ՝ կիրառելի է արդյոք որևէ բացառություն), ամեն դեպքում կատարել համապատասխան գրառումներ.

- հնարավորինս հստակ և ամբողջությամբ լրացնել յուրաքանչյուր սյունակ՝ որևէ կերպ չանտեսելով որևէ կոնկրետ տեղեկատվություն (ավել տեղեկատվության համար, ինչպես նշված է վերևում, որևէ պատասխանատվություն նախա-

Հարկային իրավունք

տեսված չէ):

Անկախ ամեն ինչից անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ եթե որևէ պատճառով հարկային ծառայության ստուգման արդյունքում ամրագրվում են որոշ (ֆորմալ) խախտումներ, սակայն համապատասխան գրառումները, ըստ էության, կատարվել են, ինչը հնարավորություն է տալիս կոնկրետ տողը նույնականացնել կոնկրետ հաշիվ ապրանքագրի հետ, կա բավականին մեծ հավանականություն վարչական կամ դատական բողոքարկ-

ման միջոցով հասնել ընդունված միջամտող վարչական ակտի (հարկային ծառայության ակտի) վերացման: Միևնույն ժամանակ, հետևելով վերը բերված խորհուրդներին, տնտեսվարող սուբյեկտները հնարավորություն կունենան հստակորեն հետևել հարկային օրենսդրության պահանջներին՝ իրավունքների պաշտպանության համար խուսափելով առնվազն դատական և վարչական բարդ վարույթներից:

1. Հողվածն արտահայտում է հեղինակի անձնական կարծիքը և չի համարվում իրավաբանական խորհրդատվություն: Հեղինակը և «Կոնցեն-Ռիսկո» ՓԲ ընկերությունը չեն կրում որևէ պատասխանատվություն նշված հողվածի նյութերի կիրառման հետևանքով որևէ անձի մոտ առաջացած հնարավոր վնասի համար: Ամեն առանձին դեպք պետք է դիտվի առանձին՝ հաշվի առնելով կոնկրետ փաստական հանգամանքները: Կոնկրետ գործի հետ կապված խորհրդատվություն ստանալու համար կարող եք դիմել համապատասխան մասնագետներին, այդ թվում նաև «Կոնցեն-Ռիսկո» ՓԲԸ (հեռ. +374 10 575121, էլ. փոստ - info@dialog.am, web կայք - www.dialog.am, հասցե՝ Չարենցի 1, գրասենյակ 207):

2. Պարտավորությունների բաժանումը հիմնական և հավելյալի պայմանական է, և նշված տարանջատումը կատարվում է վերլուծությունը և ընկալումը պարզեցնելու համար, և նպատակ չունի որևէ հիերարխիա սահմանել նշված պարտականությունների միջև, կամ որևէ այլ կերպ իջեցնել «հավելյալ պարտականությունների» նշանակությունը:

3. «Հարկերի մասին» օրենքի 2-րդ հոդվածի առաջին պարբերության «ա» կետի համաձայն՝ հարկային օրենսդրությունը բաղկացած է «սույն (Հարկերի մասին) օրենքից և առանձին հարկատեսակների մասին օրենքներից»:

4. «Հարկերի մասին» օրենքի Գլուխ IV (Պատասխանատվությունը հարկային օրենսդրությունը խախտելու համար):

5. N315 որոշման հետ կապված՝ 28-րդ հոդվածի կիրառման խնդիրներին հեղինակը կփորձի անդրադառնալ հետագա առանձին հրապարակումներում (հողվածներում):

6. Սույն հողվածում մենք չենք անդրադառնում ՀՀ կառավարության կողմից նշված կարգերի ընդունումն իրավաբանության հարցին (արդյոք «Հարկերի մասին» օրենքի 28-րդ հոդվածի ընդհանուր նշումը («Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից սահմանված կարգով»), առանց կոնկրետացնելու, թե ինչ սահմաններում կառավարությունը կարող է և

պարտավոր է կարգավորել նշված հարցը, բավարար է, որպեսզի խախտված չհամարվեն «Իրավական ակտերի մասին» օրենքի 68-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջները), քանի որ ընդհանուր առմամբ դատական պրակտիկան ամեն դեպքում ելնում է նշված Կառավարության որոշումների իրավաչափությունից:

7. Հողվածում, հետևելով Կարգին, եթե հստակորեն չի նշված կամ իմաստից հստակորեն չի հետևում այլ բան, ապա «սպրանք» եզրույթը ներառում է նաև արտադրանքը:

8. http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=47195&DocID_AM=47195&DocID_RU=0&DocID_EN=0 (վերջին այցելությունը 09.01.2011): Նշված մոտեցումը հաստատվել է նաև Վարչական դատարանի մի շարք այլ վճիռներով, օրինակ, թիվ ՀՀ վարչական դատարանը իր թիվ ՎԳ/081/1473/05/10 գործով՝ ըստ հայցի «Քաջանց» ՍՊ ընկերության ընդդեմ ՀՀ ԿԱ ՊԵԿ-ի 16.11.2010 թ-ի վճռում նշում է. «Օրենսդիրը նախատեսում է առաքման և տեղափոխման տարբեր իրավական ռեժիմներ, որոնց համար նախատեսված է առաքման գրքի լրացման տարբեր պահանջներ»:

9. Այստեղ էական նշանակություն պետք է ունենա մատակարարման համապատասխան պայմանագրի դրույթները, իսկ ավելի կոնկրետ՝ այն փաստը, թե ով է կրում մաքսային ձևակերպումներ իրականացնելու պարտականությունը և երբ է տվյալ գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքն անցնում գնորդին:

10. «Իրավական ակտերի մասին» օրենքի 88-րդ հոդված (անալոգիայով կիրառում):

11. «Ապրանք» բաղաբաղական իրավունքի օբյեկտ, այդ թվում՝ գույք, աշխատանք, ծառայություն (ներառյալ՝ ֆինանսական), որը նախատեսված է իրացման համար»:

12. «Ապրանքներ են համարվում Հայաստանի Հանրապետության մաքսային սահմանով տեղափոխվող բոլոր տեսակի առարկաներն ու իրերը, այլ գույքը, այդ թվում՝ արժույթը, արժութային արժեքները, էլեկտրական, ջերմային և այլ տեսակի էներգիան, փոխարամիջոցները, բացառությամբ սույն հոդվածի «բ» կետով սահմանված տրանսպորտային միջոցների»:

13. Հարկային օրենսդրության իմաստով ծառայություններ եզրույթը միշտ կիրառվում է առանձին՝ ապրանք եզրույթին գուգահեռ (օրինակ՝ «Հարկերի մասին» օրենքի 28-րդ հոդված), այնինչ տնտեսական մրցակցության պաշտպանության նպատակով ապրանքների մատակարարման և ծառայությունների մատուցման մեջ զգալի որակական տարբերություն չկա, այդ իսկ պատճառով երկու երևույթները նկարագրվում են հավաքական «ապրանք» եզրույթով: Միևնույն ժամանակ մաքսային օրենսդրության իմաստով արժույթը համարվում է ապրանք (քանի որ անհրաժեշտ է կարգավորել ՀՀ սահմանով տեղափոխվող արժույթի քանակը), այնինչ հարկային օրենսդրության, ինչպես նաև ֆինանսական հաշվետվության իմաստով համարվում են դրամական միջոցներ (և որպես այդպիսին տարանջատվում են պաշարներից):

14. Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան: Հատոր առաջին: Գլխ. խմբագիր Ա.Ս.Ղևորիքյան: Երևան, 1969, էջ 167, 242:

15. Ի տարբերություն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում սահմանված «գույք» եզրույթի (132-րդ հոդ.)՝ «ապրանք» եզրույթը Կարգի իմաստով չի ներառում արժեթղթերը, դրամական միջոցները և գույքային իրավունքները: Նշված առանձնահատկությունն էական նշանակություն կարող է ունենալ որոշ «գույքի» տեսակների դեպքում. օրինակ՝ բջջային հեռախոսակապի կամ ինտերնետ ծառայությունների օպերատորների լիցքավորման քարտերի (scratch card), կամ վառելիքի կտրոնների դեպքում: Նշված քարտերի և կտրոնների (այսինքն՝ այն թղթի, ինչի վրա վերջիններս տպված են) արժեքը գործնականում 0 (զրո) դրամ է, և անձինք դրանք գնելիս իրականում վճարում են ապագայում ծառայությունից օգտվելու /գույք (վառելիք) ստանալու համար (փաստորեն նշված քարտը /կտրոնը «վճարման միջոց»/ կանխավճար է կոնկրետ տեսակի ծառայություններից օգտվելու / գույք ստանալու համար), և Կարգի իմաստով նշված քարտերը / կտրոնները չպետք է համարվեն ապրանք կամ արտադրանք, և հետևաբար դրանց հաշվառումը Կարգի շրջանակներում պարտադիր չէ:

16. http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=39980&DocID_AM=39980&DocID_RU=0&DocID_EN=0 (վերջին այցելությունը 09.01.2011).

17. Վերոնշյալից հետևում է, որ Կարգի 2-րդ մասի կիրառման համար անհրաժեշտ է երկու վավերապայմանների միաժամանակյա առկայությունը: Դրանք են՝ գույքի պատրաստի արտադրանք կամ ապրանք չհանդիսանալը և դրա ներտնտեսական (նույն հասցեի տարածքում) տեղափոխումը:

Գատարանը հայցի մերժման հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ Ընկերությունը շինարարական կազմակերպություն է, որն իրականացրել է ոչ պատրաստի արտադրանք ապրանքի (հումքի) ներտնտեսական տեղափոխություն: Հետևաբար Ընկերության կողմից պահեստից նույն հասցեում գտնվող շինհրապարակ տեղափոխվող ամրանը, մեխը և բետոնը պատրաստի ապրանք չեն, ուստի և ենթակա չեն գրանցման առաքվող, տրամադրվող, տեղափոխվող կամ վաճառվող արտադրանքի, ապրանքների գրանցման գրքում:

Մինչդեռ նույն գործով Գատարանը չի անդրա-

դարձել և գնահատման առարկա չի դարձրել ապրանքը նույն հասցեով տեղափոխված լինելու հանգամանքը, որը համապատասխան գրանցման գրքում գրանցում չկատարելու համար պարտադիր վավերապայման է» (առանձնացված է հեղինակի կողմից Օ.Ա.):

18. «Եթե Հայաստանի Հանրապետությունում հարկային օրենսդրության և հարկային հարաբերությունները կարգավորող այլ իրավական ակտերով սահմանված դրույթները պարունակում են հակասություններ, երկիմաստություններ կամ տարբերություններ, ապա հարկման նպատակով այդ դրույթները մեկնաբանվում են, ինչպես նաև հարկային և (կամ) մաքսային մարմինների կողմից (գույքահարկի և հողի հարկի դեպքում նաև տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից) կիրառվում են հարկ վճարողի օգտին»:

19. Հաշիվ ապրանքագիրը համարվում է 1) (այլ) փաստաթուղթ, 2) արտացոլում է իրացման շրջանառությունից բխող հարկային պարտավորությունները (երևում է գործարքի գինը, վճարման ենթակա գումարի չափը, որպես կանոն ԱԱՀ-ի չափը և այլն), 3) հաշիվ ապրանքագրերի դուրսգումը և մյուս կողմին մեկ օրինակ հանձնելը նախատեսված է հարկային օրենսդրությամբ (օրինակ՝ ՀՀ կառավարության N525 որոշում):

20. http://www.taxservice.am/uploads/28_hodvac.doc (վերջին այցելությունը 09.01.2011).

21. Տվյալ նախագիծը նախատեսում է նաև N314 և N315 որոշումներով նախատեսված կարգերի միացում, և դրանց ինկորպորացիան «Հարկերի մասին» օրենքում հավելվածի ձևով, ինչը բխում է «Իրավական ակտերի մասին» օրենքի պահանջներից: Դրանց մանրամասն վերլուծությանը կանդիդատանքը հետագա հրապարակումներով, երբ վերջնականապես հստակ կլինի նշված նախագծի «ապագան» (ընդունվում են ամբողջությամբ, փոփոխություններով, չեն ընդունվում և այլն):

22. Ինչպես նշված է վերը, բերված խորհուրդներն ընդհանուր են և կարող են կոնկրետ հանգամանքներում չբերել ցանկալի դրական արդյունքի և չազատել համապատասխան պատասխանատվությունից: Հեղինակը և «Կոնցենց-Գիպոգ» ՓԲ ընկերությունը չեն կրում որևէ պատասխանատվություն նույն խորհուրդներից հետևելու արդյունքում կամ պատճառով հասցված որևէ վնասի համար, ներառյալ՝ բաց թողնված օգուտը: Այնուամենայնիվ տարակարծությունների և կասկածների դեպքում խորհուրդ ենք տալիս դիմել որևէ համապատասխան որակավորում ունեցող մասնագետների, իրավաբանների, հարկային մասնագետների և այլն:

23. Կա որոշակի պարկտիկա, երբ առաքման գիրքը լրացվում է ժամանակ առ ժամանակ, երբ որոշակի քանակով հաշիվ ապրանքագրեր են հավաքվում: «ՀՀ-ում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ առաքվող, տրամադրվող, տեղափոխվող կամ վաճառվող արտադրանքի հետ կապված ստուգումների նկատմամբ չի տարածվում նախօրոք ստուգումն սկսելուց առնվազն 3 օր առաջ դրա մասին տնտեսվարող սուբյեկտին ծանուցելու պարտականությունը:

Արթուր ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

ՀՀ գլխավոր դատախազության իրավական ապահովման
և եվրոինտեգրման բաժնի ավագ դատախազ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

ՂԱՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Ժամանակակից իրավունքի տեսության հետազոտման արդիական ոլորտներից են իրավական քաղաքականության, այդ թվում՝ դատաիրավական քաղաքականության հիմնախնդիրները:

Դատաիրավական քաղաքականությունը տեսության մեջ բնորոշվում է տարբեր կերպ: Տ. Սավոլևան նշում է, որ դատաիրավական քաղաքականությունն արբիտրաժային դատարանների՝ օրենքով կարգավորված և արբիտրաժային դատավարության միջոցով իրականացվող դատավարական գործունեությունն է՝ քննելու և լուծելու ձեռնարկատիրական ու տնտեսական գործունեության այլ ոլորտի վեճերը ու այլ գործերը, և որն ուղղված է խախտված կամ վիճարկվող իրավունքների պաշտպանությանը¹: Դատաիրավական քաղաքականության նշված բնորոշումն ընդունելի չէ, քանի որ դատաիրավական քաղաքականությունը չի կարելի դիտարկել լոկ իրավական վեճերի լուծմանն ուղղված դատավարական գործունեություն: Դատաիրավական քաղաքականությունը՝ որպես վեճերի լուծմանն ուղղված դատավարական գործունեություն, ներկայացնելու պարագայում անհարկի նեղացվում է դատաիրավական քաղաքականության բովանդակությունը և այն կարծեք՝ նույնացվում է բուն դատավարության հետ:

Սեկ այլ դեպքում դատաիրավական քաղաքականությունը բնորոշվում է որպես պետական և ոչ պետական կազմակերպությունների համակարգային, գիտականորեն հիմնավորված գործունեության հետևանքով ձևավորված հատուկ իրավաքաղաքական երևույթ, որն ուղղված է դատական համակարգի զարգացման ռազմավարության

և մարտավարության որոշմանը, դատավարական և դատարանակազմական օրենսդրության կատարելագործմանը, դատական իշխանության գործառնության արդյունավետության ապահովման նպատակով դատական պրակտիկայի օպտիմալացմանը, իրավական և քաղաքաքաղաքական հասարակության կառուցմանը²:

Առավել ընդունված է դատաիրավական քաղաքականությունը բնորոշել որպես պետության, նրա մարմինների և պաշտոնատար անձանց, ոչ պետական ինստիտուտների և սուբյեկտների գիտականորեն հիմնավորված, հետևողական և համակարգային գործունեություն, որն ուղղված է մշակելու արդարադատության կազմակերպման և գործունեության ոլորտում իրականացվող իրավական գաղափարներ: Դատաիրավական քաղաքականության էությունը դատական գործունեության ոլորտում գաղափարների, միջոցների, խնդիրների և ծրագրերի մշակումն ու գործնական իրականացումն է³: Դատաիրավական քաղաքականության մասն ձևով է սահմանել նաև Գ. Մեմիկինը⁴:

Ընդհանուր առմամբ, այս բնորոշման հետ համաձայն ենք, սակայն պետք է հաշվի առնել հետևյալ նկատառումները.

1. Գտնում ենք, որ դատաիրավական քաղաքականությունը ոչ թե լոկ իրավական գաղափարների մշակմանն ուղղված գործունեություն է, այլ գործունեություն, որի նպատակն է դատաիրավական համակարգի տարբեր շերտերի (ինստիտուցիոնալ, դատավարական, նյութաիրավական, էթիկական) կատարելագործումը, արդյունավետության բարձրացումը:

2. Ընդունելի չէ այն, որ դատաիրավական քաղաքականությունը սահմանափակ-

վում է միայն արդարադատության կազմակերպման և իրականացման ոլորտում իրավական գաղափարների մշակմամբ: Կարծում ենք, որ դատաիրավական քաղաքականության ոլորտն ընդգրկում է ոչ միայն արդարադատությունը, այլ նաև դատական իշխանության մարմինների հետ գործառնական կապերի մեջ գտնվող այլ պետական մարմինների գործունեության և կազմակերպման ոլորտները:

Գատաիրավական քաղաքականությունը կարելի է բնորոշել որպես պետական իշխանության մարմինների, ոչ պետական կազմակերպությունների, գիտական հիմնարկների կողմից իրականացվող դատաիրավական համակարգի վերաբերյալ միջազգային չափորոշիչներից բխող և գիտականորեն հիմնավորված գործունեություն, որն ուղղված է դատաիրավական ոլորտի իրավական գաղափարախոսության ձևավորմանը և դրա հիման վրա դատաիրավական համակարգի, մասնավորապես՝ դատական իշխանության իրականացման դատավարական-իրավական միջոցների կատարելագործմանը և կիրառման արդյունավետության բարձրացմանը:

Նշված բնորոշումից բխում է, որ դատաիրավական քաղաքականությունն ունի հարուստ բովանդակություն և ներառում է *ինտելեկտուալ տարրը*, որը կոչված է ձևավորելու իրավական գաղափարներ, *կոմունիկատիվ տարրը*, որն իրենից ներկայացնում է դատաիրավական քաղաքականության տարբեր սուբյեկտների փոխհարաբերակցության համակարգ, *գործառնական (գործունեության) տարրը*:

Գատաիրավական քաղաքականությունը՝ որպես իրավական քաղաքականության տարատեսակ, մեկնաբանվում է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ իմաստներով: Օբյեկտիվ իմաստով դատաիրավական քաղաքականությունը դիտվում է որպես հասարակական հարաբերությունների ոլորտ, որը կախված չէ կոնկրետ սուբյեկտի կամքից, իսկ սուբյեկտիվ իմաստով դատաիրավական քաղաքականությունը կամային դիրքորոշումների և վարքագծային գործոնների համակցություն է, որոնք պայմանավորում են իրավա-

քաղաքական հարաբերությունների կոնկրետ սուբյեկտների գործունեության ուղղվածությունը և արդյունավետությունը:

Գատաիրավական քաղաքականության առաջնային ուղղությունը դատաիրավական ոլորտի նորմատիվ-իրավաբանական բազայի, դատավարական իրավական միջոցների կատարելագործումն է, լիարժեք և արդյունավետ դատարանակազմական համակարգի ձևավորումն է: Ասվածից չպետք է եզրակացնել, որ դատաիրավական համակարգը հանդիսանում է միայն որպես դատաիրավական քաղաքականության օբյեկտ. այն միաժամանակ դատաիրավական քաղաքականության իրականացման միջոց է: Չէ՞ որ դատական իշխանության սուբյեկտները իրավունքի միջոցով արդյունավետ կերպով ներգործում են հասարակական հարաբերությունների վրա: Այն դեպքում, երբ դատաիրավական ոլորտի ինստիտուցիոնալ տարրերը (դատարաններ, դատավորներ և այլն), հանդես են գալիս, որպես դատաիրավական քաղաքականության իրականացման սուբյեկտ, ապա խոսք է գնում դատական քաղաքականության մասին⁵:

«Գատաիրավական քաղաքականություն», *«դատաիրավական բարեփոխում»* և *«դատավարական իրավական քաղաքականություն»* հասկացությունների հարաբերակցությունը: Գատաիրավական քաղաքականության հետազոտման համար մեթոդաբանական նշանակություն ունի այս ոլորտի հասկացությանի ասպարատի վերլուծությունը: Տեսության մեջ բննարկվում է «դատաիրավական բարեփոխում», «դատաիրավական քաղաքականություն» և «դատավարական քաղաքականություն» հասկացությունների փոխհարաբերակցությունը: Ի. Մայրան, վերլուծելով վերը նշված հասկացությունները, արդարացիորեն նշում է, որ դատական բարեփոխումները համալիր միջոցառում են, որոնք առավելապես կրում են կազմակերպական բնույթ, համարվում են արդյունավետ դատավարական-իրավական քաղաքականության անբաժանելի մաս և նախադրյալ: Ինչ վերաբերում է դատաիրավական քաղաքականությանը,

ապա այն դատական բարեփոխումների հիմնադրույթների մարմնավորման առավել ինստիտուցիոնալիզացված ձևն է⁶: Դատաիրավական համակարգում իրականացվող բարեփոխումները պետության կողմից դատաիրավական ոլորտում իրականացվող քաղաքականություն է⁷: Կարծում ենք, որ դատաիրավական քաղաքականություն և դատաիրավական բարեփոխումներ հասկացությունների միջև չպետք է անջրպետ դրվի, քանի որ հասարակական կյանքի այս կամ այն ոլորտում իրականացվող բարեփոխումներն, ըստ էության, որոշակի քաղաքականության իրականացումն են:

Ինչ վերաբերում է դատաիրավական և դատավարական իրավական քաղաքականությունների փոխհարաբերակցությանը, ապա այս կապակցությամբ տեսության մեջ նշվում է, որ դատաիրավական քաղաքականությունը բնութագրվում է որպես գիտականորեն հիմնավորված, համակարգային և պլանավորված գործունեություն, որն ուղղված է հիմնականում յուրիստիկցիոն վարույթի կազմակերպական-կառուցվածքային և բովանդակային վերափոխման միջոցով արդարադատության և իրավապահ մարմինների գործառնության օպտիմալացմանը, իսկ դատավարական-իրավական քաղաքականությունն ունի այլ ուղղվածություն՝ արդիականացնել ավանդական դատավարական իրավունքի ճյուղերը, կատարելագործել դատավարական-իրավական դրույթները, մշակել դատավարական-իրավական հարաբերությունների ինքնուրույն հայեցակարգ, հասարակական հարաբերությունների վրա ներգործող դատավարական-իրավական միջոցների ինստիտուցիոնալիզացում, դատավարական-իրավական կարգավորման կառուցակարգերի կատարելագործում և դրանց արդյունավետության չափանիշների որոշում⁸:

Կարծում ենք՝ դատաիրավական և դատավարական-իրավական քաղաքականությունները հարաբերակցվում են որպես ամբողջ և մաս: Դատաիրավական քաղաքականության կարևորագույն քաղաքատարերից է դատավարական իրավական մի-

ջոցների կատարելագործումը: Դատաիրավական քաղաքականության և դատավարական-իրավական քաղաքականության որպես ամբողջի և մասի փոխհարաբերակցությամբ պայմանավորված է նաև քաղաքականության այս ձևերի ընդհանրությունները՝ 1. որոշակի ոլորտներում երկուսի նպատակները համընկնում են՝ դատաիրավական համակարգի և արդարադատության կատարելագործման միջոցով պաշտպանել այդ իրավահարաբերությունների մասնակիցների սուբյեկտիվ իրավունքները, ազատությունները և օրինական շահերը, 2. նրանց հիմնական սուբյեկտը պետությունն է, 3. իրավական քաղաքականության այս ձևերի իրականացման հիմնական միջոցը իրավական ակտերն են: Իրավական քաղաքականության այս տարատեսակները միմյանցից տարբերվում են իրականացման ոլորտներով: Եթե դատաիրավական քաղաքականությունն ընդգրկում է դատաիրավական ողջ համակարգն իր ինստիտուցիոնալ, դատավարական, կազմակերպական և էթիկական տարրերով, ապա դատավարական-իրավական քաղաքականության առարկան կենտրոնացված է դատավարական իրավական կարգավորման կառուցակարգերի կատարելագործման, դատավարական-իրավական միջոցների արդյունավետության գնահատման չափանիշների մշակման և գործնական կիրառման նկատմամբ:

Այսպիսով, պետք է կրկին փաստել, որ դատաիրավական քաղաքականությունն ընդգրկում է ողջ դատաիրավական համակարգը. դատական իշխանության կազմակերպման և գործունեության ոլորտները, դատական իշխանության մարմինների հետ սերտ գործառնական կապ ունեցող և արդարադատության իրականացմանն աջակցող մարմինների գործունեության ոլորտը (դատախազություն, ոստիկանություն և այլն): Այս առումով, դատաիրավական քաղաքականությունն ունի չորս քաղաքատար՝ 1. ինստիտուցիոնալ, որը ենթադրում է դատական համակարգի և դրա հետ կապված այլ մարմինների կառուցվածքային կատարելագործում, 2. դատավարական,

որը ենթադրում է դատական իշխանության իրականացման դատավարական միջոցների կատարելագործում, 3. նյութաիրավական, որն ընդգրկում է նյութական իրավունքի ճյուղերի կատարելագործման ոլորտը, 4. էթիկական, որը ենթադրում է համապատասխան պաշտոնատար անձանց վարքագծի կանոնների կատարելագործում: Մինչդեռ, դատավարական-իրավական քաղաքականությունն ընդգրկում է դատավարական կարգավորման կառուցակարգերի, մասնավորապես՝ դատավարական-իրավական միջոցների կատարելագործման ոլորտը:

Դատաիրավական և դատավարական իրավական քաղաքականության որպես ամբողջի և մասի հարաբերակցությունն ունի ոչ միայն տեսական, այլև գործնական նշանակություն: Բանն այն է, որ դատաիրավական բարեփոխումների ընթացքում պետք է հստակ տարբերակել դատաիրավական քաղաքականության նշված բաղադրատարրերը, ինչը ենթադրում է այդ քաղաքականության գաղափարախոսությունը կամ հիմնարար դրույթները ձևավորող ինստիտուտների հստակ տարբերակում: Ասվածն առավել ակնառու դարձնելու նպատակով, որպես օրինակ, նշենք, որ ՀՀ Մահմանադրության 2005թ. փոփոխություններից հետո սկսված դատաիրավական բարեփոխումների երկրորդ փուլի ժամանակ դատաիրավական քաղաքականության դատավարական-իրավական ու ինստիտուցիոնալ բաղադրատարրերը հստակ չտարբերակելու արդյունքում տեղի է ունեցել համապատասխան օրենսդրական ակտերի կարգավորման առարկաների շեղումներ: Այսպես՝ դատաիրավական բարեփոխումների իրականացման նպատակով ՀՀ նախագահի կողմից ստեղծվել էր դատաիրավական բարեփոխումների աշխատանքային խումբ, որն իր գործունեության ընթացքում քննարկել է ոչ միայն ինստիտուցիոնալ (դատարանակազմական) բնույթի, այլ նաև դատավարական նշանակության մի շարք սկզբունքային հարցեր (օրինակ՝ քրեական հետապնդում հարուցելու հասկացությունը և այլն): Սակայն հետագայում ՀՀ նախագահ

ի 2006թ. դեկտեմբերի 26-ի կարգադրությամբ ստեղծվել է նաև Քրեական դատավարության օրենսգիրքը մշակող աշխատանքային խումբ, որը կոչված է քննարկել բացառապես քրեադատավարական ոլորտի բարեփոխումների հարցը: Այս տեսանկյունից խնդիր է ծագում այս երկու աշխատանքային խմբերի իրավասությունների տարանջատման, դատավարական հարցերի վերաբերյալ դատաիրավական բարեփոխումների աշխատանքային խմբի ընդունած որոշումների պարտադիրության հետ կապված:

Իրավաբանական հանրությունում հաճախ է քննարկվում այն հարցը, թե արդյոք ՀՀ դատական օրենսգրքում, որի նախագիծը քննարկվել է դատաիրավական բարեփոխումների աշխատանքային խմբի կողմից, թույլատրելի է դատավարական բնույթի նորմերի ամրագրումը: Դատարանների նախագահների խորհուրդը 2006թ. փետրվարի 21-ի թիվ 92 որոշմամբ հավանություն է տվել «ՀՀ դատական համակարգի հակակոռուպցիոն ռազմավարության ծրագրի նախագծին» և այն ներկայացրել է ՀՀ կառավարություն: Ծրագրի նախագծում նշվում է. «Միջոցառումների ստվար զանգվածը պահանջում է կողիֆիկացված օրենսդրական միջամտություն: Այսպես, անհրաժեշտ է մշակել մեկ միասնական ՀՀ դատական օրենսգիրք, որը կարող է փոխարինել այսօրվա գործող, սակայն արդիականությունը կորցրած «Դատարանակազմության մասին», «Դատավորի կարգավիճակի մասին», «Արդարադատության խորհրդի մասին» և մի շարք այլ օրենքների»: Մի շարք իրավաբաններ, հիմք ընդունելով դատական օրենսդրության կողիֆիկացիայի ոլորտը, նշում են, որ Դատական օրենսգիրքը պետք է սահմանի միայն դատարանակազմական հարաբերություններ, իսկ այնպիսի հարցերի կարգավորումը, ինչպիսիք են դատական ակտերի օրինական ուժի մեջ մտնելը, դրանց բողոքարկումը, դատական սանկցիաները և այլն, պետք է կարգավորվեն դատավարական օրենսդրությամբ: Այս առումով գտնում ենք, որ, իրոք, ՀՀ դատական օրենսգիրքը խնդիր ունի կարգավորելու

առավելապես դատարանակազմական հարաբերություններ, իսկ ՀՀ դատական օրենսգրքի 47-րդ (վերաքննության սահմանները փաստի հարցում), 91-րդ հոդվածները (դատավորի ինքնաբացարկ) բովանդակում են դատավարական նորմեր, որոնք պետք է արտացոլվեն ոչ թե ՀՀ դատական, այլ դատավարական օրենսգրքում: Միևնույն ժամանակ չպետք է ընկնել ծայրահեղությունների մեջ և դատավարական ու դատարանակազմական հարաբերությունների միջև անցկացնել անջրպետ: Գտնում ենք, որ շատ դեպքերում դատարանակազմական և դատավարական հարաբերություններն այնքան փոխկապված են, որ հնարավոր չէ դրանք միմյանցից հստակ տարանջատել, ուստի և այս առումով հնարավոր չէ հստակ սահմանագիծ անցկացնել ՀՀ դատական օրենսգրքի և դատավարական օրենսդրության կարգավորման առարկաների միջև: Օրինակ՝ կարծում ենք դատական ակտերի բողոքարկումը կամ դրանց ուժի մեջ մտնելը, դատական սանկցիաները, որպես դատարանի բնականոն գործունեությունն ապահովող իրավական գործիքներ, միանշանակորեն չի կարելի համարել դատավարական բնույթի նորմեր, և պնդել, որ դրանք պետք է սահմանվեն ոչ թե ՀՀ դատ. օր-ով, այլ բացառապես դատավարական օրենսգրքով⁹:

Դատաիրավական քաղաքականությունը հիմնված է որոշակի սկզբունքների վրա, որոնցով էլ հաճախ պայմանավորվում են քաղաքականության առաջնահերթությունները: Դատաիրավական քաղաքականության սկզբունքները խտացված կերպով արտահայտում են դատաիրավական ոլորտում իրավական քաղաքականության իրականացմանն ուղղված պետության գործունեության բովանդակությունը: Տեսության մեջ վիճելի է իրավական քաղաքականության սկզբունքների համակարգի հարցը: Որոշ հեղինակներ առանձնացնում են իրավական քաղաքականության հետևյալ սկզբունքները՝ 1. իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների հետ կապվածությունը, 2. գիտական հիմնավորվածությունը, 3. ժողովրդավարական հասարակության սկզբունքների

համապատասխանությունը, 4. մարդու իրավունքների ոլորտում միջազգային չափորոշիչների համապատասխանությունը, 5. ռեալիզմը¹⁰: Ն. Մատուզովն առանձնացնում է իրավական քաղաքականության սոցիալական պայմանավորվածության, գիտական հիմնավորվածության, կայունության և կանխատեսելիության, լեգիտիմ և բարոյական բնույթի, հրապարակայնության, անձի և պետության շահերի զուգակցման, մարդու իրավունքների առաջնայնության, միջազգային չափորոշիչների համապատասխանության սկզբունքները¹¹: Իրավական քաղաքականության նշված սկզբունքները տարածվում են նաև դատաիրավական քաղաքականության նկատմամբ: Տեսության մեջ որպես դատաիրավական քաղաքականության սկզբունքներ նշվում են օրինականությունը, իրավական կարգավորման միջազգային չափորոշիչների համապատասխանեցվածությունը, դատաիրավական քաղաքականության սոցիալ-քաղաքականության և գործնական պայմանավորվածությունը, հասարակության բարոյաարժեքային դիրքորոշումները և մշակութային ավանդույթները հաշվի առնելը, դատաիրավական քաղաքականության հրապարակայնությունը, նպատակաուղղվածությունը, իրատեսականությունը, գիտական հիմնավորվածությունը և այլն¹²:

Դատաիրավական քաղաքականության արդյունավետության ապահովման տեսանկյունից հատկապես կարևորվում են դատաիրավական քաղաքականության ռեալիզմի և գիտական հիմնավորվածության սկզբունքները:

Իրավական քաղաքականության գիտական հիմնավորվածությունը դիտվում է և՛ որպես իրավական քաղաքականության սկզբունք, և՛ որպես որակական հատկանիշ¹³: Դատաիրավական քաղաքականության գիտական հիմնավորվածության բացակայության դեպքում իրավաստեղծ, իրավակիրառ ոլորտում կունենանք պարզապես միջոցառումների կոնցրետերատ, որոնք չեն կազմում միասնական համակարգ, ինչը չի կարող հանգեցնել դրական արդյունքի:

Դատաիրավական քաղաքականությունը պետք է ապացուցի, որ իրավական ներգործության այս կամ այն ձևը դատաիրավական համակարգում որոշակի սոցիալական նպատակին հասնելու առավել համարժեք միջոցն է: Առանց գիտական բաղադրատարրի, այդպիսի վերլուծությունը հնարավոր չէ: Օրինակ՝ դատաիրավական բարեփոխումների երկրորդ փուլում ստեղծվեցին մասնագիտացված քրեական և քաղաքացիական դատարաններ: Անկասկած, արդարադատության և դատական իշխանության զարգացման ժամանակակից միտումներից է դատարանների և դատական համակարգի մասնագիտացումը¹⁴: Այս իմաստով, արդարադատության արդյունավետ իրականացումը պայմանավորված է դատական մասնագիտացման սկզբունքով: Մակայն անհրաժեշտ է քննարկել, թե քրեական և քաղաքացիական մասնագիտացված դատարանների ստեղծման ժամանակ դատաիրավական քաղաքականությունը մշակող սուբյեկտներն ի՞նչ գիտականորեն հիմնավորված չափանիշներից ելնելով են այդ դատարանները որակել որպես մասնագիտական:

Տեսության մեջ նշվում է, որ դատական համակարգում մասնագիտացված դատարանների ստեղծման անհրաժեշտությունը պայմանավորվում է հետևյալ հանգամանքներով՝ 1. առկա են իրավաբանական գործերի մեծ քանակ, որոնց առանձնահատկությունները պահանջում են նորմատիվ իրավական ակտերի հատուկ ուսումնասիրություն, 2. վիճելի իրավահարաբերության ճյուղային առանձնահատկությունները կանխորոշում են դատավարական ձևի տարբերակման անհրաժեշտություն, 3. պետությունը տիրապետում է անհրաժեշտ նյութատեխնիկական և կազմակերպչական միջոցների¹⁵:

Մասնագիտացված դատարանների ստեղծման գործում կարևոր նշանակություն ունի այս կամ այն գործերի քննության հատուկ կարգի սահմանման անհրաժեշտությունը: Ընդհանուր կարգից տարբերվող ընթացակարգով գործերի քննության առանձ-

նացումն է մասնագիտացված դատարանների կոնստրուկցիայի անկյունաքարը: Կարելի է ասել, որ ընդհանուր իրավասության և մասնագիտացված դատարաններում գործերի քննության դատավարական կանոնների տարբերության բացակայության պայմաններում, ընդհանուր առմամբ, վերանում է հատուկ իրավասության դատարանների անհրաժեշտությունը:

Այսպիսով, դատարանները կարող են որակվել որպես մասնագիտացված, եթե այդ դատարանները քննում են հատուկ բնույթի իրավաբանական գործեր, որոնց քննության դատավարական ձևը տարբերակված է գործերի քննության ընդհանուր ձևից (օրինակ՝ վարչական դատարանը): Նշված չափանիշների միջև անջրպետ չկա, քանի որ մի շարք դեպքերում դատարանները մասնագիտացվում են՝ ելնելով և գործերի բնույթի և այդ գործերի քննության կարգի առանձնահատկությունների շնորհիվ:

Արդյո՞ք ՀՀ-ում քրեական և քաղաքացիական դատարանները կարելի էր դիտարկել որպես մասնագիտացված դատարաններ: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է պարզել, թե ի՞նչ բնույթի գործեր էին քննում այդ դատարանները, և արդյոք դրանց կողմից քննվող գործերն իրենց դատավարական ձևի տեսանկյունից տարբերվում էին գործերի քննության ընդհանուր դատավարական ձևից:

Մինչև 2009թ-ի փետրվարի 5-ի «ՀՀ դատական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը, ՀՀ դատական օրենսգրքի 22-րդ հոդվածում սահմանվում էր, որ ընդհանուր իրավասության դատարանին են ենթակա բոլոր գործերը, բացառությամբ քաղաքացիական, քրեական և վարչական դատարանների ենթակայությանը վերապահված գործերի: Ընդհանուր իրավասության դատարանը քրեական դատավարության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով վերահսկողություն է իրականացնում քրեական վարույթի մինչդատական փուլի նկատմամբ: Քրեական դատավարության ոլորտում ընդհանուր իրավասության դատարանները քննում էին միայն ոչ մեծ ծանրու-

թյան և միջին ծանրության հանցագործությունների վերաբերյալ գործեր, իսկ քրեական դատարանները՝ ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների վերաբերյալ գործեր: Արդյոք այս չափանիշով քրեական դատարանների առանձնացումը կարելի է դիտարկել որպես դատարանի մասնագիտացում: Նախ՝ նշենք, որ ոչ մեծ ծանրության, միջին ծանրության և ծանր ու առանձնապես ծանր հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերը քննվում են նույն դատավարական ձևի շրջանակներում, ուստի հանցագործությունների դասակարգման այս հիմքով դատավարական ձևի տարբերակումը բացակայում է: Բացի այդ, հանրային վտանգավորության տեսանկյունից հանցագործությունների քառանդամ դասակարգումը չի արտահայտում հանցագործությունների բնույթների միջև եղած տարբերությունները, ուստի այն չի կարող համարվել նաև դատարանների մասնագիտացման առարկայական (նյութաիրավական) չափանիշ:

Ավստրիական վերաբերում է նաև քաղաքացիական դատարաններին, բացառությամբ սնանկացման գործերի վարման դեպքին, քանի որ այդ գործերի բնույթը և քննության դատավարական ձևն ընդհանուր կարգից ունեն էական տարբերություններ:

Օրենսդրի կողմից քրեական և քաղաքացիական դատարանները որպես մասնագիտացված դատարան դիտարկելը չէր բխում դատարանների մասնագիտացման առարկայական և դատավարական չափանիշներից: Ուստի կարծում ենք, վերը նշված հանցագործությունների դասակարգման կամ հայցագնի չափանիշներից ելնելով, ընդհանուր իրավասության դատարանների և քրեական ու քաղաքացիական դատարանների միջև կատարվել էր պարզ աշխատանքի բաժանում, ինչը որևէ եզր չունեք դատարանների մասնագիտացման գիտական հիմքերի հետ: Այս առումով, պետք է տարբերակել դատարանների, այդ թվում՝ առաջին ատյանի դատարանների միջև աշխատանքի բաժանումը և դատարանների մասնագիտացումից:

Միևնույն ժամանակ, կարծում ենք, դա-

տաիրավական քաղաքականության կանխատեսելիության և գիտական հիմնավորվածության սկզբունքը պահանջում էր յուրջ վերլուծության ենթարկել նաև քրեական և քաղաքացիական դատարանների վերացման վերաբերյալ մտտեցումը: Բանն այն է, որ դատաիրավական քաղաքականության գիտական հիմնավորվածությունը խախտվում է ոչ միայն այն դեպքում, երբ դատարանների միջև աշխատանքի պարզ բաժանումը դիտվում է որպես դատարանների մասնագիտացում, այլև երբ այս դատարանների վերացման պատճառաբանության հիմքում պարզապես նշվում է այդ դատարանների անհրաժեշտությունը խիստ վիճելի լինելու մասին¹⁶:

Այսպես, ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 2008թ. հոկտեմբերի 7-ի որոշմամբ Դատական դեպարտամենտին հանձնարարվել է մեկամսյա ժամկետում պատրաստել դատաիրավական բարեփոխումների տրամաբանական ավարտին հասցնելու հայեցակարգից բխող օրենսդրական նախագծերի փաթեթ: 2009թ-ի փետրվարի 5-ի օրենսդրական փոփոխություններով վերացվել են քրեական և քաղաքացիական դատարանները և որպես առաջին ատյանի դատարան գործում են ընդհանուր իրավասության դատարանները և վարչական դատարանը:

Դատարաններում գործերի քննության մասնագիտացումն ապահովելու նպատակով առաջարկվում է ընդհանուր իրավասության դատարաններում ներդնել մասնագիտացված դատավորների ինստիտուտը (մարդու դեմ ուղղված հանցագործությունների գործերով դատավոր, սեփականության և տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործությունների գործերով դատավոր, անչափահասների գործերով դատավոր¹⁷ և այլն): Դատաիրավական բարեփոխումների 2009-2011 թվականների ռազմավարական գործողությունների ծրագրում սահմանվում է, որ առաջին ատյանի դատարանում գործերի բաշխումն ըստ մասնագիտացված քրեական և քաղաքացիական գործեր քննող դատավորների էական-

րեն կնվազեցնի դատական սխալները, կբարձրացնի մասնագիտացված դատավորների կողմից ընդունվող դատական ակտերի որակը:

Հարկ ենք համարում հիշեցնել, որ նախկինում փորձ արվել է ընդհանուր իրավասության դատարաններում գործերը բաշխել մասնագիտացման սկզբունքով: Այսպես, ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 2006թ. հունիսի 13-ի թիվ 97 որոշմամբ¹⁸ սահմանվում էին Երևան քաղաքի առաջին ատյանի դատարաններում, Շիրակի և Լոռու մարզերի առաջին ատյանի դատարանների կենտրոնական նստավայրերում գործերը մասնագիտացման սկզբունքով բաշխելու հետ կապված հարցերը: Դատարանների նախագահների խորհրդի նշված որոշմամբ սահմանվում էին դատավորների մասնագիտացման քրեաիրավական և քաղաքացիաիրավական ոլորտներ:

Հաշվի առնելով, որ դատաիրավական քաղաքականության իրականացման ներկայիս փուլում նորից փորձ է արվում ներդնել մասնագիտացված դատավորների ինստիտուտը, ուստի դատաիրավական քաղաքականության գիտական հիմնավորվածության սկզբունքի պահպանման տեսանկյունից քաղաքականություն ձևավորող սուբյեկտները պետք է մանրամասն վերլուծեն վերը նշված որոշման հիման վրա գործերը մասնագիտացման սկզբունքով բաշխելու պրակտիկան, դրա դրական և բացասական կողմերը:

Բացի այդ, կարելի է հաշվի առնել նաև ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի թիվ 97 որոշման վերաբերյալ հետևյալ նկատառումներ՝

1. Որոշմամբ դատավորների մասնագիտացման ցանկում ներկայացվում էր դատավորների մասնագիտացման ոլորտները: Մակայն ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի որոշումից անհասկանալի էր մնում, թե ի՞նչ չափանիշներից ելնելով է որոշվել, թե ո՞ր դատավորը ի՞նչ մասնագիտացում ունի: Կարծում ենք՝ այս հարցը դատական իշխանության ոլորտում կադրային ճիշտ քաղաքականության իրականացման համար ունի սկզբունքային նշանակություն:

Կարծում ենք, իրավական ակտերում պետք է սահմանել այն չափանիշները, որոնցով կարելի է որոշել տվյալ դատավորի մասնագիտացումը: Մասնագիտացված դատավորների թեկնածությունների ընտրության և մասնագիտացման որոշման ժամանակ կարող են հաշվի առնվել՝ ԲՈՒՀ-ի մագիստրական կրթության ուղղվածությունը, տվյալ մասնագիտացմամբ ատենախոսության պաշտպանությունը, տվյալ ոլորտում գիտահետազոտական ծավալուն աշխատանքների իրականացումը կամ երկար տարիների պրակտիկ գործունեությունը և այլն:

2. ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի որոշման 2-րդ կետում նշվում է, որ մինչդատական վարույթի հետ կապված հարցերը քննարկվում և լուծվում են քաղաքացիաիրավական մասնագիտացման դատավորները: Նշված որոշմամբ թեև նպատակ է հետապնդվում ապահովել գործերի բաշխումը ըստ մասնագիտացման, սակայն կարծում ենք՝ այդ տրամաբանությունը խախտվում է, երբ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հարցի լուծման իրավասությունը վերապահվում է քաղաքացիական մասնագիտացման դատավորներին:

Իրավական քաղաքականության ռեալիզմի սկզբունքի կարևորությունը պայմանավորված է նրանով, որ հասարակությունը հիվանդ է ոչ միայն իրավունքի նիհիլիզմով, այլ նաև իդեալիզմով: Նման պարագաներում իրավական քաղաքականության սուբյեկտների հռչակած որոշ նպատակներ և ծրագրեր կտրված են իրականությունից, չեն համապատասխանում առկա հնարավորություններին, ինչի պայմաններում մարդիկ մշտապես հանդիպում են դատարկ խոստումների: Իրավական քաղաքականության ռեալիզմի սկզբունքը պահանջում է խնդիրների և նպատակների առաջադրման ժամանակ, ծրագրերի մշակման ընթացքում հաշվի առնել դրանք իրականացնելու իրական հնարավորությունները¹⁹:

Դատաիրավական քաղաքականության ձևավորման և իրականացման ընթացքում ևս հանդիպում են դեպքեր, երբ օրենսդրա-

կան ամրագրում են ստանում իրականությունից հեռու այնպիսի պահանջներ, որոնք ի սկզբանե դատապարտված են որակվելու որպես «մահացած նորմեր»: Այսպես, ՀՀ դատական օրենսգրքի 16-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված է, որ դատական քննությունը, որպես կանոն, պետք է ավարտվի մեկ դատական նիստով: Երկրորդ, մեկ դատական նիստով գործն ավարտելու պահանջն, ընդհանուր առմամբ, բխում է արդարադատության արդյունավետության սկզբունքից, սակայն արդյոք այս բարի ցանկության իրականացումը համապատասխանում է դատաիրավական քաղաքականության ռեալիզմի սկզբունքին: Կարծում ենք՝ ոչ հետևյալ պատճառաբանությամբ:

Նախ՝ մեկ դատական նիստով գործն ավարտելու մասին դրույթը ձևակերպված է ընդհանուր ձևով, ինչը նշանակում է, որ այն տարածվում է ոչ միայն քաղաքացիական և վարչական դատավարություններում, այլ նաև քրեական դատավարությունում: Սինդրեռ, քրեական դատավարությունում գործնականում դժվար է պատկերացնել, որ ընդհանուր կարգով դատաքննություն իրականացնելիս քրեական գործի քննությունն ավարտվի մեկ դատական նիստով: Բանն այն է, որ եթե նույնիսկ դատաքննությունն ավարտվի մեկ դատական նիստով, ապա պաշտպանական ճառի, ամբաստանյալի վերջին խոսքի իրավունքի ապահովման առումով, հաճախ պահանջում է մի քանի դատական նիստերի անցկացումը: Չէ՞ որ որպեսզի պաշտպանության կողմը պատրաստի իր ճառը, իսկ ամբաստանյալը՝ վերջին խոսքը, նրանք պետք է բավարար ժամանակ ունենան վերլուծելու դատարանում հետազոտված ապացույցները և մեղադրական ճառը: Այս իրավունքի ապահովումը պահանջում է, որպեսզի դատարանը բավարարի պաշտպանության կողմի՝ ճառ կամ վերջին խոսք պատրաստելու համար ժամանակ տրամադրելու վերաբերյալ միջնորդությունը:

Երկրորդ՝ մեկ դատական նիստի պահանջն արտացոլված է Եվրոպայի խորհրդի փաստաթղթերում և այն ձևակերպված է որպես քաղաքացիական դատավարության

սկզբունք: Այսպես՝ Նախարարների կոմիտեի՝ «Դատական համակարգերի կատարելագործմանն ուղղված՝ քաղաքացիական դատավարության սկզբունքների մասին» R (84) 5 Հանձնարարականում նշվում է, որ դատավարությունը, որպես կանոն, պետք է կազմված լինի երկու դատական նիստերից՝ առաջին նիստի ժամանակ կարող են անցկացվել նախնական լուծումները, իսկ երկրորդ դատական նիստում կարող են հետազոտվել ապացույցներ, ներկայացվեն կողմերի դիմադրությունները և, եթե հնարավոր է, կայացնել որոշում: Դատարանը պետք է ձեռնարկի միջոցներ, որպեսզի բոլոր գործողությունները, որոնք անհրաժեշտ են երկրորդ դատական նիստի համար, կատարվեն ժամանակին, և թույլ չտրվեն ձգձգումներ:

Չնայած քաղաքացիական դատավարությունում մեկ դատական նիստի պահանջն ամրագրված է Եվրոպայի խորհրդի հանձնարարականներում, այնուամենայնիվ կարծում ենք, որ ներկայիս պայմաններում նույնիսկ ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում այս պահանջն իրատեսական չէ, քանի որ դատարանի կողմից մեկ դատական նիստի պահանջը կատարելու համար օրենսդրությամբ պետք է նախատեսել համապատասխան կառուցակարգեր, որոնք արդյունավետ կերպով հնարավորություն կտան դատարանին ապահովելու վկաների, կողմերի մասնակցությունը: Նախարարների կոմիտեի՝ «Դատական համակարգերի կատարելագործմանն ուղղված՝ քաղաքացիական դատավարության սկզբունքների մասին» R (84) 5 Հանձնարարականում նշվում է, որ դատարանը պետք է հնարավորություն ունենա դատարան հրավիրել վկաների, իսկ առանց հարգելի պատճառների նրանց չներկայանալու դեպքում պետք է կիրառի համապատասխան պատժամիջոցներ՝ տուգանքի, վնասների հատուցման և այլ ձևով: Վկայի՝ դատարան չներկայանալու դեպքում, դատարանն ինքնուրույն է որոշում շարունակել դատաքննությունն առանց վկայի ցուցմունքները լսելու, թե ոչ: Նույն Հանձնարարականում նշվում է. «Վկաների ցուցմունքները լսելու կարգը պարզեցնելու նպատակով, պետք է նախա-

տեսել ժամանակակից տեխնիկական միջոցներ՝ հեռախոսակապ և այլն, օգտագործելու հնարավորություն»։ Եթե մեր օրենսդրությամբ փոխառնվել է Եվրոպայի խորհրդի հանձնարարականներում ամրագրված մեկ դատական նիստի պահանջը, սակայն օրենսդրությամբ նախատեսված չէ նույն Եվրոպայի խորհրդի հանձնարարականներում արտացոլված այն կառուցակարգերը

(դատարան չներկայացած վկային տուգանել, հեռախոսակապով հարցաքննություն և այլն)²⁰, որոնք դատարանին հնարավորություն կտան գործը լուծել մեկ դատական նիստում, սպա այդպիսի պահանջը դառնում է ոչ իրատեսական նաև քաղաքացիական դատավարությունում և չի համապատասխանում դատաիրավական քաղաքականության ռեալիզմի սկզբունքին²¹:

Շարունակելի

1. **Савельева Т. А.** Судебно-правовая политика в сфере арбитражного судопроизводства. В кн. Российская правовая политика: Курс лекции. Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М., Изд. НОРМА, 2003, с. 466.

2. **Киреев А. Б.** Судебно-правовая политика в современной России: Проблемы теории и практики. Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. Тамбов, 2009, с. 8.

3. **Терехин В. А., Афанасьев С. Ф.** Судебно-правовая политика. В кн. Правовая политика России: теория и практика: монография. Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М., ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006, с. 311.

4. **Семикин Д. С.** Судебные акты в системе правовых актов современной России: Общетеоретический аспект. Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. Саратов, 2008, с. 27.

5. «Գատական քաղաքականություն» և «դատաիրավական քաղաքականություն» հասկացությունների հարաբերակցության խորը վերլուծությունը դուրս է սույն հոդվածի շրջանակներից:

6. **Майдан И. А.** Процессуально-правовая политика современной России: проблемы теории и практики. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2009, с. 21.

7. **Метелкин С. И.** Институциональные инновации современной Российской судебной-правовой политики. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2006, с. 26. **Слободянюк И.П.** Судебная политика и судоустройство России в первой четверти XIX в. Российская юстиция, № 4, 2005, с. 27.

8. **Майдан И. А.** Процессуально-правовая политика современной России: проблемы теории и практики. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2009, с. 24.

9. **Ղանբարյան Ա.** Գատական օրենսգրքի վերլուծությունը օրենսդրական տեխնիկայի կանոնների լույսի ներքո: Գատական իշխանություն, թիվ 10/111, 2008, 12-17 էջեր:

10. **Путило Н.** Правовая политика современного демократического государства. В кн. Социология права. Под ред. Сырых В.М. 2002, с. 137.

11. **Матузов Н.** Правовая политика: сущность, концепция, реальность. В кн. Российская правовая политика: Курс лекции. Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М., Изд. НОРМА, 2003, с. 81.

12. **Киреев А. Б.** Судебно-правовая политика в современной России: Проблемы теории и практики. Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. Тамбов, 2009, с. 13.

13. **Рудковский В.А.** О принципах правовой политики. Правовая политика и правовая жизнь. 2003. №4, с. 7.

14. **Яковлев В.Ф., Ярков В.В.** Оптимизация гражданского правосудия России. Под ред. В.В. Яркова. Волтерс Клувер. 2007, с. 59.

15. **Романец Ю.В.** Специализация в судебной деятельности как средство повышения эффективности правосудия. Проблемы защиты прав и законных интересов граждан и организаций: Материалы международной научно-практической конференции. Краснодар, 2002, с. 67.

16. Գատաիրավական բարեփոխումների 2009-2011 թվականների ռազմավարական գործողությունների ծրագրում թեև նշվում է, որ դատաիրավական բարեփոխումների երկրորդ փուլի հայեցակարգը համահունչ էր նաև ԵՄ-Հայաստանյան եվրոպական հարևանության քաղաքականության գործողությունների ծրագրի պահանջներին, սակայն այդ փաստաթղթում չի քննարկվում, թե քրեական և քաղաքացիական դատարանների հիմնադրման ժամանակ ինչպիսի սխալներ են թույլ տրվել, որոնցով պայմանավորեց այդ դատարանների ոչ արդյունավետ գործունեությունը և դրանց վերացման անհրաժեշտությունը:

17. Արտասահմանյան մի շարք երկրներում առկա են անչափահասների գործերով /յուվինալ/ դատարաններ, սակայն ՀՀ դատական համակարգում անչափահասների գործերով դատավորների առանձնացումը չի տեղավորվում առաջին ատյանի դատավորների մասնագիտացման մեթոդաբանության մեջ: Բանն այն է, որ որպես դատավորների մասնագիտացման չափանիշ, ընդունվել է առարկայական մասնագիտացումը /ըստ հանցագործությունների տեսակների/, մինչդեռ անչափահասների գործերով դատավորի առանձնացումը որևէ առնչություն չունի առարկայական մասնագիտացման հետ:

18. Նշված որոշումը ՀՀ դատարանների մախազահների խորհրդի 2007թ. դեկտեմբերի 21-ի N-28 որոշմամբ ցանաչվել է ուժը կորցրած:

19. **Демидов А.И.** Реализм как принцип правовой политики. Правоведение. № 4, 1997, с. 81.

20. Գործնականում հաճախ են հանդիպում դեպքեր, երբ դատակոչված վկաները չեն ներկայանում դատարան, որի հետևանքով դատարանը ստիպված է լինում հետաձգել դատաքննությունը: ՀՀ քաղ. դատ. օր-ի 44-րդ հոդվածի 5-րդ մասում նախատեսված է վկային հարկադիր բերման ենթարկելու հնարավորությունը: Գտնում ենք գործող օրենսդրությունն անհրաժեշտ է համալրել այնպիսի իրավական գործիքներով, որոնց միջոցով առավել արդյունավետորեն հնարավոր կլինի ապահովել վկայի մասնակցությունը դատավարությանը:

21. **Ղանբարյան Ա.** Արդարադատության արդյունավետ իրականացման սկզբունքը դատական իրավունքում: Գատական իշխանություն, 2008, թիվ 100-101, 28-33 էջեր:

ՓԵՏՎԱԿ 2011 2 (139)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅԵՐ

ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՍԵՃՄԱՆ

ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Ռատաիրավական բարեփոխումների ներկա փուլում կարևոր նշանակություն է ձեռք բերում ինչպես դատական իշխանության դերի բարձրացումը, դատական համակարգի վերափոխումը, այնպես էլ մինչդատական վարույթի, այդ թվում՝ քրեական գործի քննության կասեցման ինստիտուտի հետագա կատարելագործումը:

Հայաստանի Հանրապետության գործող քրեադատավարական օրենսգիրքը (ընդունվել է 1998թ. հուլիսի 1-ին), ի տարբերություն նախորդ՝ 1961թ. ՀԽՍՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի, զգալի փոփոխություններ մտցրեց քրեական գործի քննության կասեցման ինստիտուտի իրավական կարգավորման հարցում: Ընդլայնվեցին քրեական գործի քննության կասեցման հիմքերը, ուժեղացվեցին դատավարության մասնակիցների իրավունքների ապահովման երաշխիքները, որոնց շահերը կարող են շոշափվել քրեական գործի քննության կասեցման մասին որոշման կայացմամբ, սահմանվեց քրեական հետապնդման մարմնի պարտականությունը՝ կասեցում առաջացրած հանգամանքների վերացման նպատակով միջոցներ ձեռնարկելու ուղղությամբ և այլն: Միաժամանակ քրեական գործի քննության կասեցման ինստիտուտը կազմող մի շարք նորմեր իրավակիրառ պրակտիկայում ընկալվում են ոչ միանշանակ և տարաբնույթ մեկնաբանությունների տեղիք են տալիս: Ինչն էլ իր հերթին հանգեցնում է գործի քննության կայացման անօրինական և ան-

հիմն որոշման կայացմանը և դատավարության մասնակիցների իրավունքների և օրինական շահերի անհիմն սահմանափակմանը:

Վերոգրյալով էլ պայմանավորված՝ խիստ արդիական է դառնում քրեական գործի քննության կասեցման հիմքերի և պայմանների հետագա կատարելագործման հիմնախնդիրը:

Քրեական գործի քննության կասեցման մասին որոշում կարող է կայացվել օրենքով սահմանված հիմքերից որևէ մեկի առկայության և կասեցման պայմանները պահպանված լինելու դեպքում: Այսինքն՝ քրեական գործի քննության կասեցում հնարավոր է միայն օրինական հիմքերի առկայության դեպքում:

Դատավարական իրավունքի տեսության մեջ քրեական գործի քննության կասեցման հիմքերի տակ հասկացվում են քրեադատավարական օրենսգրքում ամրագրված հավաստի փաստական տվյալները, որոնք ժամանակավորապես խոչընդոտում են՝ շարունակելու և ավարտելու նախնական քննությունը¹:

Քրեական գործի քննության կասեցման հիմքերը սահմանված են ՀՀ քր. դատ. օր-ի՝ «Քրեական գործով վարույթի կասեցման հիմքերը» վերտառությամբ 31-րդ հոդվածում: ՀՀ քր. դատ. օր-ի 31-րդ հոդվածում նախատեսված քրեական գործի քննության կասեցման հիմքերն սպառիչ են և տարածական մեկնաբանման ենթակա չեն: Միաժամանակ կարծում ենք, որ գործող ՀՀ քր. դատ. օր-ում

ամրագրված քրեական գործի քննության կասեցման հիմքերը լիակատար չեն և ենթակա են փոփոխման ու լրացման: Այսպես, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված կասեցման հիմքը՝ գործով որպես մեղադրյալ ներգրավման ենթակա անձի հայտնի չլինելը դատավարական այս ինստիտուտի առավել խոցելի և վիճահարույց հարցերից մեկն է: Որոշ դատավարագետներ համոզես են եկել կասեցման քննարկվող հիմքի վերացման առաջարկով²: Ներկայացված մոտեցումը մեր կողմից ընդունելի չէ: Կարծում ենք, որ այս առումով պետք է համաձայնվել մասնագիտական գրականության մեջ տեղ գտած այն տեսակետի հետ, որ այդ առաջարկի ընդունումը կհանգեցնի ինչպես նախնական քննության ընթացքում քաղաքացիների իրավունքների և օրինական շահերի խախտման, այնպես էլ կթուլացնի և կվատթարացնի քննիչի գործունեությունը չբացահայտված քրեական գործերով³:

Հարկ է նշել, որ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի ձևակերպումը, որտեղ ասվում է. «Հայտնի չէ անձը, որը գործով պետք է ներգրավվի որպես մեղադրյալ», լիակատար չէ: Այդ նորմի տառացի մեկնաբանությունից հետևում է, որ նախկինում չպարզված անձի հայտնաբերման դեպքում վերջինս պարտադիր կարգով պետք է ներգրավվի որպես մեղադրյալ: Մինչդեռ, իրականում ամենից առաջ անհրաժեշտ է բացահայտել հանցագործությունը, պարզել այն կատարած անձին, իսկ հետո որոշել այն հարցը, թե ենթակա է արդյոք անձը որպես մեղադրյալ ներգրավման, թե ոչ: Հնարավոր է այդ իրավիճակում պարզվի, որ քրեական օրենքով չթույլատրված արարք կատարած անձը ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության (օրինակ՝ քրեական օրենքով չթույլատրված արարք կատարած անձը չի հասել քրեական պատասխանատվության տարիքի, արարքի մեջ հանցակազմ

չկա և այլն): ՀՀ քր. դատ. օր-ի 35-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե անձն արարքը կատարելու պահին չի հասել քրեական պատասխանատվության ենթարկելու՝ օրենքով նախատեսված տարիքին (1-ին մաս, 9-րդ կետ): Այս դեպքում, ինչպես նկատում ենք, անձին չի թույլատրվում ներգրավել որպես մեղադրյալ և քրեական գործով վարույթը պետք է կարճվի:

Բացի այդ, մինչև քրեական գործի քննության կասեցումը պետք է ձեռնարկվեն միջոցառումներ հանցագործություն կատարած անձին հայտնաբերելու համար, որից հետո նոր պարզել այն հարցը, թե արդյոք կան հիմքեր նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու, թե ոչ: Իսկ քր. դատ. օր-ի 202-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու հիմքը նրա կողմից հանցանքի կատարումը վկայող բավարար ապացույցների համակցությունն է:

Վերոգրյալ հիմնավորումներից ելնելով՝ մենք գտնում ենք, որ գործի քննության կասեցման այս հիմքը պետք է վերաձևակերպել հետևյալ կերպ. «**Չի պարզվել քրեական օրենսգրքով չթույլատրված հանրորեն վտանգավոր արարք կատարած անձը**»:

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով նախատեսված կասեցման հիմքը նորույթ է ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության մեջ: Այս դեպքում քրեական գործի քննությունը թույլատրվում է կասեցնել, երբ մեղադրյալը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս, որի պատճառով չի կարող մասնակցել քրեական գործով վարույթին, եթե առանց նրա մասնակցության քրեական գործով հետագա վարույթն անհնար է: Թեև մեղադրյալի ծանր հիվանդությունը և Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս գտնվելու հանգամանքները նախատես-

Քրեական դատավարութիւն

ված են հողվածի մեկ կետում (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 31-րդ հողվածի 1-ին մասի 4-րդ կետ), սակայն ակնհայտ է, որ դրանք կասեցման առանձին հիմքեր են, ուստի ճիշտ կլինի, որպեսզի օրենսգրքում նշված հանգամանքները նախատեսվեն առանձին կետերով:

Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս մեղադրյալի գտնվելու հիմքով վարույթի կասեցման համար միաժամանակ պարտադիր կարգով պետք է առկա լինեն հետևյալ երկու պայմանները՝ 1) մեղադրյալը պետք է տևական ժամանակով գտնվի Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս, ընդ որում, Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս գտնվելը չպետք է քննությունից թաքնվելու նպատակ հետապնդի, 2) առանց մեղադրյալի մասնակցության քրեական գործով հետազու վարույթը պետք է անհնար լինի:

ՀՀ քրեադատավարական օրենսգիրքը, մեղադրյալի՝ հանրապետության սահմանից դուրս գտնվելու հանգամանքը նախատեսելով որպես քրեական գործի քննության կասեցման ինքնուրույն հիմք, չի սահմանել, թե ինչ հանգամանքներով կարող է այն պայմանավորված լինել, ինչն էլ շատ հաճախ քննչական պրակտիկայում տարաբնույթ մեկնաբանությունների տեղիք է տալիս: Որոշ պրակտիկ աշխատողներ կասեցման նշված հիմքը մեկնաբանում են հետևյալ կերպ. երբ մեղադրյալը վարույթն իրականացնող մարմնի թույլտվությամբ մեկնում է հանրապետության սահմաններից դուրս, ասենք, օրինակ, հարազատի հուղարկավորության արարողությանը մասնակցելու համար, սակայն հետագայում հրաժարվում է վերադառնալ:

Մեղադրյալի՝ Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս գտնվելը կարող է պայմանավորված լինել տարբեր հանգամանքներով: Որպես այդպիսի կարող են լինել՝ աշխատանքային գործուղումը, տուրիստական ուղևորությունը, սովորելու նպատակը, այլ պետու-

թյան տարածքում բնակվելը և այլն: Այս առումով, կարծում ենք, որ գործող քրեադատավարական օրենսգրքում այդպիսի ոչ մի հանգամանք չնախատեսելն ընդունելի չէ, քանի որ շատ հաճախ պրակտիկայում կասեցման այս հիմքը նույնացվում է մեղադրյալի քննությունից խուսափելու հետ:

Օրենսդրորեն մեղադրյալի հանրապետության սահմաններից դուրս գտնվելու հանգամանքների հստակեցումն անհրաժեշտ է, քանի որ նախ՝ պրակտիկայում այն ճիշտ կիրառելու հնարավորություն կտա, երկրորդ՝ կասեցման այլ հիմքերից սահմանազատման հիմք կհանդիսանա:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ առաջարկում ենք քրեական գործի քննության կասեցման նշված հիմքը ձևակերպել հետևյալ կերպ. **«Մեղադրյալի գտնվելու վայրը հայտնի է, սակայն աշխատանքային գործուղման, տուրիստական ուղևորության, այլ պետության տարածքում մշտական բնակության և այլ օրյեկտիվ պատճառներով, որոնք քննությունից խուսափելու նպատակ չեն հետապնդում, նա տևական ժամանակով գտնվում է Հայաստանի Հանրապետությունից սահմաններից դուրս, եթե առանց նրա մասնակցության քրեական գործի հետազու քննությունը հնարավոր չէ»:**

Քրեական գործի քննության կասեցման մյուս հիմքը ՀՀ քր. դատ. օր-ի 31-րդ հողվածի 1-ին մասի 5-րդ կետում նախատեսված հանգամանքն է, համաձայն որի՝ քրեական գործի քննությունը կարող է կասեցվել, երբ գործում է անհաղթահարելի ուժ, որը ժամանակավորապես խոչընդոտում է քրեական գործով հետազու վարույթին: Գործով վարույթի կասեցման այս հիմքը ևս նորույթ է գործող օրենսդրության մեջ: Նախատեսելով անհաղթահարելի ուժի հետևանքով գործի քննության կասեցման հնարավորություն՝ օրենսդիրը որևէ ձևով չի սահմանում, թե ինչ պետք է հասկանալ անհաղթահարելի ուժ ասելով: Ի տարբերություն ՀՀ քր.

դատ. օր-ի՝ Ղազախաստանի Հանրապետության քր. դատ. օր-ի 50-րդ հոդվածի ծանոթագրությունում տրված է անհաղթահարելի ուժի բնորոշումը: Նշված հոդվածի ծանոթագրության համաձայն՝ անհաղթահարելի ուժի տակ, որը խոչընդոտում է քրեական գործով հետագա վարույթին, պետք է հասկանալ՝ բնական և տեխնածին բնույթի արտակարգ իրավիճակները, արտակարգ կամ ռազմական դրությունը:

Անհաղթահարելի ուժ առաջացնող բնական բնույթի արտակարգ իրավիճակներ կարող են լինել երկրաշարժը, ջրհեղեղը, հրդեհները և այլն:

Անհաղթահարելի ուժ առաջացնող տեխնածին բնույթի արտակարգ իրավիճակներ կարող են լինել քիմիական նյութերի արտանետումները, ռադիոակտիվ նյութերի արտանետումները և այլն:

Անհաղթահարելի ուժ առաջացնող հանգամանքներ կարող են լինել նաև պատերազմը, ռազմական և արտակարգ դրություն հայտարարելը, քաղաքացիական հուզումները, գործադուլները, այլ հանգամանքները, որոնք անհնարին են դարձնում վարույթի բնականոն ընթացքը:

Ընդհանրացնելով վերոգրյալը և հետևելով Ղազախաստանի Հանրապետության քր. դատ. օր-ի օրինակին՝ առաջարկում ենք ՀՀ քր. դատ. օր-ի 6-րդ հոդվածում ավելացնել նոր կետ և տալ «անհաղթահարելի ուժ» հասկացության հետևյալ բնորոշումը. **«Անհաղթահարելի ուժ՝ բնական և տեխնածին բնույթի արտակարգ իրավիճակները, արտակարգ կամ ռազմական դրություն հայտարարելը»:**

Քրեական գործի քննության կասեցման հիմքերի հետ կապված՝ քննչական պրակտիկայում շատ հաճախ հարց է առաջանում, թե ինչպես պետք է վարվել, երբ քրեական գործով վարույթի ընթացքում հիվանդանում է ոչ թե մեղադրյալը, այլ տուժողը և հատկապես, երբ առաջացած հիվանդությունը հետևանք է լինում հանցավոր գործողությունների արդյունքում ստացած վնասվածքների: Հարկ է

նշել, որ այս առումով քննչական պրակտիկայում և դատավարական իրավունքի տեսության մեջ միասնական մոտեցում չկա: Որոշ դատավարագետներ գտնում են, որ նշված հանգամանքը պետք է հանդիսանա նախնական քննության կասեցման հիմք⁴:

Տուժողի նկատմամբ վարույթի կասեցման առաջարկն արժանացել է դատավարագետների արդարացի քննադատությանը⁵: Մենք ևս կիսում ենք այն դատավարագետների դիրքորոշումը, որոնք գտնում են, որ տուժողի ծանր հիվանդության դեպքում վարույթի կասեցում չպետք է թույլատրվի: Ամենից առաջ դատավարական իրավունքի տեսության մեջ քրեական գործի քննության կասեցման ինստիտուտը միշտ կապված է եղել ինչ-ինչ պատճառներով գործով վարույթին մեղադրյալի բացակայության հետ: Տեսության մեջ առկա այդ մոտեցումն էլ իր ամրագրումն է ստացել ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության մեջ: Պատահական չէ, որ օրենսդիրը քրեական գործի քննության կասեցման բոլոր հիմքերը (բացառությամբ 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով և 31-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված դեպքերի) կապում է մեղադրյալի կամ որպես մեղադրյալ ներգրավման ենթակա անձի բացակայության հետ: Մեղադրյալի անձը քրեական դատավարությունում գրավում է կենտրոնական տեղ և միշտ անհրաժեշտ է նրա մասնակցությունը քրեադատավարական գործունեությանը: Անկասկած, քրեական գործով վարույթը չի կարող շարունակվել, եթե հնարավոր չլինի ապահովել մեղադրյալի մասնակցությունը գործի քննությանը, քանի որ քրեական դատավարությունն առանց մեղադրյալի կլինի անառարկա: Այն դեպքում, երբ հնարավոր չէ ապահովել մեղադրյալի մասնակցությունը գործի քննությանը, քրեադատավարական հարաբերությունները չեն կարող նորմալ զարգանալ, այդ իսկ պատճառով էլ քրեական

Քրեական դատավարություն

գործի քննությունը նշված հիմքով ենթակա է կասեցման:

Ժամանակակից պայմաններում տուժողի բացակայությունը քրեական գործի քննությանն ընդամենը կարող է որոշակի դժվարություններ ստեղծել մեղադրյալի մեղավորության ապացուցման հարցում, բայց չի կարող խոչընդոտել քրեական գործի քննության հետագա ընթացքին: Մենք կարծում ենք, որ եթե ինչ-ինչ պատճառներով հնարավոր չէ ապահովել տուժողի մասնակցությունը քրեական գործով վարույթին, ապա գործի քննությունը չպետք է կասեցվի, այլ քննիչը պետք է շարունակի քննչական և այլ դատավարական գործողությունների իրականացումը, իսկ եթե նրա բացակայությունը տևական ժամանակով է և նախաքննության ժամկետները լրացել են, ապա քննիչը պետք է միջնորդի դատախազին նախաքննության ժամկետները երկարացնելու: Ներկայացված տեսակետը պաշտպանում են նաև մեր կողմից հարցված քննիչների մեծամասնությունը: Մեր այն հարցին, թե անհրաժեշտություն կա արդյոք ընդլայնել քրեական գործի քննության կասեցում առաջացնող հանգամանքները և կասեցման հնարավորություն նախատեսել տուժողի հոգեկան կամ այլ ծանր հիվանդության դեպքում, հարցման ենթարկվածների 83%-ը դեմ է արտահայտվել այդպիսի հիմքի նախատեսմանը, 17%-ը կողմանակից է եղել օրենսգրքում նման հիմքի ամրագրմանը:

Կասեցման հիմքերի շրջանակի հետ կապված կարծում ենք, որ ՀՀ քր. դատ. օր-ում առկա է որոշակի անհստակություն: Այսպես, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետը որպես քրեական գործով վարույթի կարճման ինքնուրույն հիմք նախատեսել է անձի մահը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ գործի վարույթն անհրաժեշտ է մահացածի իրավունքների վերականգնման համար կամ ուրիշ անձանց նկատմամբ նորից հայտ եկած հանգամանքների կապակցությամբ գործը վերսկսելու համար:

Քրեական գործով վարույթի կարճման նշված հիմքի հետ կապված ՀՀ քր. դատ. օր-ում կատարվել է լրացում, համաձայն որի՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետը չի տարածվում ՀՀ քաղաքացիական դատավարական օրենքով սահմանված կարգով անձին մահացած ճանաչելու դեպքերի վրա: Քաղաքացիական դատավարական օրենքով սահմանված կարգով անձին մահացած ճանաչելը հիմք է անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու համար միայն ՀՀ գլխավոր դատախազի որոշմամբ:

Օրենսդրության մեջ տեղ գտած փոփոխությունը պայմանավորված է հենց քրեական դատավարությունում կասեցման ինստիտուտով: Այս տեսակետից օրենսդրի մտահոգությունն այն է, որ եթե անձը գտնվում է փախուստի մեջ, նրա վերաբերյալ տեղեկություններ կարող են հայտնի լինել ինչպես վարույթն իրականացնող մարմիններին, այնպես էլ նրա հարազատներին: Վերջիններիս կամ այլ շահագրգիռ անձանց դիմումի հիման վրա դատարանը կարող է տվյալ անձին մահացած ճանաչել և որից հետո նրա նկատմամբ քրեական գործը կարող է կարճել ՀՀ գլխավոր դատախազը, ինչը ենթադրում է նաև մեղադրյալի նկատմամբ հայտարարված հետախուզման դադարեցում:

Կարծում ենք, որ քաղաքացիական դատավարության կարգով անձին մահացած ճանաչելը պետք է դիտել ոչ թե կարճման, այլ կասեցման հիմք: Քաղաքացիական դատավարության կարգով անձին մահացած ճանաչելը չպետք է նույնացնել կամ հավասարեցնել 35-րդ հոդվածի 10-րդ կետով նախատեսված «մահացած» հասկացության հետ: Վերջին դեպքում, երբ հանցագործություն կատարած անձը մահանում է, նա ընդհանրապես դադարում է մասնակցել դատավարությանը, իսկ քաղաքացիական դատավարության կարգով անձին մահա-

ցած ճանաչելու դեպքում չի բացառվում, որ հետագայում՝ մինչև քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետները լրանալը, նա ի հայտ գա: Հետագայում՝ դատավարության ընթացքում, քաղաքացիական դատավարության կարգով մահացած ճանաչված անձի ի հայտ գալը ՀՀ քր. դատ. օր-ի 426³ հոդվածի ուժով չի կարող դիտվել նոր երևան եկած հանգամանք: Ուստի տվյալ դեպքում, մենք գտնում ենք, որ գործով վարույթը ոչ թե պետք է կարճել, այլ պետք է կասեցնել:

Հաշվի առնելով ասվածը՝ առաջարկում ենք ՀՀ քր. դատ. օր-ի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասում կատարել լրացում և որպես գործի քննության կասեցման ինք-

նուրույն հիմք սահմանել. «**Երբ անձը քաղաքացիական դատավարության կարգով ճանաչվել է մահացած**»:

Այսպիսով, ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ գտնում ենք, որ ներկայացվող առաջարկությունները և փոփոխությունները կնպաստեն որպեսզի առավել հաջողությամբ իրականացվեն քրեական դատավարության խնդիրները, հնարավորություն ընձեռեն հեշտությամբ ընկալելու քրեական գործի քննության կասեցման ինստիտուտը կազմող նորմերը, ինչն էլ իր հերթին, վերջին հաշվով, պրակտիկայում պայմաններ կստեղծի կոնկրետ քրեական գործերով այդ նորմերի միանշանակ ընկալման և կիրառման համար:

1. **Попов А.М.** Проблемы совершенствования оснований и условий приостановления предварительного следствия. Дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2004, с. 55.

2. **Гаврилов А.К.** Раскрытие преступлений на предварительном следствии /правовые и организационные вопросы/. Волгоград, 1976, с. 147, **Клюкова М.Е.** Приостановление дела в советском уголовном процессе. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Казань, 1990, с. 17-18, **Кенжаев Х.Ж.** Актуальные проблемы приостановления предварительного следствия. Дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1995, с. 43-44, **Черкасова Е.К.** Правовое регулирование приостановления и возобновления предварительного расследования. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Омск, 2004, с. 13-14. **Ծախյան Տ.** Քրեական գործի վարույթի կասեցումը, «Իրավունք և օրինականություն» հանդես, N1, 1996, էջ 18-19:

3. **Солодовник В.В.** О некоторых уголовно-процессуальных проблемах института приостановления предварительного следствия //Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, 2010, N3(47), с. 92, **Скорморохов О.Н.** Проблемные аспекты приостановления уголовных дел // “Черные дыры” в Российском законодательстве, 2007, N5, с. 271.

4. **Солодовник В.В.** О некоторых уголовно-процессуальных проблемах института приостановления предварительного следствия //Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, 2010, N3 (47), с. 95, **Скорморохов О.Н.** Проблемные аспекты приостановления уголовных дел // “Черные дыры” в Российском законодательстве, 2007, N5, с. 271, **Королев М.В.** Приостановление предварительного следствия в связи с психическим или иным тяжким заболеванием обвиняемого. Дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2000, с. 58, **Элькинд П.С.** Толкование и применение норм уголовно-процессуального права. М., 1967, с. 187-188.

5. **Быков В.М., Ломовский В.Д.** Приостановление производства по уголовному делу. М., “Юрид. лит.”, 1978, с. 14, **Попов А.М.** Проблемы совершенствования оснований и условий приостановления предварительного следствия. Дисс. ... канд. юрид. наук, Саратов, 2004, с. 148-149, **Нечаев А.А.** Приостановление предварительного расследования в уголовном процессе России. Дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2007, с. 44. **Գիրսանյան Ս.** Տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովումը քրեական դատավարությունում. Իրավ. գիտ. թեկն. ատենախոս., Երևան, 1995, էջ 96-97:

ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԻՐԱՎԱՉԱՓՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԻՃԱՐԿԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԿԱՅԱՅՎՈՂ ԱԿՏԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՇԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ

Հայաստանի Հանրապետությունում վարչական դատարանի ստեղծմամբ և Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի ընդունմամբ¹ օրենսդրությամբ նախատեսվեց նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերի հատուկ վարույթ: Քննարկվող կատեգորիայի գործերին քաղաքացիական կամ վարչական դատավարության շրջանակներում հատուկ վարույթ նվիրելու անհրաժեշտության մասին բազմիցս նշել են ինչպես հայ, այնպես էլ ռուս դատավարագետներ Ռ.Գ. Պետրոսյանը, Վ.Մ. Ժույկովը, Գ.Ա. Ժիլինը, Լ.Վ. Տունանովան, Ե.Ա. Ուկսուտովան, Մ.Ս. Նոսենկոն, Յու.Ա. Պոպովան և այլոք²:

Նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթին նվիրվեց ՎԴՕ 24-րդ գլուխը, որով սահմանվեցին տվյալ կատեգորիայի գործերի քննության և լուծման դատավարական առանձնահատկությունները:

Դատավարագիտության տեսանկյունից չափազանց ուշագրավ է ՎԴՕ 140-րդ հոդվածը, որը նվիրված է նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի որոշման իրավական հետևանքներին:

Նշված հոդվածով փորձ է արվել իրավական կարգավորման ենթարկել

երկու հարց՝

1) անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաբանական ուժը կորցնելու պահը.

2) անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաբանական ուժը կորցնելու հետևանքները:

Նշված հարցերի լուծման ժամանակ օրենսդրի կողմից հիմք է ընդունվել այն հայեցակարգը, ըստ որի, որպես ընդհանուր կանոն, **անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերն իրենց իրավաբանական ուժը կորցնում են դրանք անվավեր ճանաչելու մասին վարչական դատարանի որոշման պաշտոնական հրապարակման պահից** (ՎԴՕ 140-րդ հոդ., մաս 2), և անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի վրա հիմնված՝ վարչական դատարանի որոշման ընդունմանը նախորդող ժամանակահատվածում ընդունված և կատարված վարչական կամ դատական ակտերը վերանայման ենթակա չեն, սակայն վարչական դատարանի որոշման օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից այլևս չեն կարող կիրառվել (ՎԴՕ 140-րդ հոդ., մաս 3):

Նշված ընդհանուր կանոններից արվել է երկու բացառություն՝

ա) Նորմատիվ իրավական ակտը վարչական դատարանի կողմից կարող է անվավեր ճանաչվել այդ ակտի ուժի մեջ մտնելու պահից, եթե նման որոշում չընդունելը կարող է ծանր հետևանքներ առաջացնել հանրության կամ պետու-

ՓԵՏՐՎԱՐ 2011 2 (139)

ՂԱՏԱԿԱՆ
ԻՇխանություն

թյան համար (ՎԳՕ 140-րդ հոդ., մաս 5), ընդ որում, այս դեպքում անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի հիման վրա ընդունված կամ դրանց բովանդակությունը վերարտադրող նորմատիվ իրավական այլ ակտերը նույնպես կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ անվավեր ճանաչված ակտի ուժը կորցնելու հետ միաժամանակ (ՎԳՕ 140-րդ հոդ., մաս 6), իսկ անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի, ինչպես նաև դրանց հիման վրա ընդունված կամ դրանց բովանդակությունը վերարտադրող նորմատիվ իրավական ակտերի կիրառման վերաբերյալ կատարված վարչական և դատական ակտերը պետք է վերանայվեն դրանք ընդունած (կայացրած) վարչական մարմինների և դատարանների կողմից շահագրգիռ անձանց պահանջով, եթե ընդունվել են անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի՝ ուժը կորցնելուն նախորդող վերջին երկու տարվա ընթացքում (ՎԳՕ 140-րդ հոդ., մաս 7)։

բ) Վարչական դատարանը **կարող է հետաձգել իր կողմից անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտի իրավաբանական ուժը կորցնելու ժամկետը** ոչ ավելի, քան 3 ամիս ժամկետով, եթե համարում է, որ դատարանի որոշման ուժի մեջ մտնելու պահին այդ ակտի ուժը կորցնելն անխուսափելիորեն կառաջացնի իրավական կարգավորման այնպիսի բացեր, որոնք կխաթարեն այդ ակտի վերացմամբ տվյալ պահին հաստատվելիք իրավական անվտանգությունը (ՎԳՕ 140-րդ հոդ., մաս 9)։ Ընդ որում, քանի որ տվյալ դեպքում ՎԳՕ-ն չի սահմանել դատարանի կողմից որոշված՝ ուժը կորցնելու պահին նախորդող ժամանակահատվածում անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի, ինչպես նաև դրանց հիման վրա ընդունված կամ

դրանց բովանդակությունը վերարտադրող նորմատիվ իրավական ակտերի կիրառման վերաբերյալ կատարված վարչական և դատական ակտերի վերանայման հատուկ կարգ, կարելի է եզրակացնել, որ նշված դեպքերի վրա տարածվում են ՎԳՕ 140-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կանոնն առ այն, որ դրանք ենթակա չեն վերանայման, սակայն վարչական դատարանի որոշման օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից այլևս չեն կարող կիրառվել։

Մեր խորին համոզմամբ ՎԳՕ 140-րդ հոդվածի հիմքում դրված հայեցակարգը խիստ թերի է, հակասում է ԻԱՄՕ մի շարք դրույթներին, խոչընդոտներ կարող է ստեղծել մարդու իրավունքների պաշտպանության համար և գրեթե բացառում է խախտված կամ վիճարկվող իրավունքների վերականգնման հնարավորությունը։ Այդ մասին են վկայում հետևյալ հանգամանքները։

Անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաբանական ուժը կորցնելու պահին այլ կերպ է սահմանված ԻԱՄՕ 74-րդ հոդվածի 2.1-րդ մասում, ըստ որի՝ դատարանի կողմից ակտն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին կամ օրենքով նախատեսված այլ հիմքերով այլ իրավական ակտին հակասող ճանաչելու դեպքում իրավական ակտն անվավեր կամ իրավաբանական ուժ չունեցող է ճանաչվում ընդունման պահից։ Հակասությունն ակնհայտ է. եթե ՎԳՕ-ն այդպիսի պահ է համարում ակտն անվավեր ճանաչող որոշման պաշտոնական հրապարակման պահը, իսկ ԻԱՄՕ-ն՝ անվավեր ճանաչված ակտի ընդունման պահը։ Նման հակասությունն անկասկած պետք է վերացվի։ Ընդ որում, մեր կարծիքով, հարցը որոշակի վերապահումով պետք է լուծվի հօգուտ ԻԱՄՕ-ի հետևյալ պատճառներով. առաջին՝ կարելի է խոսել

Վարչական դատավարություն

ակտն անվավեր ճանաչելու համար բավարար հիմքերի առկայության մասին, եթե այն հակասում է ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին: Այդպիսի հակասությունը ծագում է ակտի ընդունման պահին՝ անկախ այդ ակտի վիճարկման, դատարանի կողմից անվավեր ճանաչվելու հանգամանքից: Ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի պահանջների խախտմամբ ընդունված կամ դրանց հակասող նորմատիվ ակտը ոչ իրավաչափ է օբյեկտիվորեն և ընդունման պահից: Գնահատելով վիճարկվող ակտը՝ դատարանն իր վճռով միայն հաստատում է այդ հանգամանքը: Երկրորդ՝ վիճարկվող իրավական ակտի ընդունման և դատարանի՝ այն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ որոշման պաշտոնական հրապարակման միջև կարող է զգալի ժամանակահատված լինել: Եթե համարվի, որ անվավեր ճանաչված ակտն իրավաբանական ուժ չունի որոշման պաշտոնական հրապարակման պահից, կստացվի, որ վիճարկվող իրավական ակտի ընդունման և դատարանի՝ այն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ որոշման պաշտոնական հրապարակման միջև ընկած ժամանակահատվածում վիճարկվող ակտը եղել է վավեր (իրավաչափ), մինչդեռ ոչ իրավաչափ ակտն իրավական հետևանքներ չի առաջացնում ու չպետք է առաջացնի հենց ընդունման պահից:

Միևնույն ժամանակ, գտնում ենք, որ անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտն այդպիսին պետք է համարվի ոչ թե ընդունման, ինչպես սահմանվում է ԻԱՄՕ-ով, այլ ուժի մեջ մտնելու պահից: Դա պայմանավորված է երկու հանգամանքով: Նախ՝ օրենսդրության մեջ բացակայում է իրավական ակտի «ընդունում» եզրույթի հստակ իրավաբանական բնորոշումը: Հստակ

են ակտի «հրապարակում» հասկացությունը և ուժի մեջ մտնելու պահը: Երկրորդ՝ նորմատիվ ակտի ընդունման, պաշտոնական հրապարակման և ուժի մեջ մտնելու պահերը չեն համընկնում: Քանի որ ըստ ԻԱՄՕ 46-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ ուժի մեջ չմտած նորմատիվ իրավական ակտերն իրավաբանական ուժ չունեն (իրավական հետևանքներ չեն առաջացնում և իրավադատաբանությունների կարգավորման համար իրավական հիմք չեն), անիմաստ է իրավաբանական ուժ չունեցող (անվավեր) ճանաչել նորմատիվ ակտն այն ժամանակաշրջանում, որում այն եղել է ընդունված, հրապարակված, բայց դեռևս ուժի մեջ չմտած:

Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է հաշվի առել մեկ շատ կարևոր հանգամանք: Իրավական ակտն ընդունման, հրապարակման, ուժի մեջ մտնելու պահից կարող է լինել իրավաչափ, սակայն որոշակի ժամանակ անց հակասի հետագայում ուժի մեջ մտած ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտի պահանջներին³: ԻԱՄՕ 72-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, ուղղված լինելով նման իրավիճակների կարգավորմանը, սահմանում է, որ եթե իրավական ակտը հակասում է հետագայում ուժի մեջ մտած ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտի պահանջներին, ապա իրավաստեղծ մարմինը, բացառությամբ ՀՀ Ազգային ժողովի, պարտավոր է իր ընդունած իրավական ակտն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին ընդունել իրավական ակտ՝ ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերն ուժի մեջ մտնելու օրվանից հետո երկու ամսվա ընթացքում, եթե այդ իրավական ակտով այլ ժամկետ նախատեսված չէ, ընդ որում, այս դեպքում հակասող իրավական ակտերն ուժը կորցրած են ճանաչվում ավելի բարձր իրավաբանա-

կան ուժ ունեցող իրավական ակտերն ուժի մեջ մտնելու պահից: Բնական է, որ սահմանված ժամկետում իրավաստեղծ մարմնի կողմից իր ընդունած իրավական ակտն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին որոշում չկայացնելու դեպքում շահագրգռված անձինք կարող են քննարկվող վարույթի կարգով վիճարկել ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին հակասող նորմատիվ իրավական ակտը, սակայն տվյալ դեպքում այն պետք է անվավեր ճանաչվի ոչ թե ընդունման, պաշտոնական հրապարակման կամ ուժի մեջ մտնելու պահից, այլ, ինչպես բխում է ԻԱՄՕ 72-րդ հոդվածի 2-րդ մասից, ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտի ուժի մեջ մտնելու պահից: Տվյալ հարցին, ցավոք, ՎԳՕ-ն չի անդրադարձել:

Անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաբանական ուժը կորցնելու ժամկետն օրենքով նախատեսված դեպքերում կարող է հետաձգվել: Այլ կերպ ասած՝ օրենսդիրը դատարանին իրավունք է վերապահել առանձնահատուկ դեպքերում ոչ իրավաչափ ակտն անվավեր ճանաչել իր կողմից որոշված պահից: Այսպես՝ ԻԱՄՕ 74-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ պարբերությամբ սահմանվում է ընդհանուր կանոն, որի համաձայն՝ եթե որևէ նորմատիվ իրավական ակտի կամ դրա որևէ դրույթի անվավեր ճանաչումն անխուսափելիորեն կառաջացնի այնպիսի ծանր հետևանքներ հանրության և պետության համար, որոնք կխաթարեն այդ պահին տվյալ նորմատիվ ակտի վերացմամբ հաստատվելիք իրավական անվտանգությունը, ապա համապատասխան մարմինը կարող է հետաձգել այդ ակտի իրավաբանական ուժը կորցնելը: Փորձելով կոնկրետացնել նորմատիվ ակտի վերացմամբ հաստատվելիք իրավական անվտանգու-

թյանն սպառնացող հանգամանքները՝ օրենսդիրը ՎԳՕ 140-րդ հոդվածի 9-րդ կետում սահմանել է, որ վարչական դատարանը կարող է հետաձգել իր կողմից անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտի իրավաբանական ուժը կորցնելու ժամկետը, եթե համարում է, որ այդ ակտի ուժը կորցնելն անխուսափելիորեն կառաջացնի իրավական կարգավորման այնպիսի բացեր, որոնք կխաթարեն այդ ակտի վերացմամբ տվյալ պահին հաստատվելիք իրավական անվտանգությունը:

Նման դրույթի առկայությունը, մեր կարծիքով, արդարացված է: Իրոք, կան հարաբերություններ, որոնց իրավական կարգավորման բացակայությունը կարող է վտանգել ինչպես առանձին անհատների, այնպես էլ պետության և հասարակության գերակա շահերը, սպառնալ պետության անվտանգությանը և իրավակարգին: Ուստի այդ հարաբերությունները կարգավորող թեկուզև ոչ իրավաչափ նորմատիվ իրավական ակտերը պետք է իրավաբանական ուժ չունեցող (անվավեր) ճանաչվեն ոչ թե ուժի մեջ մտնելու պահից, այլ դատարանի կողմից որոշված պահից, այն հաշվով, որ համապատասխան իրավաստեղծ մարմինը հասցնի ընդունել անվավեր ճանաչվող ակտով կարգավորվող հարաբերությունները կարգավորող նոր նորմատիվ իրավական ակտ, որի ընդունմամբ կկանխվեն այն բացասական հետևանքները, որոնք կանխարգելելու նպատակով էլ դատարանը հետաձգել է անվավեր ճանաչված նորմատիվ ակտի իրավաբանական ուժը կորցնելու ժամկետը:

Այսպիսով, գտնում ենք, որ ՎԳՕ 140-րդ հոդվածը ենթակա է արմատական վերանայման: Դրա հիմքում պետք է դրվի այն գաղափարը, որ դատարանի կողմից անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտն իրավաբանա-

Վարչական դատավարություն

կան ուժ չունեցող (անվավեր) է ճանաչվում ուժի մեջ մտնելու պահից: Այս կանոնից կարող է արվել միայն երկու բացառություն:

Առաջինը կապված է վերը քննարկված այն իրավիճակների հետ, երբ նորմատիվ իրավական ակտը հակասում է հետագայում ուժի մեջ մտած ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտի պահանջներին: Տվյալ դեպքում դատարանն այդ ակտն ուժը կորցրած (անվավեր) պետք է ճանաչի ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերն ուժի մեջ մտնելու պահից:

Երկրորդ բացառությունը պետք է կապված լինի անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաբանական ուժը կորցնելու ժամկետի հետաձգման հնարավորության հետ:

Առանձին քննարկման առարկա են հանդիսանում **նորմատիվ իրավական ակտի անվավերության հետևանքները:**

Այն, որ անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտը վարչական դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած վճռի ուժով վճռում սահմանված պահից կորցնում է իր իրավաբանական ուժը, որևէ կասկած չի առաջացնում:

Նորմատիվ իրավական ակտի անվավերության մյուս հետևանքները պարզաբանելու համար, անհրաժեշտ է պարզել, թե որքանով դատարանի որոշումը կարող է տարածվել՝

- անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտի հիման վրա ընդունված կամ դրանց բովանդակությունը վերարտադրող նորմատիվ իրավական այլ ակտերի վրա.

- անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի, ինչպես նաև դրանց հիման վրա ընդունված կամ դրանց բովանդակությունը վերարտադրող այլ իրավական ակտերի վրա:

ՎԳՕ 140-րդ հոդվածի 6-րդ կետը

սահմանում է, որ իրենց ուժի մեջ մտնելու պահից անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի հիման վրա ընդունված կամ դրանց բովանդակությունը վերարտադրող նորմատիվ իրավական այլ ակտերը նույնպես կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ անվավեր ճանաչված ակտի ուժը կորցնելու հետ միաժամանակ: Տվյալ նորմը համահունչ է ԻԱՄՕ 71-րդ հոդվածի 3-րդ կետին, ըստ որի՝ իրավական ակտի գործողության դադարեցման հետ միաժամանակ համապատասխանաբար գործողությունը դադարեցված են ճանաչվում նաև այդ իրավական ակտի համաձայն կամ ի կատարումն դրանց ընդունված նորմատիվ իրավական ակտերը կամ իրավական նորմերը:

Առավել դյուրին է դատարանի որոշումն անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի, ինչպես նաև դրանց հիման վրա ընդունված կամ դրանց բովանդակությունը վերարտադրող այլ իրավական ակտերի վրա տարածելու խնդիրը:

ԻԱՄՕ 71-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ իրավական ակտի գործողության դադարեցման դեպքում անհատական իրավական ակտերի գործողությունը կարող է դադարեցվել միայն օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ իրավական ակտի գործողությունը դադարեցնելու մասին իրավական ակտով նախատեսված կարգով և պայմաններով: Նույն օրենքի 74-րդ հոդվածի 2-րդ մասում սահմանվում է, որ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին իրավական ակտը կարող է տարածվել նաև այդ ակտի ուժի մեջ մտնելուն նախորդող իրավահարաբերությունների վրա, եթե այդպիսի իրավական ակտ չընդունելը կարող է հանրության կամ պետության համար առաջացնել ծանր հետևանքներ:

«Հանրության կամ պետության հա-

մար ծանր հետևանքներ» հասկացությունն օրենքով չի պարզաբանվում: Սակայն, նկատի ունենալով նորմատիվ իրավական ակտերի հանրային-իրավական բնույթը, կարելի է միանշանակ պնդել, որ իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց իրավունքները կամ ազատությունները սահմանափակող կամ պատասխանատվություն սահմանող կամ պատասխանատվությունը խստացնող կամ պարտականություններ սահմանող և փոփոխող կամ պարտականությունների կատարման կարգ սահմանող կամ փոփոխող, իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողության կամ վերահսկողության կարգ սահմանող կամ փոփոխող, ինչպես նաև դրանց իրավական վիճակն այլ կերպ վատթարացնող ոչ իրավաչափ նորմատիվ իրավական ակտերը խախտում են բոլոր այն անձանց իրավունքները, որոնց վրա տարածվում են: Քանի որ մարդը, նրա իրավունքները և ազատությունները Հայաստանում բարձրագույն արժեք են հռչակված, իսկ պետությունը պարտավոր է ապահովել մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան, ընդ որում՝ պաշտպանության արդյունավետ միջոցներով (ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ և 18-րդ հոդվածներ), ոչ իրավաչափ ակտի ընդունման հետևանքով իրավունքների համատարած խախտումների հետևանքները չվերացնելը չի կարող չդիտարկվել որպես պետության և հանրության համար ծանր հետևանքներ առաջացնող հանգամանք: Ուստի նորմատիվ ակտերն անվավեր ճանաչող դատական ակտերը, որպես ընդհանուր կանոն, պետք է տարածվեն նաև դրանց հրապարակմանը (ուժի մեջ մտնելուն) նախորդող իրավահարաբերությունների վրա՝ նպա-

տակ ունենալով վերականգնել մինչև իրավախախտումը եղած դրությունը: Նորմատիվ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին օրինական ուժի մեջ մտած որոշումը պետք է հիմք հանդիսանա այն իրավական վիճակը վերականգնելու համար, որը գոյություն ուներ անվավեր ճանաչված ակտի ուժի մեջ մտնելուց առաջ⁴:

Միաժամանակ նկատի ունենալով, որ նորմատիվ իրավական ակտերն անվավեր կարող են ճանաչվել հետագայում ընդունված ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին հակասելու հիմքով, նորմատիվ ակտերն անվավեր ճանաչող դատական ակտերը տվյալ դեպքում պետք է տարածվեն դրանց հրապարակմանը նախորդող այն ժամանակահատվածում ընդունված անհատական բնույթի վարչական և դատական ակտերի վրա, որոնք ընդունվել (կայացվել) են անվավեր ճանաչված ակտի ուժը կորցնելու (անվավերության) պահից հետո:

Հիմք ընդունելով վերը շարադրվածը՝ գտնում ենք, որ ՎԴՕ 140-րդ հոդվածը նպատակահարմար է վերակառուցել և շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ.

«Հոդված 140. Նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի բնույթը և իրավական հետևանքները

1. Նորմատիվ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին վարչական դատարանի որոշումները պաշտոնական հրապարակման պահից Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում պարտադիր են բոլորի համար:

2. Նորմատիվ իրավական ակտը (դրա մասը) վարչական դատարանի կողմից իրավաբանական ուժ չունեցող

Վարչական դատավարուիշյուն

(անվավեր) է ճանաչվում ուժի մեջ մտնելու պահից, քացառությամբ սույն հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերով նախատեսված դեպքերի:

3. Եթե նորմատիվ իրավական ակտը հակասում է հետագայում ուժի մեջ մտած ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտի պահանջներին, այն վարչական դատարանի կողմից իրավաբանական ուժ չունեցող (անվավեր) է ճանաչվում ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտի ուժի մեջ մտնելու պահից:

4. Եթե ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտի պահանջներին հակասող նորմատիվ իրավական ակտի կամ դրա որևէ դրույթի անվավեր ճանաչումն անխուսափելիորեն կառաջացնի իրավական կարգավորման այնպիսի բացեր, որոնք կխաթարեն այդ ակտի վերացմամբ տվյալ պահին հաստատվելիք իրավական անվտանգությունը, ապա վարչական դատարանը կարող է ոչ ավելի, քան երեք ամիս ժամկետով հետաձգել իր կողմից անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտի իրավաբանական ուժը կորցնելու պահը:

5. Անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի հիման վրա ընդունված կամ դրանց բովանդակությունը վերարտադրող նորմատիվ իրավական այլ ակտերը նույնպես կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ անվավեր ճանաչված ակտի ուժը կորցնելու հետ միաժամանակ:

6. Անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի, ինչպես նաև դրանց հիման վրա ընդունված կամ դրանց բովանդակությունը վերարտադրող նորմատիվ իրավական ակտերի հիման վրա ընդունված և վարչական դատարանի որոշումը հրապարակելու պահին չկատարված բոլոր վարչական

և դատական ակտերի կատարումն անհասկառ դադարեցվում է իրավասու վարչական մարմնի կամ դատարանի որոշմամբ:

7. Անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի, ինչպես նաև դրանց հիման վրա ընդունված կամ դրանց բովանդակությունը վերարտադրող նորմատիվ իրավական ակտերի կիրառման վերաբերյալ ընդունված (կայացված) և կատարված վարչական և դատական ակտերը շահագրգիռ անձանց պահանջով պետք է վերանայվեն դրանք ընդունած (կայացրած) վարչական մարմինների և դատարանների կողմից, եթե ընդունվել (կայացվել) են վարչական դատարանի որոշման հրապարակմանը նախորդող երեք տարիների⁵ ընթացքում:

Ակնհայտ է, որ ՎԴՕ 140-րդ հոդվածի առաջարկվող խմբագրության հիմքում մեր կողմից, ըստ էության, դրվում է, որպես ընդհանուր կանոն, ոչ իրավաչափ նորմատիվ ակտն ուժի մեջ մտնելու պահից անվավեր ճանաչելու և անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտով խախտված իրավունքները վերականգնելու անհրաժեշտությունը:

ԻԱՄՕ 74-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին իրավական ակտով կարող են լուծվել՝

1) իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու հետևանքով անձանց խախտված իրավունքները ճանաչելու կամ մինչև խախտումը եղած դրությունը վերականգնելու հարցերը:

2) անձանց իրավունքը խախտող կամ դրա խախտման համար վտանգ ստեղծող գործողությունները կասեցնելու կամ վերացնելու հարցերը:

3) անվավեր ճանաչված իրավական ակտն ընդունելու և անվավեր ճանաչելու հետևանքով պատճառված վնասները հատուցելու հարցերը:

ՎԳՕ-ն նշված խնդրին չի անդրադառնում, և անհասկանալի է մնում. կարող է արդյոք վարչական դատարանը նորմատիվ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին վճռով լուծել նշված հարցերը: Քննարկվող վարույթի, դրա շրջանակներում դատարանի կողմից իրականացվող գործառնությունների առանձնահատկություններից ելնելով, գտնում ենք, որ նորմատիվ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին վճ-

ռով դատարանը նման հարցեր լուծելու իրավունք չունի: Նման հարցեր կարող են լուծվել պետական մարմնի, տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ դրանց պաշտոնատար անձանց ընդունած անհատական բնույթի իրավական ակտերը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով, բայց ոչ քննարկվող վարույթի շրջանակներում:

1. Ընդունվել է 28.11.2007թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ N64 (588), 19.12.2007: Այսուհետ՝ «ՎԳՕ»:

2. **Պետրոսյան Ռ.Գ.** Դատարանը և քաղաքացիական դատավարությունը Արևելյան Հայաստանում XIX-XX դարերում (պատմաիրավական հետազոտություն և օրենսդրության իրավահամեմատական վերլուծություն), ի.գ.դ. գիտ. ստիժանի հայցման ատենախ., Եր., 2002, էջ 309-311: **Жуйков В.М.** Судебная защита прав граждан и юридических лиц. М., 1997, с. 50-52, **Жуйков В.М.** Проблемы гражданского процессуального права. М., 2001, с. 113-134, **Жилин Г.А.** Признание нормативных актов недействительными // Российская юстиция. 2001. N7, с. 40-41, **Туманова Л.В.** Рассмотрение судами дел, возникающих из публично-правовых отношений. Тверь, 1998, с. 72-84, **Уксусова Е.А.** Оспаривание законности нормативных актов в судах общей юрисдикции // Российская юстиция. 1998. N8, с. 43-45, **Уксусова Е.А.** Процессуальные особенности рассмотрения дел об оспаривании нормативных актов // Российская юстиция. 1999. N1, с. 11-12, **Носенко М.С.** Оспаривание нормативных правовых актов в судах общей юрисдикции. Дисс. канд. юрид. наук. М., 2001, **Никитин С.В.** Проблемы прямого (абстрактного) контроля за нормативными актами в гражданском процессе. Межв. сб.: Система гражданской юрисдикции в канун XXI века: современное состояние и перспективы развития. Екатеринбург, 2000, с. 422-423, **Попова Ю.А.** Защита публично-правовых интересов

граждан в судах общей юрисдикции. Краснодар, 2001, с. 7-8.

3. **Носенко М.С.** Оспаривание нормативных правовых актов в судах общей юрисдикции. Дисс. канд. юрид. наук. М., 2001, с. 111.

4. **Никитин С.В.** Проблемы прямого (абстрактного) контроля за нормативными актами в гражданском процессе. Межв. сб.: Система гражданской юрисдикции в канун XXI века: современное состояние и перспективы развития. Екатеринбург, 2000, с. 423.

5. Ուշագրավ է, որ ՎԳՕ 140-րդ հոդվածի 6-րդ մասը, սահմանելով, որ անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի, ինչպես նաև դրանց հիման վրա ընդունված կամ դրանց բովանդակությունը վերարտադրող նորմատիվ իրավական ակտերի կիրառման վերաբերյալ կատարված վարչական և դատական ակտերը պետք է վերանայվեն դրանք ընդունած (կայացրած) վարչական մարմինների և դատարանների կողմից շահագրգիռ անձանց պահանջով, եթե ընդունվել են անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի՝ ուժը կորցնելուն նախորդող վերջին երկու տարվա ընթացքում, հակասում է ԻԱՄՕ 74-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ պարբերությանը, որը սահմանում է անվավեր ճանաչված նորմատիվ ակտով խախտված իրավունքի պաշտպանության եռամյա ժամկետ: Նկատի ունենալով իրավունքի պաշտպանության հայցային վաղեմության ընդհանուր եռամյա ժամկետի գոյությունը՝ գտնում ենք, որ ԻԱՄՕ-ով սահմանված ժամկետը հիմնավորված է:

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԱՐԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱՎԱՆ ԴԱՍԱՏԸ (ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2010 թվականի դեկտեմբերի 27-ին
դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ ֆինանսների նախարարության (այսուհետ՝ Նախարարություն) և ՀՀ Արմավիրի մարզի Փարաքարի գյուղապետարանի (այսուհետ՝ Գյուղապետարան) վճռաբեկ բողոքները ՀՀ վարչական դատարանի 03.06.2010 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ «Արմեննոտոր» ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) հայցի ընդդեմ Գյուղապետարանի, երրորդ անձ Նախարարության՝ Ընկերության՝ Փարաքար-Թաիրով համայնքում գտնվող 2,430հա մակերեսով հողատարածքի՝ ՀՀ կառավարության 30.12.2004 թվականի թիվ 879-Ն և 13.10.2005 թվականի թիվ 1809-Ն որոշումներով սեփականաշնորհման համար սահմանված գներով վճարման իրավունքը (վճարումը նշված որոշումներով սահմանված գներով իրականացնելու պայմանով) ճանաչելու պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Չ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Ընկերությունը պահանջել է ճանաչել Փարաքար-Թաիրով համայնքում գտնվող 2,430հա մակերեսով հողատարածքի՝ ՀՀ կառավարության 30.12.2004 թվականի թիվ 879-Ն և 13.10.2005 թվականի թիվ 1809-Ն որոշումներով սեփականաշնորհման համար սահմանված գներով վճարման իրավունքը՝ վճարումը նշված որոշումներով սահմանված գներով իրականացնելու պայմանով:

ՀՀ վարչական դատարանի 29.07.2009 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 04.12.2009 թվականի որոշմամբ Նախարարության վճռաբեկ բողոքը բավարարվել է մասնակիորեն՝ բեկանվել է ՀՀ վարչական դատարանի 29.07.2009 թվականի վճիռը, և գործն ուղարկվել է նույն դատարան՝ նոր քննության:

ՀՀ վարչական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 03.06.2010 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոքներ են ներկայացրել Նախարարությունը և Գյուղապետարանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Ընկերությունը:

2.1. Նախարարության վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով:

Դատարանը չի կիրառել «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, 24-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ մասերը, 61.1-րդ հոդվածի 1-ին մասը, «Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասը, որոնք պետք է կիրառեր, կիրառել է ՀՀ կառավարության 30.12.2004 թվականի «Գյուղատնտեսական և բնակավայրերի նշանակության հողերի կադաստրային գուտ եկամտի ու կադաստրային արժեքների (գների) 2005 թվականի չափերը սահմանելու մասին» թիվ 879-Ն որոշման (այսուհետ նաև՝ Որոշում) 4-րդ կետը (ուժը կորցրել է ՀՀ կառավարության 16.02.2006 թվականի «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2004 թվականի դեկտեմբերի 30-ի N 879-Ն որոշման մեջ փո-

ՓԵՏՐՎԱՐ 2011 2 (139)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Ի շխանություն

փոխություն կատարելու մասին» թիվ 168-Ն որոշմամբ), որը չպետք է կիրառեր, խախտել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածը, 22-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 24-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 68-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 113-րդ հոդվածի 1-ին մասը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 132-րդ հոդվածի 4-րդ կետը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Որոշումն իրավունքների ծագման օրենքով նախատեսված ընդհանուր իրավական դաշտից գատ նախատեսում է դրանց ծագման հատուկ իրավական ռեժիմ, որի էությունն այն է, որ գործադիր մարմինը Որոշմամբ թվարկված սուբյեկտներին հնարավորություն է ընձեռում որոշակի կոնկրետ պայմանների պահպանման պայմաններում ազատ կամքի արտահայտությամբ դրա ուժի մեջ մտնելու պահից 6-ամսյա ժամկետում կնքել իրենց կողմից վարձակալված հողամասերի ուղղակի վաճառքի պայմանագրեր:

Միաժամանակ օրենսդիրն այդ հատուկ իրավական ռեժիմի գործողության ժամանակահատվածում ընդունած «Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասով ըստ էության վաղաժամկետ՝ մինչև 6-ամսյա ժամկետի լրանալը, դադարեցրել է այդ հատուկ իրավական ռեժիմի գործողությունը, քանի որ այդ օրենքով նշված սուբյեկտների սեփականության իրավունքներն իրենց կողմից զբաղեցրած հողամասերի նկատմամբ ճանաչվել են առանց որևէ նախապայմանների, բլոքի համար պարտադիր կերպով և առանց կամարտահայտության հնարավորության:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, 24-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի վերլուծությունից ակնհայտ է դառնում, որ «Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի և Որոշման 4-րդ կետի միջև առկա է հակասություն, և առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտերի գերակայության սկզբունքի համաձայն՝ գործում է նշված օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասը: Փաստորեն, 26.11.2005 թվականից սկսած՝ Որոշման 4-րդ կետը հակասել է «Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասին, և «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի ուժով, 26.11.2005 թվականից սկսած, այդ կետը չի գործել՝ չի ունեցել իրավաբանական ուժ, և դրանով իսկ վաղաժամկետ՝ մինչև Որոշմամբ նախատեսված 6-ամսյա ժամկետը լրանալը, դադարեցվել է Որոշմամբ նախատեսված սուբյեկտների՝ իրենց կողմից զբաղեցրած հողամասերի նկատմամբ սեփականության իրավունքի ձեռքբերման հատուկ իրավական ռեժիմի գործողությունը:

Միաժամանակ, եթե նույնիսկ 26.11.2005 թվականից հետո Ընկերության և Գյուղապետարանի կողմից կնքվել Որոշմամբ նախատեսված հողամասի ուղղակի վաճառքի պայմանագիր, ապա այն կնքման պահից արդեն իսկ լինելու էր առարկայագուրկ, քանի որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածի 1-ին կետից և 561-րդ հոդվածից հետևում է, որ անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրի առարկան տվյալ դեպքում կլիներ Գյուղապետարանի պարտավորությունն Ընկերությանը հանձնել հողամաս, իսկ Ընկերության պարտավորությունը՝ ընդունել այդ հողամասը և դրա համար վճարել որոշակի գումար: Մինչդեռ, «Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի ուժով նշված կնքվելիք պայմանագրով հանձնման ենթակա հողամասն արդեն իսկ հանձնված կլիներ Ընկերությանը սեփականության իրավունքով, հետևաբար նշված պայմանագիրը կլիներ առարկայագուրկ և կնքման պահից վիճահարույց:

Բացի այդ, Որոշման 4-րդ կետի բովանդակությունից ակնհայտ է, որ դրանում նշված կադաստրային գները կիրառվում էին երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության պարագայում՝ 6-ամսյա ժամկետում հողերի ուղղակի վաճառքի դեպքերում: Մինչդեռ, սույն գործով Ընկերությունը 6-ամսյա ժամկետում միայն դիմել է Գյուղապետարան և ոչ թե

Դատական պրակտիկա

կնքել է հողի ուղղակի վաճառքի պայմանագիր: Ավելին, Ընկերության դիմելու պահին՝ 12.01.2006 թվականին, Որոշման 4-րդ կետն արդեն իսկ հակասում էր «Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներին և չէր գործում:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է Դատարանի 03.06.2010 թվականի վճիռը բեկանել և փոփոխել՝ հայցը մերժել:

2.2. Գյուղապետարանի վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Դատարանը չի կիրառել «Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասը, որը պետք է կիրառեր, կիրառել է Որոշման 4-րդ կետը, որը չպետք է կիրառեր:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Որոշմամբ և ՀՀ կառավարության 13.10.2005 թվականի «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2004 թվականի դեկտեմբերի 30-ի N 879-Ն որոշման մեջ լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» թիվ 1809-Ն որոշմամբ իրավունքների իրացման համար ամրագրված ժամանակահատվածը սահմանափակում էր դատական կարգով բաց թողնված ժամկետի վերականգնումը, քանի որ դրանք հղում չեն պարունակում այն մասին, որ ամրագրված ժամկետի բացթողումը հնարավոր է ճանաչել հարգելի: Նշվածի իրավական հիմք է «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 71-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ պարբերությունը:

Դատարանը սխալ է կիրառել Որոշման պահանջները, քանի որ Ընկերության հայցադիմումի ներկայացման պահին հասարակական-արտադրական օբյեկտների կառուցման և սպասարկման համար տրամադրված հողամասերի և դրանց վրա կառուցված շենքերի ու շինությունների իրավական կարգավիճակի հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում էին «Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասով: Նշված նորմի տառացի մեկնաբանությունից ակնհայտ է, որ այն սուբյեկտները, որոնց օրենսդիրը սեփականության իրավունքով օբյեկտի ձեռքբերման հնարավորություն է ընձեռել, և որոնք Որոշմամբ սահմանված սեփականության իրավունքով օբյեկտի ձեռք բերման 6-ամսյա ժամկետը բաց են թողել, հնարավորություն ունեն իրենց իրավունքները գրանցել օրենքի ուժով՝ պահպանելով օրենսդրի կողմից առաջադրվող պայմանը՝ այդ հողամասերի օտարումից հետո ձեռքբերողը համապատասխանաբար պետական կամ համայնքային բյուջե պետք է վճարի հողամասի տվյալ պահին գործող կադաստրային արժեքը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է Դատարանի 03.06.2010 թվականի վճիռը բեկանել և փոփոխել՝ հայցը մերժել:

2.3. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի փաստարկները

Ընկերության կողմից հողատարածքների օտարման համար Գյուղապետարան դիմելու պահին՝ 12.01.2006 թվականին, Որոշման 4-րդ կետը դեռևս ուժի մեջ է եղել: Ընկերության կողմից թիվ 24 և 25 վճարման հանձնարարագրերով կատարվել էին ՀՀ կառավարության որոշմամբ սահմանված հողատարածքների կադաստրային արժեքների վճարումները:

Հաշվի առնելով, որ ՀՀ կառավարության որոշումներով 6-ամսյա ժամկետը սահմանելիս չի նշվել՝ այդ ժամկետը դիմումների ընդունման, թե սեփականաշնորհման համար անհրաժեշտ գումարների վճարման համար է, Ընկերության կողմից Գյուղապետարան դիմում ներկայացնելը, ինչպես նաև Որոշմամբ սահմանված գների վճարման գործողությունները լիովին օրինական են և տեղավորվում են ՀՀ կառավարության որոշումների գործողության ժամկետների մեջ:

3. Վճռաբեկ բողոքների քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքների քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) Ընկերությունը 12.01.2006 թվականի թիվ ԿՊ-01/004 և ԿՊ-01/006 գրություններով դիմել է Գյուղապետարան՝ Որոշման հիման վրա Ընկերության կողմից անհատույց օգտագործման իրավունքով Փարաքար-Թաիրով գյուղում զբաղեցրած Հատուկ տեխնոլոգիական սարքերի գործարանի համապատասխանաբար 2,525հա և 5,525հա մակերեսներով հողատարածքների օտարման պայմանագրեր կնքելու համար (հատոր 1-ին, գ.թ. 4-5):

2) Ընկերության կողմից 27.01.2006 թվականի թիվ 24 և թիվ 25 վճարման հանձնարարագրերով Որոշմամբ հողի սեփականաշնորհիման համար կատարվել են համապատասխանաբար 1.381.250 ՀՀ դրամի և 631.250 ՀՀ դրամի վճարումներ (հատոր 1-ին, գ.թ. 9):

3) ՀՀ Արմավիրի մարզի Փարաքարի գյուղապետի 30.01.2006 թվականի թիվ 50/1 գրությամբ Ընկերությունը տեղեկացվել է, որ Որոշման և ՀՀ կառավարության 13.10.2005 թվականի թիվ 1809-Ն որոշման հավելվածներում Ընկերությունը նշված է միայն Երևանի Խորենացու թիվ 28 հասցեում գտնվող 3,9333հա մակերեսով հողամասի մասով: Իսկ Փարաքար համայնքում գտնվող Ընկերության մասնաճյուղի վերաբերյալ որևէ տվյալ բացակայում է: Հետևաբար, ՀՀ առևտրի և տնտեսական զարգացման փոխնախարարի՝ Ընկերությանը հասցեագրված նամակը չի կարող հողի օտարման հիմք հանդիսանալ (հատոր 1-ին, գ.թ. 6):

4) ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Վաղարշապատի տարածքային ստորաբաժանման 08.02.2006 թվականի թիվ 112 գրությամբ՝ ի պատասխան Ընկերության 06.02.2006 թվականին մուտք եղած թիվ 337 և թիվ 338 դիմումների, հայտնվել է, որ Փարաքար-Թաիրով համայնքում գտնվող Հատուկ տեխնոլոգիական սարքերի գործարանի զբաղեցրած 2,525հա և 5,525հա մակերեսներով հողատարածքների նկատմամբ սեփականության իրավունքի գրանցումը մերժվում է՝ Որոշմամբ սահմանված 6-ամսյա ժամկետի բացթողնման պատճառով (հատոր 1-ին, գ.թ. 7):

5) Գյուղապետարանի 03.07.2006 թվականի թիվ 1025 տեղեկանքի համաձայն՝ Փարաքար համայնքի Թաիրով գյուղում գտնվող Ընկերության կողմից վարձակալված 25.250քմ մակերեսով հողատարածքից 24.300քմ մակերեսով հողատարածքն ընդգրկված չէ ՀՀ հողային օրենսգրքի 60-րդ հոդվածով սահմանված հողամասերի կազմում (հատոր 1-ին, գ.թ. 8):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Քննելով Նախարարության և Գյուղապետարանի վճռաբեկ բողոքները նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքները հիմնավոր են մասնակիորեն հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ կառավարության 30.12.2004 թվականի «Գյուղատնտեսական և բնակավայրերի նշանակության հողերի կադաստրային գուտ եկամտի ու կադաստրային արժեքների (գների) 2005 թվականի չափերը սահմանելու մասին» թիվ 879-Ն որոշման (ուժի մեջ է մտել 30.07.2005 թվականին) մինչև 03.12.2005 թվականը գործող խմբագրությամբ 4-րդ կետով (ուժը կորցրել է ՀՀ կառավարության 16.02.2006 թվականի «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2004 թվականի դեկտեմբերի 30-ի N 879-Ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին» թիվ 168-Ն որոշմամբ) սահմանված էր՝ նույն որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից՝ 6-ամսյա ժամկետում նույն որոշման N 4 հավելվածով սահմանված ցանկում ներառված արտադրական նշանակության օբյեկտների կառուցման և սպասարկման համար հատկացված հողերի ուղղակի վաճառքի դեպքերում դրանց կադաստրային գների 2005 թվականի չափերը հաշվարկվում են նույն որոշման N 1, 2 և 3 հավելվածներով՝ ըստ տարածագնահատման գոտիների (Երևան քաղաքում) և համայնքների (քաղաքային և գյուղական), սահմանված կադաստրային գների չափերով:

Որոշման 4-րդ հավելվածի «Արտադրական նշանակության օբյեկտների կառուցման և սպասարկման համար հատկացված հողամասերի» ցանկի 54-րդ կետով սահմանված էր՝

Դատական պրակտիկա

«Ֆիզ. անձի ազգանունը, անունը, կազմակերպության անվանումը՝ «Արմենմոտոր» ՓԲԸ, անշարժ գույքի գտնվելու վայրը (հասցեն)՝ ք. Երևան, փ. Խորենացու թիվ 28, հողի մակերեսը (հա)՝ 3,9333»:

ՀՀ կառավարության 13.10.2005 թվականի «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2004 թվականի դեկտեմբերի 30-ի N 879-Ն որոշման մեջ լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» թիվ 1809-Ն որոշման (ուժի մեջ է մտել 03.12.2005 թվականին) 1-ին կետով սահմանված էր՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2004 թվականի դեկտեմբերի 30-ի «Գյուղատնտեսական և բնակավայրերի նշանակության հողերի կադաստրային գուտ եկամտի ու կադաստրային արժեքների (գների) 2005 թվականի չափերը սահմանելու մասին» N 879-Ն որոշման մեջ կատարել հետևյալ լրացումները և փոփոխությունները՝ 1) որոշման 4-րդ կետը «օբյեկտների» բառից հետո լրացնել «,N 4 հավելվածով սահմանված ցանկում ընդգրկված կազմակերպությունների՝ նույն ցանկում չներառված դուստր ընկերությունների, մասնաճյուղերի, արտադրական նշանակության այլ օբյեկտների, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության գյուղական համայնքներում գտնվող գյուղատնտեսական արտադրական օբյեկտների՝ անասնաշենքերի, թռչնանոցների, դեզանոցների, չորանոցների, սիլոսի հորերի, պահեստների, կերախոհանոցների, գյուղատնտեսական մեքենատրակտորային պարկերի», իսկ «հատկացված» բառից հետո «,բացառությամբ չկառուցապատված (առանձին միավոր հանդիսացող)» բառերով:

Այսպիսով, ՀՀ կառավարության 13.10.2005 թվականի «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2004 թվականի դեկտեմբերի 30-ի N 879-Ն որոշման մեջ լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» թիվ 1809-Ն որոշմամբ կատարված լրացումների արդյունքում Որոշման 4-րդ կետը 03.12.2005 թվականից ստացել էր հետևյալ խմբագրությունը՝ նույն որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից՝ 6-ամսյա ժամկետում նույն որոշման N 4 հավելվածով սահմանված ցանկում ներառված արտադրական նշանակության օբյեկտների, N 4 հավելվածով սահմանված ցանկում ընդգրկված կազմակերպությունների՝ նույն ցանկում չներառված դուստր ընկերությունների, մասնաճյուղերի, արտադրական նշանակության այլ օբյեկտների, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության գյուղական համայնքներում գտնվող գյուղատնտեսական արտադրական օբյեկտների՝ անասնաշենքերի, թռչնանոցների, դեզանոցների, չորանոցների, սիլոսի հորերի, պահեստների, կերախոհանոցների, գյուղատնտեսական մեքենատրակտորային պարկերի կառուցման և սպասարկման համար հատկացված, բացառությամբ չկառուցապատված (առանձին միավոր հանդիսացող) հողերի ուղղակի վաճառքի դեպքերում դրանց կադաստրային գների 2005 թվականի չափերը հաշվարկվում են նույն որոշման NN 1, 2 և 3 հավելվածներով՝ ըստ տարածագնահատման գոտիների (Երևան քաղաքում) և համայնքների (քաղաքային և գյուղական), սահմանված կադաստրային գների չափերով:

Նշվածից հետևում է, որ Որոշման 4-րդ կետում նշված հողերի կադաստրային գների 2005 թվականի չափերը Որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից՝ 6-ամսյա ժամկետում Որոշման 1-ին, 2-րդ և 3-րդ հավելվածներով՝ ըստ տարածագնահատման գոտիների և համայնքների, սահմանված կադաստրային գների չափերով հաշվարկելու համար սահմանված էր նաև որոշակի պայման՝ հողերի ուղղակի վաճառքը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործում առկա ապացույցներից հետևում է, որ Ընկերությունը 12.01.2006 թվականին դիմել է Գյուղապետարան՝ Որոշման հիման վրա Ընկերության կողմից անհատույց օգտագործման իրավունքով Փարաքար-Թաիրով գյուղում զբաղեցրած Հատուկ տեխնոլոգիական սարքերի գործարանի 2,525հա և 5,525հա մակերեսներով հողատարածքների օտարման պայմանագրեր կնքելու համար, մինչդեռ Որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից՝ 6-ամսյա ժամկետում այդ հողերի ուղղակի վաճառքի մասին որևէ թույլատրելի ապացույց սույն գործում առկա չէ:

Սույն գործով Դատարանն Ընկերության հայցը բավարարելիս եզրահանգել է, որ ՀՀ կառավարության որոշմամբ Ընկերությունն ունեցել է իրավունք՝ իրեն Փարաքար համայն-

քում հատկացված 2,430հա մակերեսով հողամասի ուղղակի վաճառքի դեպքում դրա կադաստրային գների չափերը հաշվարկել Որոշման 1-ին, 2-րդ և 3-րդ հավելվածներով՝ Որոշմամբ սահմանված ըստ տարածագնահատման գոտիների՝ Փարաքար համայնքի համար սահմանված կադաստրային գնի չափով:

Մինչդեռ, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հողերի ուղղակի վաճառքի մասին ապացույցի բացակայության պայմաններում Որոշմամբ սահմանված կադաստրային գների չափերն Ընկերության նկատմամբ կիրառելի չեն:

Նշված պատճառաբանություններով հերքվում են վճռաբեկ բողոքի պատասխանում բերված փաստարկները:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ «ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ 28.10.2010 թվականի թիվ ՀՕ-135-Ն օրենքի 21-րդ հոդվածի 4-րդ մասի, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118-րդ և 118.3-րդ հոդվածների, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Դատարանի վճիռը բեկանելու համար:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 4-րդ ենթակետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է ՀՀ Սահմանադրության և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի նշված հոդվածներով ամրագրված՝ անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր: Հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատական ակտը փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. ՀՀ ֆինանսների նախարարության և ՀՀ Արմավիրի մարզի Փարաքարի գյուղապետարանի վճռաբեկ բողոքները բավարարել: Բեկանել ՀՀ վարչական դատարանի 03.06.2010 թվականի վճիռը և այն փոփոխել՝ «Արմեննոտոր» ՓԲԸ-ի հայցը մերժել:
2. «Արմեննոտոր» ՓԲԸ-ից հօգուտ ՀՀ ֆինանսների նախարարության բռնագանձել 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոքի համար վճարված պետական տուրք:
3. «Արմեննոտոր» ՓԲԸ-ից հօգուտ ՀՀ Արմավիրի մարզի Փարաքարի գյուղապետարանի բռնագանձել 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոքի համար վճարված պետական տուրք:
4. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՍԼՏԸ
(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2011 թվականի փետրվարի 24-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Վահրամ Ռուդիկի Գ-կորգյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2010 թվականի նոյեմբերի 30-ի որոշման դեմ մեղադրյալ Վ.Գ-կորգյանի պաշտպան Հ.Հովհաննիսյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական մախապատմությունը.

1. 2010 թվականի օգոստոսի 9-ին հարուցվել է թիվ 13139710 քրեական գործը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետի հատկանիշներով:

2010 թվականի նոյեմբերի 10-ի որոշմամբ Վահրամ Գ-կորգյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով:

2. 2010 թվականի նոյեմբերի 10-ին ՀՀ ոստիկանության ՔԳՎ Երևանի ՔՎ Կենտրոնի քննչական բաժնի քննիչ Հ.Սարգսյանը միջնորդություն է ներկայացրել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան)՝ մեղադրյալ Վ.Գ-կորգյանի նկատմամբ երկու ամիս ժամկետով կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ:

Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 10-ի որոշմամբ քննիչի միջնորդությունը մերժվել է:

3. Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների դատախազության ավագ դատախազ Ս.Աբրահամյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2010 թվականի նոյեմբերի 30-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը բավարարել է, բեկանել է Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 10-ի որոշումը և մեղադրյալ Վ.Գ-կորգյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրել կալանավորումը երկու ամիս ժամկետով:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 30-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել մեղադրյալ Վ.Գ-կորգյանի պաշտպան Հ.Հովհաննիսյանը:

2011 թվականի հունվարի 20-ի որոշմամբ վճռաբեկ դատարանը մեղադրյալ Վ.Գ-կորգյանի պաշտպան Հ.Հովհաննիսյանի վճռաբեկ բողոքն ընդունել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Վ.Գ-կորգյանին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա, մախնական համաձայնության գալով Մամիկոն և Յուրի Մարտիրոսյանների հետ, չարաշահելով Արսեն Շալիկոյի Բալայանի վստահությունը, ներկայանալով որպես ավտոմեքենաների առուվաճառքով զբաղվող, 2010 թվականի փետրվարի 15-ին վերջինիս «Ֆոլքսվագեն» մակնիշի 77 ՕՕ 999 պ/հ ավտոմեքենան գնելու պատրվակով այն

ՓԵՏՐՎԱՐ 2011 2 (139)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

գրավադրել է Երևանի Ամիրյան 4/6 հասցեում գործող «Վեմ և Վիզ» ՍՊԸ-ին պատկանող գրավատանը, ստացել առանձնապես խոշոր չափերի՝ 5.388.800 ՀՀ դրամ և չարաշահելով Ա.Բալայանի վատահոբությունը՝ տիրացել այդ գումարին (տե՛ս Նյութեր, էջ 28):

6. Առաջին ատյանի դատարանը մերժել է մեղադրյալ Վ.Գևորգյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ քննիչի միջնորդությունը՝ պատճառաբանելով, որ «միջնորդություն հարուցած անձի կողմից ներկայացրած հիմնավորումներն անհիմն են և չեն բխում քրեական գործի փաստական տվյալներից: Այսինքն՝ քննիչի կողմից Վ.Գևորգյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կալանավորումը կիրառելու բավարար հիմքեր չեն ներկայացվել դատարան» (տե՛ս Նյութեր, էջ 36):

7. Վերաքննիչ դատարանը Առաջին ատյանի դատարանի որոշումը բեկանել և մեղադրյալ Վ.Գևորգյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց երկու ամիս ժամկետով կալանավորում է ընտրել հետևյալ պատճառաբանությամբ. «Առաջին ատյանի դատարանը քննիչի միջնորդությունը մերժել է այն հիմնավորումներով, որ նրա կողմից Վ.Գևորգյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու բավարար հիմքեր չեն ներկայացվել:

Մինչդեռ, ըստ ներկայացված նյութերի, առկա է հիմնավոր կասկած, որ Վ.Գևորգյանը կատարել է իրեն մեղսագրված արարքը:

Առաջին ատյանի դատարանում 10.11.2010թ-ին միջնորդության քննության ընթացքում քննիչ Հ.Սարգսյանը հայտնել է, որ տուժողն իրեն բանավոր ասել է, որ մեղադրյալ Վահրամ Գևորգյանը զանգահարել և անհանգստացրել է իրեն, ինչը սակայն Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից որևէ կերպ չի գնահատվել: Միջնորդության քննությունից հետո տուժող Արսեն Բալայանն ու նրա կինը՝ գործով վկա Լուսինե Կարապետյանը ցուցմունքներ են տվել այն մասին, որ Վահրամ Գևորգյանը մշտապես զանգահարում է և ասում, որ իրեն հանի այս պատմությունից, ուրիշ ցուցմունք տա, առաջարկում հանդիպել, այդ ձևով ճնշում գործադրում ու անհանգստացնում:

Տուժող Ա.Բալայանը վերաքննիչ դատարանում տված իր բացատրությամբ հաստատեց վերոգրյալը:

Բացի այդ, մեղադրյալ Վահրամ Գևորգյանը խուսափեց վերաքննիչ դատարանի դատական նիստերին մասնակցելուց, ըստ քննիչի հայտարարության՝ իրեն մույնպես չի հաջողվել կապ հաստատել նրա հետ, քանի որ հեռախոսազանգերին չի պատասխանում, ինչը որոշակիորեն վկայում է մեղադրյալ Գևորգյանի կողմից քննությունից խուսափելու ու թաքնվելու մասին:

Մույն գործով նախաքննական մարմնի կողմից որոշումներ են կայացվել նաև Մամիկոն և Յուրի Մարտիրոսյաններին ՀՀ քր. օր. 178 հոդ. 3-րդ մասի 1-ին կետով որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին, սակայն նրանք թաքնվել են և նրանց հայտնաբերելու նպատակով հայտարարվել է հետախուզում:

Առաջադրված մեղադրանքը չընդունելու և իրեն մեղավոր չճանաչելու պայմաններում ավելանում է նաև Վահրամ Գևորգյանի կողմից գործով մյուս մեղադրյալներ Մամիկոն և Յուրի Մարտիրոսյանների վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու միջոցով քննությանը խոչընդոտելու հավանականությունը» (տե՛ս Նյութեր, էջեր 58-59):

8. Գործի նյութերում առկա են 2010 թվականի նոյեմբերի 25-ին կայանալիք դատական նիստի տեղի և ժամանակի մասին մեղադրյալ Վ.Գևորգյանին և նրա պաշտպան Հ.Հովհաննիսյանին ծանուցող գրություններ, որոնք թվագրված են 2010 թվականի նոյեմբերի 23-ով, սակայն այդ գրությունները նշված ամսաթվին մեղադրյալին և նրա պաշտպանին ուղարկելու մասին համապատասխան փոստային անդորրագրերը

Դատական պրակտիկա

բացակայում են (տե՛ս Նյութեր էջեր 45-46):

Համաձայն պաշտպան Հ.Հովհաննիսյանի կողմից Վճռաբեկ դատարան ներկայացված փոստային ծրարի՝ վերոնշյալ գրությունը փոստին է հանձնվել 2010 թվականի նոյեմբերի 25-ին, որը պաշտպանի կողմից ստացվել է 2010 թվականի նոյեմբերի 27-ին:

Գործի նյութերում առկա են նաև 2010 թվականի նոյեմբերի 29-ին կայանալիք դատական նիստի տեղի և ժամանակի մասին Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների դատախազությանը և մեղադրյալ Վ.Գևորգյանին ծանուցող գրություններ, որոնք թվագրված են 2010 թվականի նոյեմբերի 25-ով, սակայն այդ գրությունները նշված ամսաթվին դատախազություն և մեղադրյալին ուղարկելու մասին համապատասխան փոստային անդորրագրերը ևս բացակայում են (տե՛ս Նյութեր, էջեր 47-48):

2010 թվականի նոյեմբերի 30-ին կայանալիք նիստի մասին Վ.Գևորգյանին և նրա պաշտպան Հ.Հովհաննիսյանին ծանուցելու մասին ապացույցներ գործի նյութերում չկան:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

9. Բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ առկա են վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված հիմքերը, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, ինչպես նաև՝ վերանայվող դատական ակտն առերևույթ հակասում է վճռաբեկ դատարանի՝ նախկինում ընդունված որոշումներին:

10. Իր վերոշարադրյալ փաստարկները հիմնավորելու նպատակով բողոքի հեղինակը վերլուծել է ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածները, ինչպես նաև *Տ.Վահրադյանի* վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը, և արդյունքում եզրահանգել, որ իրավաչափ չէ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ առկա է հիմնավոր կասկած, որ Վ.Գևորգյանը կատարել է իրեն մեղսագրված արարքը: Բողոքաբերի գնահատմամբ, այն խախտում է Սահմանադրությամբ և միջազգային իրավական ակտերով ամրագրված՝ անձի անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը, քանի որ Վ.Գևորգյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու հարցը քննարկելիս նրա հանցանքը հիմնավորված ճանաչելով՝ Վերաքննիչ դատարանը խափանման միջոցին հաղորդել է պատժի տարրեր:

11. Բողոքի հեղինակը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանի կողմից Վ.Գևորգյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու հիմքում դրվել է Առաջին ատյանի դատարանում միջնորդության քննության ժամանակ գոյություն չունեցած մի հանգամանք, այն է՝ Առաջին ատյանի դատարանում կալանքի միջնորդության քննությունից հետո տուժողի և նրա կնոջ ցուցմունքներն այն մասին, որ Վ.Գևորգյանը զանգահարել և ճնշումներ է գործադրել տուժող Ա.Բալայանի նկատմամբ: Բողոքաբերի գնահատմամբ, վերոնշյալ հանգամանքը հաշվի առնելով՝ Վերաքննիչ դատարանը դուրս է եկել իր իրավասության սահմաններից, քանի որ Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտի օրինակաչափության և հիմնավորվածության ստուգումը չի ենթադրում Առաջին ատյանի դատարանում չներկայացված և չգնահատված ապացույցներ:

րի քննարկում: Ըստ բողոքաբերի, այդ պարագայում առկա է միջնորդության նոր քննություն, որի իրավասությամբ վերաքննիչ դատարանն օժտված չէ:

12. Բողոքաբերը նշել է նաև, որ Վերաքննիչ դատարանը Վ.Գ.Լորգյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշման հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ Վ.Գ.Լորգյանը խուսափել է Վերաքննիչ դատարանի դատական նիստերին մասնակցելուց: Մինչդեռ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 288-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատական ստուգումը կատարվում է դատախազի և պաշտպանի մասնակցությամբ, ուստի՝ մեղադրյալի չմասնակցությունը չի կարող օգտագործվել իր դեմ: Բացի այդ, բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ դատական ծանուցագրերը շատ ուշ են հասել մեղադրյալին և նրա պաշտպանին. նիստը նշանակված է եղել 2010 թվականի նոյեմբերի 25-ին, իսկ մեղադրյալը և նրա պաշտպանը նիստի ժամանակի մասին ծանուցումն ստացել են 2010 թվականի նոյեմբերի 27-ին: Ինչ վերաբերում է 2010 թվականի նոյեմբերի 30-ին նշանակված և կայացված նիստին, սպա վերջինիս վերաբերյալ մեղադրյալը և նրա պաշտպանն ընդհանրապես չեն ծանուցվել:

Վերոշարադրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ Վերաքննիչ դատարանը, պատշաճ չճանուցելով ու չլսելով պաշտպանության կողմի կարծիքը և Վ.Գ.Լորգյանին կալանավորելու վերաբերյալ որոշում կայացնելով, թույլ է տվել «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածից բխող՝ «առաջին անգամ» կալանավորում կիրառելիս մեղադրյալին պարտադիր լսելու սկզբունքի խախտում, ինչպես նաև՝ պաշտպանության կողմին գրկել է կալանքը գրավով փոխարինելու միջնորդություն ներկայացնելու հնարավորությունից:

13. Բողոքի հեղինակը փաստարկել է, որ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելիս հաշվի է առնվում մեղադրյալի անձը, գրավմունքի տեսակը, ընտանեկան, գույքային դրությունը, բնակության մշտական վայրի առկայությունը: Ընդ որում, այդ հանգամանքները յուրաքանչյուր անձի համար տարբեր են, և սխալ է նույն գործով բոլոր մեղադրյալների վարքագծերն ընդհանրացնել: Մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը Վ.Գ.Լորգյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու հիմքում դրել է նաև այն հանգամանքը, որ սույն գործով որոշումներ են կայացվել Մամիկոն և Յուրի Մարտիրոսյաններին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին, սակայն նրանք թաքնվել են և նրանց հայտնաբերելու նպատակով հայտարարվել է հետախուզում:

Բացի այդ, բողոքաբերը նշել է, որ Վ.Գ.Լորգյանը բնութագրվում է դրական, աշխատում է, ամուսնացած է, խնամքին է անչափահաս երեխան, նախկին սպա է, սույն գործով հանդես է գալիս նաև որպես տուժող, իր պաշտպանից տեղեկանալով իր նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին՝ փախուստի չի դիմել, առաջին իսկ կանչով ներկայացել է ոստիկանություն, որտեղ 2010 թվականի դեկտեմբերի 7-ին կալանավորվել է:

14. Բողոքի հեղինակը փաստարկել է նաև, որ Վերաքննիչ դատարանը Վ.Գ.Լորգյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշման հիմքում դրել է նաև այն հանգամանքը, որ առաջադրված մեղադրանքը չընդունելու և իրեն մեղավոր չճանաչելու պայմաններում ավելանում է Վ.Գ.Լորգյանի կողմից գործով մյուս մեղադրյալներ Մամիկոն և Յուրի Մարտիրոսյանների վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու միջոցով քննությանը խոչընդոտելու հավանականությունը: Մինչդեռ, համաձայն բողոքի փաստարկների՝ առաջադրված մեղադրանքը չընդունելը, իր անմեղության մասին հայտարարելը, որը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 65-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 13-րդ կետով սահմանված մեղադրյալի իրա-

Դատական պրակտիկա

վունքն է, որը, սակայն, Վերաքննիչ դատարանը դիտել է որպես ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու հիմք այն դեպքում, երբ նման հիմք օրենքով նախատեսված չէ, ավելին, Վերաքննիչ դատարանը մեղադրյալի կողմից իր իրավունքներից օգտվելը օգտագործել է վերջինիս դեմ և գնահատել որպես հավանական անօրինական արարք կատարելու հիմնավորում:

15. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 30-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին, կամ գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության՝ նաև գրավի հարցը քննարկելու համար:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

1. Հիմնավոր կասկած.

16. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանը պետք է պատասխանի այն հարցին, թե արդյո՞ք հիմնավորված և պատճառաբանված է Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ Վ.Գ.Լորգյանն առնչություն ունի իրեն մեղսագրված արարքին:

17. ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի համաձայն.

«Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունք: Մարդուն կարելի է ազատությունից զրկել կամ նրա ազատությունը սահմանափակել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով: Օրենքը կարող է նախատեսել ազատությունից զրկում միայն հետևյալ դեպքերում՝

(...)

4) առկա է հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, կամ երբ դա անհրաժեշտ է անձի կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելու նպատակով.

(...):»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոք չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով.

(...)

գ) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ իրավախախտում կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում նրան իրավասու օրինական մարմնին ներկայացնելու նպատակով կամ այն դեպքում, երբ դա հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ է համարվում նրա կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելու համար.

(...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Յուրաքանչյուր անձ ունի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունք:

2. Ոչ ոք չի կարող արգելանքի վերցվել և պահվել անազատության մեջ այլ կերպ, քան սույն օրենսգրքով նախատեսված հիմքերով և կարգով: (...) »

Վերոշարադրյալ դրույթների վերլուծությունից բխում է, որ անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված հիմնական իրավունքներից է, այս իրավունքի նշանակության և արժեքի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանը դիրքորոշում է սահմանել *Ս.Ավետիսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ: Վկայակոչված որոշման համաձայն. «(...) անձի ազատու-

թյան և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը, մարդու այլ հիմնական իրավունքների հետ մեկտեղ, ՀՀ Սահմանադրությամբ ճանաչվում է անօտարելի և բարձրագույն արժեք (ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդված): Ուստի մարդու այդ հիմնական իրավունքի սահմանափակման իրավաչափության երաշխիքները կանոնակարգող իրավադրույթները մեկնաբանելիս անհրաժեշտ է ելնել մարդու իրավունքները հարգելու, մարդու իրավունքների սահմանափակման միջոցով հիմնական իրավունքը բովանդակագրելու անթույլատրելիության սկզբունքներից:

(...)

Դատական ակտի հիմնավորվածության և պատճառաբանվածության պահանջը պահպանած լինելու համար բավարար չէր օրենքով նախատեսված հիմքերի պարզ շարադրանքը, այլ անհրաժեշտ էր կիրառել դատական ակտի պատճառաբանվածության առավել բարձր չափանիշ՝ դատարանի հետևությունները հիմնավորել գործի փաստական տվյալներով:

Ընդ որում, անձի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելիս, ինչպես նաև կալանքի ժամկետը երկարացնելիս պետք է հաստատվի հասարակության ընդհանուր շահի և անհատի հիմնարար իրավունքների միջև արդարացի հավասարակշռություն, և որը պետք է բխի անձի՝ ազատությունից զրկելու հետ կապված կիրառվող միջոցի և հետապնդվող նպատակների միջև համամասնության ողջամիտ հարաբերակցության անհրաժեշտությունից» (տե՛ս Ասլան Ավետիսյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԱՎԳ/0022/06/08 որոշման 18-րդ և 22-րդ կետերը):

18. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 107-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն. «Միայն ապացույցների հիման վրա են հաստատվում՝

(...)

2. կասկածյալի և մեղադրյալի առնչությունը դեպքին

(...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ խափանման միջոց (այդ թվում՝ կալանավորումը) կարող է կիրառվել «միայն այն դեպքում, երբ քրեական գործով ձեռք բերված նյութերը բավարար հիմք են տալիս ենթադրելու, որ կասկածյալը կամ մեղադրյալը կարող է՝

1. թաքնվել քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից.

2. խոչընդոտել մինչդատական վարույթում կամ դատարանում գործի քննությանը՝ քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու, գործի համար նշանակություն ունեցող նյութերը թաքցնելու կամ կեղծելու, քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կանչով առանց հարգելի պատճառների չներկայանալու կամ այլ ճանապարհով.

3. կատարել քրեական օրենքով չթույլատրված արարք.

4. խուսափել քրեական պատասխանատվությունից և նշանակված պատիժը կրելուց.

5. խոչընդոտել դատարանի դատավճռի կատարմանը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 136-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Խափանման միջոցը կիրառվում է դատարանի, դատախազի, քննիչի կամ հետաքննության մարմնի որոշմամբ: Խափանման միջոց կիրառելու մասին քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված, բովանդակի մեղադրյալին կամ կասկածյալին վերագրվող հանցագործության մասին նշումներ և համապատասխան խափանման միջոց ընտրելու անհրաժեշտության մասին հիմնավորում»:

Դատական պրակտիկա

Անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության սահմանափակման հիմքերը սահմանող վերևում մեջբերված նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության սահմանափակումը թույլատրվում է միայն բացառիկ դեպքերում՝ օրենքով սահմանված կարգով: Ընդ որում, անձին ազատությունից զրկելու՝ օրենքով թույլատրված հիմքերի ցանկը սպառնիչ է, հետևաբար՝ անձին ազատությունից զրկելը, որը տեղի չի ունենում օրենքով նախատեսված կարգով, կամ սահմանված հիմքերի շրջանակում, կամայական է և անօրինական: Ուստի Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության սահմանափակման յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտ է ապահովել այդ սահմանափակման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը:

Վճռաբեկ դատարանի վերոնշյալ դիրքորոշումը հիմնված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա, որի համաձայն՝ անձի ազատության իրավունքի երաշխավորման նպատակ է համարվում ազատությունից կամայականորեն զրկելուց անձի իրավական պաշտպանությունը (տե՛ս *Թիմուրտաշև ընդդեմ Թուրքիայի* (TIMURTAS v. TURKEY) գործով 2000թ. հունիսի 13-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23531/94, կետ 103, *Բազորկինան ընդդեմ Ռուսաստանի* (BAZORKINA v. RUSSIA) 2006թ. հուլիսի 27-ի վճիռը, գանգատ թիվ 69481/01, կետ 146, *Կլիֆտն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (CLIFT v. THE UNITED KINGDOM) գործով 2010թ. հուլիսի 13-ի վճիռը, գանգատ թիվ 7205/07, կետ 62):

19. ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 4-րդ կետի, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 107-րդ հոդվածի վերլուծությունից հետևում է, որ անձի կալանավորումը կհամարվի օրինական և հիմնավորված միայն այն դեպքում, երբ հաստատվի

ա) անձի առնչությունն իրեն մեղսագրվող հանցագործությանը (հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը) և

բ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերից որևէ մեկի կամ մի քանիսի առկայությունը:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը վերահաստատում է *Գազիկ Միքայելյանի* վերաբերյալ ԵԱԴԴ/0085/06/09 գործով 2009թ. դեկտեմբերի 18-ի որոշման 32-րդ կետում շարադրված իրավական դիրքորոշումը:

Չարգացնելով այդ իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելիս դատարանը պարտավոր է անդրադառնալ կալանավորման պայմանների և հիմքերի առկայությանը: Կալանավորման պայմանը փաստական տվյալներով հաստատված հանգամանքներ են, որոնց բացակայությունը բացառում է խափանման միջոցի կիրառումը: Կալանավորման պայմանների թվում հատուկ կարևորություն ունի անձի կողմից իրեն վերագրվող հանցագործությունը կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը, որի առկայությունը հավաստելուց հետո միայն հնարավոր է անդրադառնալ կալանավորման հիմքերին: Ավելին, եթե առկա չէ անձի կողմից հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված՝ կալանավորման հիմքերի առկայության հարցի քննարկումն այլևս անիմաստ է:

Հիմնավոր կասկածի հետ մեկտեղ կալանավորման պայմաններ են նաև համապատասխան քրեաիրավական որակմամբ հարուցված քրեական գործի առկայությունը, գործի նյութերում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման առկայությունը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածով սահմանված տարիքը, որոշակի խումբ անձանց համար, օրինակ՝ պատգամավորներ, դատավորներ, անձեռնմխելիության պարտադիր հաղթահարումը:

20. Սեկնարանելով անձի ազատության սահմանափակման համար անհրաժեշտ պայմանը՝ հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անձին ազատությունից զրկելու համար անհրաժեշտ է հիմնավոր կասկած առ այն, որ նա իրավախախտում է կատարել, ընդ որում՝ յուրաքանչյուր դեպքում կասկածը պետք է լինի ողջամիտ:

Վճռաբեկ դատարանի այս դիրքորոշումը հիմնված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա, որի համաձայն՝ կալանքի հիմնավորվածության կարևոր տարրերից են կասկածների արժանահավատությունն ու բարեխղճությունը (տես *Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (MURRAY v. THE UNITED KINGDOM) 1994թ. հոկտեմբերի 28-ի վճիռը*, գանգատ թիվ 14310/88, կետ 61):

21. Գիրքորոշում սահմանելով այն մասին, որ կասկածը պետք է լինի ողջամիտ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած» ձևակերպումը չի ենթադրում, որ մեղադրյալի մեղավորությունը հաստատված համարելու համար անհրաժեշտ է ունենալ հանցանքը տվյալ անձի կողմից կատարված լինելու բավարար ապացույցներ, ինչն ավելի բարձր ապացուցողական չափանիշ է: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կասկածը հիմնավոր կհամարվի նաև ենթադրյալ հանցագործության հետ կասկածվող անձի օբյեկտիվ կապը հաստատող որոշակի տեղեկությունների ու փաստերի առկայության դեպքում, ընդ որում՝ անհրաժեշտ է ունենալ նաև բավարար հիմքեր՝ եզրակացնելու, որ դեպքը, իրադարձությունը համընկնում է այն ենթադրյալ հանցանքին, որի կատարման մեջ անձը կասկածվում է: Այլ կերպ՝ կասկածը կարող է համարվել հիմնավոր միայն այն դեպքում, երբ անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդություն ներկայացնող պաշտոնատար անձը՝ քննիչը կամ դատախազը, կասկածվող անձի կատարած գործողությունների (անգործության) վերաբերյալ կներկայացնի տեղեկություններ, փաստեր կամ ապացույցներ, որոնք ուղղակիորեն կմատնանշեն նրա առնչությունն իրեն վերագրվող ենթադրյալ հանցագործությանը, ինչպես նաև կհիմնավորեն, որ դեպքը, որի կատարման մեջ անձը կասկածվում է, համընկնում է իրեն վերագրվող հանցանքի դեպքին:

Վճռաբեկ դատարանը հատուկ ընդգծում է, որ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ներկայացվող վերոնշյալ տեղեկությունները, փաստերը կամ ապացույցները պետք է հետազոտվեն մրցակցային դատավարության կանոնների պահպանմամբ, ինչը ենթադրում է, որ այդ տեղեկություններին, տվյալներին կամ ապացույցներին պետք է ծանոթանա նաև պաշտպանության կողմը:

22. Ընդհանրացնելով սույն որոշման 19-21-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի՝ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդության քննարկման արդյունքներով դատարանը՝

ա) պետք է արձանագրի հիմնավոր կասկածի առկայությունը կամ բացակայությունը,

բ) պետք է պարզի կալանավորման մյուս պայմանների առկայությունը,

գ) այն դեպքում, երբ դատարանը կհանգի այն հետևության, որ վարույթն իրականացնող մարմնի ներկայացրած նյութերը բավարար են արձանագրելու, որ առկա է անձի կողմից հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, և միաժամանակ կալանավորման մյուս պայմանները նույնպես առկա են, ապա պետք է կայացնի հիմնավորված և պատճառաբանված որոշում այն մասին, թե արդյոք առկա են չ՛ք քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահման-

Դատական պրակտիկա

ված հիմքերից որևէ մեկը կամ մի քանիսը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերի առկայության վերաբերյալ դատարանի հետևությունը ևս պետք է հիմնավորված լինի վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ներկայացված համապատասխան տեղեկություններով, փաստերով կամ ապացույցներով:

Վճռաբեկ դատարանի այս մոտեցումը հիմնված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորված իրավական դիրքորոշումների վրա, որոնց համաձայն՝ կալանավորման ժամանակ հարցաքննության նպատակը, համաձայն 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի, համարվում է քննության ընթացքի հետագա շարունակությունը՝ կասկածի հաստատման կամ հերքման նպատակով, որն այս փուլում, անկասկած, չի կարող համոզիչ լինել: Բայց և այնպես, կասկածը պետք է ունենա որևէ հիմնավորում (տե՛ս *Բրոգանը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (BROGAN AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM)* գործով 1988թ. նոյեմբերի 29-ի վճիռը, գանգատներ թիվ 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85, կետ 53, և Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*MURRAY v. THE UNITED KINGDOM*) գործով 1994թ. հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 14310/88, կետ 55):

Կասկածը չի կարող հիմնված լինել սուկ այն հավաստիացման վրա, որ առկա է ստույգ, բայց և գաղտնի տեղեկություն (տե՛ս *Ֆոկսը, Քեմբելն ու Հարթլին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (FOX, CAMPBELL AND HARTLEY v. THE UNITED KINGDOM)* գործով 1990թ. օգոստոսի 30-ի վճիռը, գանգատներ թիվ 12244/86, 12245/86, 12383/86, կետ 32):

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մեկնաբանության համաձայն՝ ողջամիտ կասկածի չափանիշը հիմնվում է «փաստերի կամ տեղեկությունների առկայության վրա, որոնք հնարավորություն կտային անաչառ դիտորդին եզրակացնելու, որ տվյալ անձը հնարավոր է, որ կատարած լինե՞ր հանցանքը: Սակայն պարտադիր չէ, որ կասկածը հիմնավորող փաստերը բավարարեն այն նույն սանդղակին, որն անհրաժեշտ է անձի դատապարտումը կամ նրա նկատմամբ մեղադրանք առաջադրելը հիմնավորելու համար, քանի որ այդ փաստերը կարող են հայտնաբերվել ավելի ուշ՝ քրեական գործի քննության փուլում» (տե՛ս *Կ.Ֆ-ն ընդդեմ Գերմանիայի (K.-F. v. GERMANY)* գործով 1997թ. նոյեմբերի 27-ի վճիռը, գանգատ թիվ 144/1996/765/962, կետ 57):

23. Ընդհանրացնելով սույն որոշման 17-22-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ազատությունից զրկելու համար անհրաժեշտ է հիմնավորված ողջամիտ ենթադրություն առ այն, որ անձը հանցանք է կատարել, ինչպես նաև առկա են մեղսագրվող արարքի իրական լինելը հավաստող բավարար ապացույցներ: Այդ կասկածները պետք է հիմնված լինեն օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերված որոշակի փաստական տվյալների վրա, որոնք պետք է պատշաճ իրավական ընթացակարգի սահմաններում հետազոտվեն դատական քննության ընթացքում: Դատարանի հետևությունները հիմնավոր կասկածի առկայության կամ բացակայության վերաբերյալ պետք է լինեն հիմնավորված և պատճառաբանված:

24. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Առաջին ատյանի դատարանն իր որոշման պատճառաբանական մասում հիմնավոր կասկածի հիմնավորվածության մասին հարցին որևէ անդրադարձ չի կատարել: Վերաքննիչ դատարանը Վ.Գ.Լորգյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ որոշման մեջ նշել է, որ ըստ ներկայացված նյութերի՝ առկա է հիմնավոր կասկած, որ Վ.Գ.Լորգյանը կատարել է իրեն մեղսագրված արարքը (տե՛ս սույն որոշման

7-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանը, սակայն, բավարարվելով հանցանքի կատարման մեջ հիմնավոր կասկածի առկայության վերաբերյալ օրենսդրական պայմանի պարզ շարադրանքով, իր որոշման մեջ չի նշել գործով ձեռք բերված որևէ փաստական տվյալ, որն ուղղակիորեն կմատնանշեր Վ.Գ.Լորգյանի առնչությունը կատարված իրավախախտմանը, ինչպես նաև չի պատճառաբանել հիմնավոր կասկածի առկայության վերաբերյալ իր հետևությունը: Վերաքննիչ դատարանը չի մատնանշել նաև բավարար հիմքեր (փաստեր)՝ եզրակացնելու, որ դեպքը, իրադարձությունը համընկնում է այն հանցանքին, որի կատարման մեջ Վ.Գ.Լորգյանը կասկածվում է:

25. Սույն որոշման 17-23-րդ կետերում շարադրված իրավական վերլուծության լույսի ներքո գնահատելով սույն որոշման 24-րդ կետում շարադրված փաստական տվյալները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հիմնավորված և պատճառաբանված չէ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ Վ.Գ.Լորգյանն առնչություն ունի իրեն մեղսագրված արարքին:

II. Պաշտպանության կողմի ծանուցումը.

26. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երկրորդ իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչափ է արդյոք Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ մեղադրյալը խուսափել է մասնակցել դատական նիստին այն դեպքում, երբ վերջինս և նրա պաշտպանը պատշաճ կերպով ծանուցված չեն եղել Վերաքննիչ դատարանի նիստի վերաբերյալ:

27. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 288-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Դատական ստուգումը կատարվում է դռնփակ դատական նիստում՝ դատախազի և պաշտպանի մասնակցությամբ: Բողոքը քննելու օրվա մասին նախապես իրազեկ կողմի չներկայանալը չի խոչընդոտում դատական ստուգումն իրականացնելուն: (...)»:

Վերոգրյալ նորմի վերլուծությունից բխում է, որ որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելու կամ չընտրելու վերաբերյալ որոշման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգմանը դատախազի և պաշտպանի պարտադիր ներկայություն սահմանված չէ, սակայն Վերաքննիչ դատարանը պարտավոր է բողոքը քննելու օրվա և ժամի մասին նախապես իրազեկել ինչպես մեղադրանքի, այնպես էլ պաշտպանության կողմերին:

28. Զննարկման ենթակա գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ 2010 թվականի նոյեմբերի 25-ին կայանալիք դատական նիստի տեղի և ժամանակի մասին ծանուցումները, համաձայն պաշտպան Հ.Հովհաննիսյանի Վճռաբեկ դատարան ներկայացված փոստային ծրարի՝ փոստին են հանձնվել 2010 թվականի նոյեմբերի 25-ին և հասցետեղերի կողմից ստացվել են 2010 թվականի նոյեմբերի 27-ին:

2010 թվականի նոյեմբերի 29-ին նշանակված դատական նիստի տեղի և ժամանակի մասին մեղադրյալի և նրա պաշտպանի ծանուցումը հավաստող պատշաճ փաստաթղթեր գործի նյութերում առկա չեն (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը): Ավելին, 2010 թվականի նոյեմբերի 29-ին դատարանը որոշել է դատական նիստը հետաձգել և նշանակել նոյեմբերի 30-ին՝ բացատրություն տալու համար դատարան հրավիրելով տուժողին, սակայն մեղադրյալը կամ պաշտպանը դարձյալ դատական հաջորդ նիստի մասին չեն ծանուցվել:

Մեջբերված փաստական տվյալների վերլուծությունից երևում է, որ Վերաքննիչ դատարանի կողմից բողոքը քննելու օրվա և ժամի մասին մեղադրյալ Վ.Գ.Լորգյանը և նրա պաշտպանը պատշաճ չեն ծանուցվել:

Դատական պրակտիկա

Այնուամենայնիվ, հաշվի չառնելով վերևում շարադրված հանգամանքները, Վերաքննիչ դատարանը, մեղադրյալի բացակայությունը դիտել է որպես վերաքննիչ դատարանի դատական նիստերին մասնակցելուց խուսափում և անհիմն կերպով գնահատել է որպես նրա կողմից քննությունից խուսափելու ու թաքնվելու մասին որոշակիորեն վկայող հանգամանք (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

29. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 27-28-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ իրավաչափ չէ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ մեղադրյալը խուսափել է մասնակցել դատական նիստին այն դեպքում, երբ վերջինս և նրա պաշտպանը պատշաճ կերպով ծանուցված չեն եղել Վերաքննիչ դատարանի նիստի վերաբերյալ: Բացի այդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 288-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով՝ վերաքննիչ դատարանի դատական նիստին մասնակցելը մեղադրյալի իրավունքն է, այլ ոչ թե պարտականությունը, հետևաբար անգամ պատշաճ ծանուցված մեղադրյալի բացակայությունը՝ որպես օրենքով տրված իրավունքից չօգտվելու դրսևորում, չէր կարող դրվել կալանավորման հիմքում:

III. Կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ որոշման հիմքում դրվող հանգամանքները.

30. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երրորդ իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչափ է արդյոք Վերաքննիչ դատարանի կողմից մեղադրյալ Վ.Գ.Լորգյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու հիմքում վերջինիս կողմից մեղադրանքը չընդունելու և իրեն մեղավոր չճանաչելու, ինչպես նաև գործով այլ մեղադրյալների նկատմամբ հետախուզում հայտարարված լինելու հանգամանքները դնելը:

31. ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքները և ազատություններն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու իրավունք»:

ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով»:

«Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն.

«3. Յուրաքանչյուր ոք իրեն ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի քննության ժամանակ ունի առնվազն հետևյալ երաշխիքների իրավունքը՝ լիակատար հավասարության հիման վրա.

(...)

է/ չպարտադրվի իր դեմ ցուցմունքներ տալու կամ իրեն մեղավոր ճանաչելու»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի մասի համաձայն.

«1. Հանցագործության համար կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

2. Կասկածյալը կամ մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը:(...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 65-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 13-րդ կետի համաձայն. մեղադրյալն իրավունք ունի «հայտարարել իր մեղավորության կամ անմեղության մասին»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 65-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Մեղադրյալի կողմից իր իրավունքներից օգտվելը կամ դրանցից օգտվելուց հրաժարվելը չպետք է մեկնաբանվի ի վնաս նրա և նրա համար առաջացնի որևէ անբարենպաստ հետևանք: Մեղադրյալի վրա չի կարող որևէ պատասխանատվություն դրվել իր տված ցուցմունքների և բացատրությունների համար, բացի այն դեպքերից, երբ նա հայտարարել է հանցագործությանն ակնհայտորեն առնչություն չունեցող անձի կողմից հանցանք կատարելու մասին»:

Փաստորեն, «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածում որպես հանցագործության մեջ մեղադրվող անձի իրավունքների պաշտպանության երաշխիք նշվում է, որ ոչ ոքի չի կարելի պարտադրել իր դեմ ցուցմունք տալ կամ իրեն մեղավոր ճանաչել: Նշված իրավադրույթի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ խոսքը վերաբերում է գործի քննության ինչպես մինչդատական, այնպես էլ դատական փուլերին:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 65-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 13-րդ կետից բխում է, որ իր մեղավորության կամ անմեղության մասին հայտարարելը մեղադրյալի իրավունքն է, որն իր հերթին բխում է ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքից: Իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 65-րդ հոդվածի 3-րդ մասն ուղղակի ամրագրում է, որ մեղադրյալի կողմից իր իրավունքներից օգտվելը չպետք է մեկնաբանվի ի վնաս նրա և նրա համար առաջացնի որևէ անբարենպաստ հետևանք:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասը սպառնիչ սահմանում է կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու թույլատրելի հիմքերը (տես սույն որոշման 18-րդ կետը):

32. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Վերաքննիչ դատարանը մեղադրյալ Վ.Գ.Լորգյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու հիմքում դրել է նաև վերջինիս կողմից իրեն առաջադրված մեղադրանքը չընդունելու և իրեն մեղավոր չճանաչելու փաստը (տես սույն որոշման 7-րդ կետը):

33. Սույն որոշման 31-րդ կետում շարադրված իրավադրույթների և դրանց լույսի ներքո վերլուծելով սույն որոշման 32-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանը, անտեսելով մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը, անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը, ինչպես նաև միջազգային պայմանագրով նրան տրված երաշխիքները, մեղադրյալի կողմից իր դատավարական իրավունքից օգտվելը գնահատել է որպես նրա հավանական անօրինական արարք կատարելու հիմնավորում, որպես այդպիսին գնահատելով նաև սույն գործով մյուս մեղադրյալների վարքագիծը:

Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ, նման հիմնավորումն ակնհայտորեն հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանության իրավունքին, ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածով ամրագրված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքին, ինչպես նաև «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածի 3-րդ մասով ամրագրված երաշխիքներին:

34. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ մեղադրյալի կողմից իր անմեղության մասին հայտարարելը, ինչը տվյալ դեպքում դրսևորվել է մեղադրանքը չընդունելով և իրեն մեղավոր չճանաչելով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու հիմք դիտարկելու և մեղադրյալի կողմից մեղադրանքը չընդունելով պայմանավորված վերջինին ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված հիմնարար

Դատական պրակտիկա

իրավունքից զրկելն իրավաչափ չէ: Նշված փաստարկումը սկզբունքորեն չի կարող դրվել անձի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու անհրաժեշտության հիմքում:

Փաստորեն, մեղադրյալ Վ.Գևորգյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի որոշումը հիմնավոր և օրինական չէ, քանի որ այդ որոշման հիմքում դրված հիմնավորումները ոչ միայն չեն բխում կալանավորման թույլատրելի հիմքերը սահմանող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներից, այլև խախտում են մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը, անմեղության կանխավարկածը և միջազգային պայմանագրով երաշխավորված այլ իրավունքներ:

35. Հիմք ընդունելով սույն որոշման մեջ շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մեղադրյալ Վ.Գևորգյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու քննիչի միջնորդությունը մերժելու վերաբերյալ Առաջին ատյանի դատարանի որոշման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման ընթացքում Վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ են տրվել դատավարական օրենքի ակնհայտ և կոպիտ խախտումներ, որոնք ազդել են գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա և հանգեցրել չհիմնավորված, չպատճառաբանված և ոչ իրավաչափ որոշման կայացմանը, ինչը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ և 406-րդ հոդվածների հիման վրա Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու հիմք է հանդիսանում:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քննվող բողոքի կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր:

Վերոգրյալի հիման վրա և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Մեղադրյալ Վահրամ Ռուդիկի Գևորգյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց երկու ամիս ժամկետով ընտրելու վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 30-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ նրա վերաբերյալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 10-ի որոշմանը՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

2. Վահրամ Ռուդիկի Գևորգյանին անհապաղ ազատել կալանքից:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԵՆԱԿԱՆ ԴԱՍԼՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2010 թվականի նոյեմբերի 5-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2010 թվականի օգոստոսի 6-ի որոշման դեմ Ստեփան Սահակյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. Դիմող Ստեփան Սահակյանը 2010 թվականի մայիսի 24-ին բողոք է ներկայացրել Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան)՝ խնդրելով վերացնել իր իրավունքների խախտումները և պարտավորեցնել վարույթն իրականացնող մարմիններին իրեն տրամադրել թիվ 13149209 քրեական գործի շրջանակներում կատարված համապատասխան քննչական գործողությունների արձանագրությունների և կազմված դատավարական փաստաթղթերի պատճենները, այդ թվում՝ քրեական գործ հարուցելու, նկարներն առգրավելու, քրեական գործի վարույթը կասեցնելու մասին որոշումների պատճենները, քանի որ այդ վարույթն ուղղակիորեն առնչվում է իր իրավունքներին ու օրինական շահերին:

Առաջին ատյանի դատարանը 2010 թվականի հունիսի 25-ի որոշմամբ մերժել է Ս.Սահակյանի վերոնշյալ բողոքը:

2. Դիմող Ս.Սահակյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2010 թվականի օգոստոսի 6-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը մերժել է՝ օրինական ուժի մեջ թողնելով Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 25-ի որոշումը:

3. Վերաքննիչ դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 6-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել Ս.Սահակյանը:

Վճռաբեկ դատարանը 2010 թվականի սեպտեմբերի 16-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքն ընդունել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքները.

4. ՀՀ մշակույթի նախարարությունը և «Հայաստանի ազգային պատկերասրահ» ՊՈԱԿ-ը 2009 թվականի հունիսի 5-ին կազմակերպել են նկարիչ Խ.Եսայանի ստեղծագործությունների ցուցահանդես՝ նվիրված նկարչի ծննդյան 100-ամյակին: Ս.Սահակյանն իր սեփական հավաքածուից տրամադրել է նկարիչ Խ.Եսայանի ստեղծագործությունները, այդ թվում՝ «Սեպտեմբեր» և «Առավոտը Սևանում» գեղանկարները (տե՛ս նյութեր, էջ 26):

ՓԵՏՐՎԱԳՐ 2011 2 (139)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

5. Ս.Սահակյանը 2009 թվականի մայիսի 29-ին նկարիչ Խ.Եսայանի նկարները հանձնել է «Հայաստանի ազգային պատկերասրահ» ՊՈԱԿ-ի ներկայացուցչին, որի վերաբերյալ կնքվել է համապատասխան պայմանագիր, տրվել է թիվ 10 ստացական, որտեղ մասնավորապես նշվել է. «Հայաստանի Պետական Պատկերասրահի կողմից քաղաքացի Ս.Սահակյանից իր սեփականությունը հանդիսացող Խ.Եսայանի չորս գեղանկար և երեք գրաֆիկա է վերցվել անհատական ցուցահանդեսին մասնակցելու նպատակով»:

Վերոնշյալ նկարները ցուցահանդեսի փակումից անմիջապես հետո «Հայաստանի ազգային պատկերասրահ» ՊՈԱԿ-ը պարտավորվել է վերադարձնել Ս.Սահակյանին, սակայն քաղաքացիաիրավական պայմանագրի ժամկետի ավարտից հետո Հայաստանի ազգային պատկերասրահը հրաժարվել է Ս.Սահակյանին վերադարձնել Խ.Եսայանի «Սեպտեմբեր» և «Առավոտը Սևանում» գեղանկարները (տե՛ս նյութեր, էջ 26-27):

6. 2009 թվականի օգոստոս ամսին Ս.Սահակյանը հայց է ներկայացրել Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան ընդդեմ «Հայաստանի ազգային պատկերասրահ» ՊՈԱԿ-ի՝ պայմանագրի հիման վրա ստանձնած պարտավորությունները կատարելու պահանջով:

2009 թվականի հոկտեմբերի 12-ին նշանակված դատական նիստի ընթացքում պատասխանողի ներկայացուցիչը միջնորդություն է ներկայացրել քաղաքացիական գործի վարույթը կասեցնելու վերաբերյալ՝ նշելով, որ նույն օրվա դրությամբ Երևան քաղաքի Կենտրոնի քննչական վարչությունում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով հարուցվել է քրեական գործ, և իրականացվում է նախաքննություն:

Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի հոկտեմբերի 12-ի որոշմամբ վերը նշված քաղաքացիական գործի վարույթը կասեցվել է մինչև քրեական գործի լուծումը: Հարուցված քրեական գործի շրջանակներում թեև Ս.Սահակյանը ճանաչվել է որպես վկա, սակայն չի իրազեկվել քրեական վարույթի ընթացքում կայացված որոշումների և դատավարական այլ գործողությունների վերաբերյալ (տե՛ս նյութեր, էջ 27):

7. ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնի քննչական բաժնի ավագ քննիչ Ռ.Նազարյանը, ի պատասխան Ս.Սահակյանի 2010 թվականի հունվարի 19-ի դիմումի, 2010 թվականի հունվարի 21-ի գրությամբ հայտնել է. «Նկարիչ Խ.Եսայանի հեղինակած «Սեպտեմբեր» և «Առավոտը Սևանում» գեղանկարների հափշտակության փաստի առթիվ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման, ինչպես նաև քրեական գործում եղած այլ փաստաթղթերի պատճենները դիմող Ս.Սահակյանին չեն կարող տրամադրվել, քանի որ այդպիսի բան նախատեսված չէ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով: Վերը նշված գեղանկարները, որպես հանցավոր գործողությունների օբյեկտներ, 2009 թվականի հոկտեմբերի 14-ի որոշմամբ ճանաչվել են իրեղեն ապացույցներ և մինչ քրեական գործի ավարտն ի պահ են հանձնվել «Հայաստանի ազգային պատկերասրահ» ՊՈԱԿ-ին» (տե՛ս նյութեր, էջ 8):

8. Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների դատախազության դատախազ Հ.Բաբայանը 2010 թվականի ապրիլի 22-ի գրությամբ դիմող Ս.Սահակյանին պատասխանել է, որ վերջինիս կողմից 2010 թվականի ապրիլի 16-ին ներկայացրած՝ ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնի քննչական բաժնի ավագ քննիչ Ռ.Նազարյանի գործողությունների և որոշումների դեմ բողոքները քննարկվել են

Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների դատախազությունում: Քննիչ Ռ.Նազարյանի վարությամբ քննվող թիվ 13149209 քրեական գործով Ս.Սահակյանը հանդիսանում է վկա, չի հանդիսանում քրեական դատավարության մասնակից և չի կարող հանդես գալ քննիչին բացարկ հայտնելու միջնորդությամբ: Ինչ վերաբերում է թիվ 13149209 քրեական գործով դատավարական փաստաթղթերի պատճենները քննիչի կողմից Ս.Սահակյանին չտրամադրելու վերաբերյալ բողոքին, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրության համաձայն՝ քննչական գործողությունների և դատավարական այլ փաստաթղթերի պատճենները տրամադրվում են դատավարության մասնակիցներին (տե՛ս նյութեր, էջ 9):

9. Առաջին ատյանի դատարանի դատական նիստի արձանագրության մեջ նշված է. «Քանի որ Սիրանուշ Սահակյանը քրեական գործով ներգրավված չի եղել որպես ներկայացուցիչ, սույն դատական նիստում նա չի կարող հանդես գալ որպես ներկայացուցիչ» (տե՛ս նյութեր, էջ 19):

10. Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտում առկա է հետևյալ ձևակերպումը. «Բողոք ներկայացնողը քրեական գործով հանդիսանում է վկա և նրան պարզաբանվել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածով սահմանված իր իրավունքները և պարտականությունները:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով այնպիսի քննչական կամ դատավարական գործողություններ, ինչպիսիք են նախաքննության փուլում գտնվող քրեական գործով վկային քրեական գործի շրջանակներում ընդունված քննչական գործողությունների և դատավարական փաստաթղթերի պատճենների տրամադրումը, նախատեսված չեն, ուստի դատարանը գտնում է, որ բողոքարկված գործողությունները վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից կատարված են օրենքին համապատասխան, և անձի իրավունքները կամ ազատությունները խախտված չեն, հետևաբար բողոքը պետք է մերժել» (տե՛ս նյութեր, էջ 31):

11. Վերաքննիչ դատարանը վերաքննիչ բողոքի մերժումը պատճառաբանել է հետևյալ կերպ. «Առաջին ատյանի դատարանը որոշում կայացնելիս դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումներ թույլ չի տվել, իսկ բողոքաբերի կողմից վկայակոչված իրավանորմերի պահանջների խախտումների վերաբերյալ փաստարկները գործի նյութերում իրենց հաստատումը չեն գտնում, որ բողոքարկված գործողությունները կատարված են օրենքին համապատասխան, և Ս.Սահակյանի իրավունքներն ու ազատությունները խախտված չեն» (տե՛ս նյութեր, էջ 81):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում.

12. Բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ Վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումներ, մասնավորապես՝ չի կիրառել կիրառման ենթակա՝ ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 23-րդ հոդվածները, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 1-ին հոդվածը, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ և 13-րդ հոդվածները:

Ի հիմնավորումն իր փաստարկի՝ բողոքաբերը նշել է, որ իր պահանջած տեղեկություններն ու որոշումներն անմիջականորեն առնչվում են իր իրավունքներին և շոշափում օրինական շահերը, քանի որ վերաբերում են սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող և առավել քան քսան տարի իր փաստացի տիրապետության ներքո գտնվող գեղանկարների հափշտակության փաստի առթիվ քրեական գործ հարուցելուն, գեղանկարներն առգրավելուն և դրանք որպես իրեղեն ապացույց ճանաչելուն: Այդ

Դատական պրակտիկա

որոշումների տրամադրումը մերժելը խոչընդոտում է իր սահմանադրական իրավունքների իրականացմանը՝ գրկելով իրեն իր սեփականության իրավունքը խախտող որոշումների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը բողոքարկելու փաստացի հնարավորությունից:

13. Բողոքաբերը փաստարկել է նաև, որ Վերաքննիչ դատարանը չի անդրադարձել վերաքննիչ բողոքում առկա այն դատողությանը, որ Առաջին ատյանի դատարանը, արգելելով փաստաբանի մասնակցությունը դատական նիստին, խախտել է ՀՀ դատական օրենսգրքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ մասը և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 10-րդ կետով երաշխավորված՝ ներկայացուցչի կամ փաստաբանի միջոցով արդյունավետ պաշտպանության և շահերի ադեկվատ ներկայացման իրավունքը:

Հիմք ընդունելով սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված փաստարկը՝ բողոքաբերը նշել է, որ Առաջին ատյանի դատարանը խախտել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 10-րդ կետը, քանի որ փաստաբանի մասնակցությունը չթույլատրելու մասին որոշումը հիմնավորել է նրանով, որ վերջինս տվյալ գործով ներգրավված չէ որպես պաշտպան: Մինչդեռ սույն գործով որևէ փաստաբան ներգրավված չէ որպես պաշտպան, քանի որ քրեական գործի շրջանակներում որևէ անձ ներգրավված չէ որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ, հետևաբար սույն գործով չկար և չէր կարող լինել որևէ պաշտպան, իսկ ինքը հանդես է եկել ընդամենը որպես վկա:

Ըստ բողոք բերած անձի՝ տվյալ դեպքում Առաջին ատյանի դատարանն իրեն գրկել է այլ անձի՝ փաստաբանի միջոցով հանդես գալու և իր շահերն արդյունավետ ներկայացնելու իրավունքից:

14. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոքաբերը խնդրել է բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 6-ի որոշումը և կայացնել նոր դատական ակտ՝ վերացնելով իր իրավունքների խախտումները և պարտավորեցնելով վարույթն իրականացնող մարմնին իրեն տրամադրել թիվ 13149290 քրեական գործի շրջանակներում ընդունված և իր իրավունքներին ու օրինական շահերին ուղղակիորեն առնչվող համապատասխան քննչական գործողությունների և դատավարական փաստաթղթերի պատճենները, այդ թվում՝ քրեական գործ հարուցելու, նկարներն առգրավելու, քրեական գործի վարույթը կասեցնելու մասին որոշումների պատճենները:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

1. Վկային քննչական գործողությունների արձանագրությունների և դատավարական այլ փաստաթղթերի պատճենների տրամադրման իրավաչափությունը.

15. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է՝ նկարիչ Խ.Եսայանի հեղինակած «Մեպտեմբեր» և «Առավոտը Սևանում» գեղանկարների կապակցությամբ կատարված քննչական գործողությունների արձանագրությունների և կազմված դատավարական փաստաթղթերի պատճենների չտրամադրման արդյունքում խախտվե՞լ են արդյոք վկա Ս.Սահակյանի՝ որպես սեփականատիրոջ իրավունքները:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված հարցն անհրաժեշտ է քննության առնել սեփականության և տեղեկություն ստանալու սահմանադրական իրավունքների լույսի ներքո:

16. ՀՀ Սահմանադրության 8-րդ հոդվածի համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և պաշտպանվում է սեփականության իրավունքը: (...)»:

ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք իրավունք

ունի իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու և կտակելու իր սեփականությունը:

(...)

Ոչ ոքի չի կարելի գրկել սեփականությունից, բացառությամբ դատական կարգով՝ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

(...):»:

17. Սեջբերված սահմանադրական դրույթները ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է *Ա.Հայրապետյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ, որտեղ արձանագրել է, որ «(...) գույքի տիրապետման, տնօրինման և օգտագործման՝ սեփականատիրոջ իրավագործությունները մեծ կարևորության իրավական արժեքներ են, որոնք ունեն սահմանադրական բնույթ: Դրանց սահմանափակման համար անհրաժեշտ է, որ հակակշիռ իրավական շահն ունենա բացառիկ նշանակություն: Սեփականության իրավունքի սահմանադրական արժեքի կարևորությամբ է պայմանավորված, մասնավորապես, ՀՀ Սահմանադրության մեջ (31-րդ հոդվածում) հետևյալ երաշխիքների ամրագրումը՝

1) սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող գույքից անձը կարող է գրկվել բացառապես օրենքով նախատեսված դեպքերում և օրենքով նախատեսված հիմքերով,

2) սեփականատիրոջ կամքին հակառակ սեփականության իրավունքը կարող է դադարեցվել միայն դատական կարգով՝ դատարանի որոշմամբ» (տե՛ս Արթուր Հայրապետյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 27-ի թիվ ԵՇԳ/0001/11/10 որոշման 19-րդ կետը):

18. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Ս.Սահակյանը Խ.Եսայանի չորս գեղանկարների (այդ թվում՝ «Սեպտեմբեր» և «Առավոտը Սևանում») սեփականատերն է (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը): Այսինքն՝ վերոնշյալ գեղանկարների կապակցությամբ Խ.Եսայանն օգտվում է *Ա.Հայրապետյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ ամրագրված և սույն որոշման 17-րդ կետում վերահաստատված երաշխիքներից:

19. ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում իրեն վերաբերող տեղեկություններին ծանոթանալու իրավունք»:

Վերը նշված սահմանադրական դրույթի վերլուծությունից երևում է, որ իրեն վերաբերող տեղեկատվություններին ծանոթանալու իրավունքն ընդհանուր բնույթ կրող սահմանադրական արժեք է, և դրան թղթակցում է հանրային իշխանության ներկայացուցիչների պարտականությունը:

Ընդ որում, այդ իրավունքի իրավաչափ սահմանափակման հնարավորությունը նախատեսված է «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածում: Այդ հոդվածի համաձայն՝ տեղեկատվություն տնօրինողը մերժում է տեղեկատվության տրամադրումը, եթե դա պարունակում է պետական, ծառայողական, բանկային, առևտրային գաղտնիք, խախտում է մարդու անձնական և ընտանեկան կյանքի գաղտնիությունը, այդ թվում՝ նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիությունը, պարունակում է հրապարակման ոչ ենթակա նախնական քննության տվյալներ, բացահայտում է մասնագիտական գործունեությամբ պայմանավորված մատչելիության սահմանափակում պահանջող տվյալներ (բժշկական, փաստաբանական, նոտարական գաղտնիք), խախտում է հեղինակային իրավունքը կամ հարակից իրավունքները»:

Եթե բացակայում են «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածում ամրագրված իրավական հիմքերը, ապա ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված իրավունքի սահմանափակումն իրավաչափ չէ:

Դատական պրակտիկա

20. Խնդրո առարկա հարցի սահմանադրական բաղադրիչը քննարկման առարկա դարձնելուց հետո Վճռաբեկ դատարանն անդրադառնում է դրա քրեադատավարական բաղադրիչին՝ այնուհետև դրանք համադրելու նպատակով:

21. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Վկան ցուցմունքներ տալու նպատակով կողմի կամ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից կանչված այն անձն է, ում կարող է հայտնի լինել տվյալ գործով պարզելու ենթակա որևէ հանգամանք»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 5-րդ մասում սպառիչ թվարկված են քրեական դատավարությունում վկայի իրավունքները: Քրեադատավարական նշված դրույթի տառացի մեկնաբանությունից բխում է, որ այն չի սահմանում քննչական գործողությունների արձանագրությունների և դատավարական այլ փաստաթղթերի պատճեններն ստանալու՝ վկայի իրավունքը:

22. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը դիմող Ս.Սահակյանի բողոքը մերժել է այն պատճառաբանությամբ, որ նախաքննության փուլում գտնվող քրեական գործով վկային քրեական գործի շրջանակներում ընդունված քննչական գործողությունների և դատավարական փաստաթղթերի պատճենների տրամադրումը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված չէ (տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը):

Ամփոփոխ թողնելով Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը՝ Վերաքննիչ դատարանն արձանագրել է, որ Առաջին ատյանի դատարանը որոշում կայացնելիս դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումներ թույլ չի տվել, իսկ բողոքարեքի կողմից վկայակոչված իրավանորմերի պահանջների խախտումների վերաբերյալ փաստարկները գործի նյութերում իրենց հաստատումը չեն գտնում, և որ բողոքարկված գործողությունները կատարված են օրենքին համապատասխան, և Ս.Սահակյանի իրավունքներն ու ազատությունները խախտված չեն (տե՛ս սույն որոշման 11-րդ կետը):

Վկայակոչված փաստական տվյալների վերլուծությունից երևում է, որ ստորադաս դատարանները, հիմք ընդունելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածը, վկա Ս.Սահակյանին քննչական գործողությունների արձանագրությունները և այլ դատավարական փաստաթղթեր չտրամադրելն իրավաչափ են համարել:

23. Սույն որոշման 17-19 կետերում շարադրված հիմնավորումների լույսի ներքո գնահատելով ստորադաս դատարանների դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն չի համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 8-րդ և 31-րդ հոդվածներով երաշխավորված սեփականության իրավունքի պաշտպանության պահանջին և ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի 3-րդ մասով երաշխավորված՝ իրեն վերաբերող տեղեկություններին ծանոթանալու իրավունքի ապահովման պահանջին՝ կիրառված համակցության մեջ: Ստորադաս դատարանները հաշվի չեն առել այն հանգամանքը, որ վկայի դատավարական կարգավիճակ ունեցող Ս.Սահակյանը միաժամանակ «Սեպտեմբեր» և «Առավոտը Սևանում» գեղանկարների սեփականատերն է և դրանց կապակցությամբ կատարված քննչական գործողությունների արձանագրությունների և կազմված դատավարական փաստաթղթերի պատճենների չտրամադրման հետևանքով կարող է գրկվել իր՝ որպես սեփականատիրոջ իրավունքների պաշտպանության հնարավորությունից:

24. Սույն որոշման նախորդ կետում հայտնած իրավական դիրքորոշման հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ օրենքով նախատեսված դեպքերում դատավարության մասնակցին տրամադրվող քննչական գործողությունների արձանագրությունները և դատավարական այլ փաստաթղթեր պետք է տրամադրվեն նաև

դատավարության մասնակից շիանդիսացող անձին, եթե այդ փաստաթղթերն անմիջականորեն առնչվում են տվյալ անձի սեփականության իրավունքին, խոչընդոտում են այդ իրավունքի իրականացմանը կամ դրա արդյունավետ պաշտպանությանը:

25. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 16-24-րդ կետերը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով խախտվել են Ս.Սահակյանի՝ որպես սեփականատիրոջ իրավունքները: Մասնավորապես՝ վերջինս գրկվել է իրեն սեփականության իրավունքով պատկանող գեղանկարների կապակցությամբ կատարված քննչական գործողությունների արձանագրությունների և կազմված դատավարական փաստաթղթերի վերաբերյալ տեղեկություն ստանալու իրավունքից և հնարավորությունից, ինչի արդյունքում գրկվել է մաս իր՝ որպես սեփականատիրոջ իրավունքները պաշտպանելու հնարավորությունից:

II. Դատաքննությանը փաստաբանի մասնակցությունը.

26. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երկրորդ իրավական հարցը հետևյալն է՝ Առաջին ատյանի դատարանն իրավասո՞ւ էր արդյոք մերժել փաստաբան Սիրանուշ Սահակյանի՝ որպես ներկայացուցչի մասնակցությունը դատական նիստին:

27. ՀՀ դատական օրենսգրքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի դատական պաշտպանության իրավունքն իրականացնելու ինչպես իր ներկայացուցչի կամ պաշտպանի միջոցով, այնպես էլ անձամբ»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 10-րդ կետի համաձայն. «Վկան իրավունք ունի քրեական վարույթն իրականացնող մարմին ներկայանալ փաստաբանի հետ»:

Մեջբերված դրույթների վերլուծությունից երևում է, որ վկան ևս իրավունք ունի իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունն իրականացնել ինչպես անձամբ, այնպես էլ փաստաբանի միջոցով:

28. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը թույլ չի տվել փաստաբան Սիրանուշ Սահակյանին դատական նիստում հանդես գալ որպես ներկայացուցիչ այն պատճառաբանությամբ, որ վերջինս քրեական գործով ներգրավված չի եղել որպես ներկայացուցիչ (տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետ):

29. Սույն որոշման 27-րդ կետում շարադրված իրավական վերլուծությունը համադրելով 28-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքների հետ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանն իրավասու չէր չթույլատրել Ս.Սահակյանի ներկայացուցչին մասնակցել դատական նիստին: Դատական նիստին ներկայացուցչի մասնակցությունն արգելելով՝ Առաջին ատյանի դատարանը խախտել է օրենքով երաշխավորված՝ ներկայացուցչի կամ փաստաբանի միջոցով արդյունավետ պաշտպանություն իրականացնելու և իր շահերը ներկայացնելու՝ Ստեփան Սահակյանի իրավունքը:

30. Սույն որոշման 27-29-րդ կետերի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով թույլ է տրվել ՀՀ դատական օրենսգրքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ մասի և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 10-րդ կետի խախտում, ինչը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա քրեադատավարական օրենքի էական խախտում է:

31. Հետևաբար, սույն գործով Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 25-ի և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեա-

Դատական պրակտիկա

կան դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 10-ի որոշումները պետք է բեկանել և գործն ուղարկել Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

32. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է նաև, որ քրեական վարույթում վկայի կարգավիճակ ունեցող՝ գույքի սեփականատիրոջ իրավունքներին առնչվող քննչական գործողությունների արձանագրությունների և դատավարական այլ փաստաթղթերի տրամադրման կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր:

Հաշվի առնելով վերը շարադրված հիմնավորումները և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Մ Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնի քննչական բաժնի ավագ քննիչ Ռ.Նազարյանի և Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների դատախազության դատախազ Հ.Բաբայանի գործողությունների դեմ դիմող Ստեփան Սահակյանի բողոքը մերժելու վերաբերյալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 25-ի և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 10-ի որոշումները բեկանել և գործն ուղարկել Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՓԵՏՐՎԱՐ 2011 2 (139)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԵՆԱԿԱՆ ԴԱՍԼՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2010 թվականի նոյեմբերի 5-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2010 թվականի հուլիսի 9-ի որոշման դեմ դատախազ Ա.Խաչատրյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. Վարչամ Ղարիբջանի դիմումի հիման վրա 2009 թվականի օգոստոսի 13-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 214-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 16121309 քրեական գործը՝ Վարուժան Մանուկյանի կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 214-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներ պարունակող արարքը ենթադրաբար կատարելու փաստի առթիվ:

Նախաքննության մարմնի 2010 թվականի մայիսի 18-ի որոշմամբ թիվ 16121309 քրեական գործը միացվել է թիվ 69100109 քրեական գործին, և գործի քննությունը շարունակվել է թիվ 69100109 համարով:

2. 2010 թվականի մայիսի 25-ին դիմող Վ.Մանուկյանը և նրա ներկայացուցիչ Սեդա Մաֆարյանը բողոք են ներկայացրել Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան)՝ խնդրելով վերացնել քրեական գործ հարուցելու մասին 2009 թվականի օգոստոսի 13-ի որոշումը:

Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի որոշմամբ դիմող Վ.Մանուկյանի և նրա ներկայացուցիչ Ս.Մաֆարյանի բողոքը մերժվել է:

3. Դիմող Վ.Մանուկյանի և նրա ներկայացուցիչ Ս.Մաֆարյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2010 թվականի հուլիսի 9-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը բավարարել է, վերացրել է Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի որոշումը և պարտավորեցրել վարույթն իրականացնող մարմնին՝ վերացնելու Վ.Մանուկյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 9-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել դատախազ Ա.Խաչատրյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 12-ի որոշմամբ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցներ, դիմող Վ.Մանուկյանը և նրա ներկայացուցիչ Ս.Մաֆարյանը ներկայացրել են վճռաբեկ բողոքի պատասխաններ՝ հայտնելով, որ բողոքաբերը չի հիմնավորել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված՝ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերից որևէ մեկը:

Բողոքի պատասխանի հեղինակների պնդմամբ, քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման օրինականությունն ըստ պատշաճի չի ստուգվել, և այն չի տրամադրվել Վ.Մանուկյանին, ինչի արդյունքում վերջինս զրկվել է այդ որոշումը բողոքարկելու հնարավորությունից: Բացի այդ, քրեական գործ հարուցելու վերաբերյալ որոշումը դատական

ՓԵՏՐՎԱԳՈՒՄ 2011 2 (139)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

75

Դատական պրակտիկա

կարգով բողոքարկել չթույլատրելու արդյունքում այդ որոշումը դուրս է մնում դատական վերահսկողության ոլորտից, և ստեղծվում է անօրինական հարուցված քրեական գործով հետագա քննչական գործողություններ կատարելու, այդ թվում նաև անձանց իրավունքների անհիմն սահմանափակման, դատավարական հարկադրանքի միջոցների անօրինական կիրառման իրական վտանգ:

Ըստ դիմող Վ.Մանուկյանի և նրա ներկայացուցիչ Ս.Սաֆարյանի՝ Վերաքննիչ դատարանը ճիշտ է մեկնաբանել Վճռաբեկ դատարանի՝ Վ.Գրիգորյանի վերաբերյալ որոշումը և քրեական գործ հարուցելու մասին 2009 թվականի օգոստոսի 13-ի որոշումը դիտել է անձի իրավունքները և օրինական շահերը խախտող որոշում:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Առաջին ատյանի դատարանի որոշման մեջ առկա է հետևյալ ձևակերպումը. «Զրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դատական վերահսկողության առարկա չի կարող լինել, քանի որ դատական կարգով այդպիսի որոշման բողոքարկում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով նախատեսված չէ» (տե՛ս Նյութեր, էջ 18):

6. Վերաքննիչ դատարանի որոշման համաձայն. «(...) դատական բողոքարկման ենթակա են քրեական հետապնդման մարմինների անխտիր բոլոր գործողությունները և որոշումները՝ հետևյալ երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

Այդ որոշումները և գործողությունները խախտում են քրեական դատավարության ոլորտ ներգրավված (ներառյալ՝ այլ անձանց) անձանց իրավունքները և օրինական շահերը:

Այդ որոշումների և գործողությունների դեմ բերված բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից:

Թիվ 16121309 քրեական գործը հարուցվել է ոչ թե անհայտ անձի կողմից քրեական օրենսգրքով նախատեսված արարքի կատարման փաստի առթիվ, այլ կոնկրետ անձի՝ Վ.Մանուկյանի դեմ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 214-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության կատարման փաստի առթիվ, հետևաբար այն առնչվում է կոնկրետ անձի շահերին, իրավունքներին, ազատություններին, հետևաբար ընդհանուր իրավասության դատարանի այն պատճառաբանությունը, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դատական վերահսկողության առարկա չի կարող լինել, քանի որ դատական կարգով այդպիսի որոշման բողոքարկում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով նախատեսված չէ, անհիմն է (տե՛ս Նյութեր, էջ 74):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

7. Բողոք բերած անձը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանը չի հիմնավորված, տարածական մեկնաբանություն է տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված նորմին և արդյունքում հանգել այն հետևության, որ դատական բողոքարկման ենթակա են քրեական հետապնդման մարմինների անխտիր բոլոր գործողությունները և որոշումները, եթե այդպիսիք խախտում են քրեական դատավարության ոլորտ ներգրավված անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը, և այդ որոշումների ու գործողությունների դեմ բերված բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից:

8. Ըստ բողոքաբերի՝ Վերաքննիչ դատարանը, վկայակոչելով Վճռաբեկ դատարանի՝ Վ.Գրիգորյանի վերաբերյալ որոշումը, դրանում արտահայտված իրավական դիրքորոշման առանձին դրույթներ մեկնաբանել է բոլորովին այլ՝ Վճռաբեկ դատարանի իրավա-

կան դիրքորոշմանը հակասող լույսի ներքո: Ի հիմնավորումն իր փաստարկի, բողոքաբերը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանը չի հիշատակել, թե քրեական գործ հարուցելու արդյունքում Վ.Մանուկյանի կոնկրետ ո՞ր իրավունքներն ու ազատություններն են խախտվել, որոնք վերացնելու պահանջ է առաջադրվել վարույթն իրականացնող մարմնին:

Բացի այդ, բողոք բերած անձը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանը, փորձելով հիմնավորել իր որոշումը, ակնհայտորեն անհիմն շեշտադրել է քրեական գործի վարույթը բացառող հանգամանքների՝ համաներման ակտի առկայության փաստը՝ անտեսելով այն հանգամանքը, որ քննության չի առնվում ստորադաս դատարանի կողմից կայացված վերջնական դատական ակտ, քրեական գործը գտնվում է մինչդատական վարույթում, և այդ փուլում նշված հանգամանքը դատական վերանայման առարկա չի կարող հանդիսանալ:

9. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոք բերած անձը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 9-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Առաջին աստիճանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի որոշմանը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

10. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է՝ քրեական գործ հարուցելու մասին 2009 թվականի օգոստոսի 13-ի որոշումն առերևույթ խախտո՞ւմ է արդյոք Վ.Մանուկյանի իրավունքները և ըստ այդմ, Վ.Գրիգորյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշման ներքո կարո՞ղ է արդյոք դատական վերահսկողության առարկա լինել:

11. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 278-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Դատարանը, սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում և կարգով, քննում է հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների օրինականության վերաբերյալ բողոքները»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողությունները իրականացնող մարմինների՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված որոշումների և գործողությունների օրինական և հիմնավոր չլինելու դեմ բողոքները դատարան կարող են ներկայացվել կասկածյալի, մեղադրյալի, պաշտպանի, տուժողի, քրեական դատավարության մասնակիցների, այլ անձանց կողմից, որոնց իրավունքները և օրինական շահերը խախտվել են այդ որոշումներով և գործողություններով, և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Սույն հոդվածի առաջին մասում նշված անձինք իրավունք ունեն դատարան բողոքարկել հանցագործությունների վերաբերյալ հաղորդումներն ընդունելուց, քրեական գործ հարուցելուց հետաքննության մարմնի, քննիչի և դատախազի հրաժարվելը, ինչպես նաև քրեական գործը կասեցնելու, կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումները՝ դարձյալ օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում»:

Վկայակոչված նորմերը Վճռաբեկ դատարանը վերլուծել է Վ.Գրիգորյանի վերաբերյալ որոշման մեջ և հետևյալ իրավական դիրքորոշումն է ձևավորել. «(...) եթե քրեական դատավարության օրենսգրքում հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների դատական կարգով բողոքարկման ուղղակի դեպք և կարգ սահմանված չէ, սակայն այդ որոշումները և գործողությունները խախտում են անձի իրավունքները և օրինական շահերը, ապա ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված՝

Դատական պրակտիկա

դատական պաշտպանության իրավունքի ուժով դրանք ենթակա են դատական կարգով բողոքարկման:

(...)

ՀՀ քրեական դատավարությունում քրեական գործը հարուցվում է *քրեական օրենսգրքով չթույլատրված ենթադրաբար կատարված հանցակազմի հատկանիշներ պարունակող արարքի (արարքների) կապակցությամբ*, այլ կերպ՝ փաստի առթիվ, և որևէ անձի համար քրեական դատավարությունում այն իրավական որևէ հետևանք չի առաջացնում, ուստի՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ քրեական դատավարությունում որևէ մեկի իրավունքները և օրինական շահերը չեն խախտվում» (տե՛ս *Վալերի Գրիգորյանի* վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 25-ի թիվ ԵԿԴ/0031/11/08 որոշման 12-րդ և 14-րդ կետերը):

12. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ քրեական գործը հարուցվել է փաստի առթիվ (տե՛ս սույն որոշման 1-ին կետը):

Առաջին առյանի դատարանը մերժել է դիմողի և նրա ներկայացուցչի բողոքն այն պատճառաբանությամբ, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դատական վերահսկողության առարկա չի կարող լինել, քանի որ դատական կարգով այդպիսի որոշման բողոքարկում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով նախատեսված չէ (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Վերացնելով Առաջին առյանի դատարանի որոշումը՝ Վերաքննիչ դատարանն արձանագրել է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումն առնչվում է կոնկրետ անձի շահերին, իրավունքներին, ազատություններին, հետևաբար անհիմն է Առաջին առյանի դատարանի այն պատճառաբանությունը, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դատական վերահսկողության առարկա չի կարող լինել (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

13. *Վ.Գրիգորյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ առկա և համապատասխանաբար նաև սույն որոշման 11-րդ կետում ամրագրված դատողությունները համադրելով սույն որոշման 12-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքների հետ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին 2009 թվականի օգոստոսի 13-ի որոշումը դատական վերահսկողության առարկա հանդիսանալ չի կարող, քանի որ այն կայացվել է փաստի առթիվ, ուստի դրանով Վ.Մանուկյանի իրավունքներն ու օրինական շահերը չեն խախտվել:

14. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 11-13-րդ կետերում շարադրված հիմնավորումները՝ Վճռաբեկ դատարանն անհամաձայնություն է հայտնում Վերաքննիչ դատարանի այն մոտեցմանը, որ որոշակի պայմանների առկայության դեպքում դատական բողոքարկման ենթակա են քրեական հետապնդման մարմինների անխտիր բոլոր գործողությունները և որոշումները (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը): Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի նման տարածական մեկնաբանությունը չի բխում իրավական պաշտպանության միջոցների համարժեքության սահմանադրական պահանջից, որը ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի հիման վրա ամրագրվել է ՀՀ սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-844 որոշմամբ (2009թ. դեկտեմբերի 7-ի Սահմանադրական դատարանի որոշման 8-րդ կետ):

15. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մինչդատական վարույթում իրավական պաշտպանության միջոցների համարժեքությունը գնահատելիս, ի թիվս այլ հանգամանքների, անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև Հայաստանի Հանրապետությունում գործող քրեական դատավարության ձևը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով մինչդատական վարույթի համար նախատեսված դատավարական ձևը, մասնավորապես՝ մինչդատական վարույթում ձեռք բերված տվյալների՝ օրենքով որպես ապացույց համարվել-

ը, մինչդեռատական վարույթի մանրամասն և համակողմանի օրենսդրական կանոնակարգումը, այդ թվում՝ նշված փուլում ապացույցների ձեռքբերման եղանակների և ընթացակարգի մանրակրկիտ կարգավորումը և այդ համատեքստում քրեական դատավարությունում հանրային և մասնավոր շահերի ողջամիտ հավասարակշռումն ինքնին սահմանափակում են մինչդեռատական վարույթում քրեական հետապնդման մարմնի յուրաքանչյուր որոշման կամ գործողության դատական բողոքարկման շրջանակը:

16. Նախորդ կետում շարադրված հիմնավորումների լույսի ներքո զարգացնելով Վ.Գրիգորյանի վերաբերյալ որոշման մեջ սահմանված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ մինչդեռատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկման ենթակա են նախնական քննության մարմինների այն որոշումները և գործողությունները (անգործությունը), որոնք խախտում են անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը, ինչը, սակայն, չի նշանակում, որ քրեական դատավարության այս փուլում դատական կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների շրջանակն անսահմանափակ է: Մինչդեռատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների շրջանակի հստակեցման նպատակով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սահմանել հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. գործի նախնական քննության փուլում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված որոշումներից զատ, դատարան կարող են բողոքարկվել քրեական հետապնդման մարմինների այն բոլոր որոշումներն ու գործողությունները (անգործությունը), որոնց բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում՝ դատարանում գործն ըստ էության քննելիս անհնար է, կամ այն կհանգեցնի անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման:

17. Հիմք ընդունելով սույն որոշման պատճառաբանական մասում առկա դատողությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի հիման վրա անհրաժեշտ է բեկանել ՀՀ Վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 9-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի որոշմանը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Վարույթն իրականացնող մարմնին Վարուժան Մանուկյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելուն պարտավորեցնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 9-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ դիմող Վարուժան Մանուկյանի և նրա ներկայացուցիչ Սեդա Մաֆարյանի բողոքը մերժելու մասին Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի որոշմանը:

Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

РЕЗЮМЕ - RESUME

НЕКОТОРЫЕ СОБРАЖЕНИЯ О ПРАВЕ НА МИРНЫЕ СОБРАНИЯ В РА

МГЕР МАМАДЖАНЫН
*АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА*

Право на проведения мирных собраний является основополагающим конституционным правом человека, которое закреплено в статье 29 Конституции Республики Армения.

По мнению автора презумпция в пользу проведения мирных собраний должна быть четко и ясно закреплена в законодательстве. В законодательствах многих стран данная презумпция закреплена в виде конституционных гарантий, но она также может быть установлена в специальном законе.

После принятия в 2004 году в РА закона о “Порядке проведения собраний, митингов, шествий и демонстраций” в него были внесены множество изменений и поправок, которые, по мнению автора, являлись шагом назад в регулировании данной сферы общественных отношений и приблизили закон к советской модели регулирования проведения мирных собраний.

В нынешней редакции закона и сегодня заметны некоторые нормы, которые создают необоснованные препятствия для практического воплощения в жизнь конституционного права на проведение мирных собраний.

SOME ISSUES ON THE RIGHT OF PEACEFUL ASSEMBLY IN THE RA

MHER MAMAJANYAN
*POST-GRADUATE STUDENT
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY*

The right to freedom of peaceful assembly is a fundamental constitutional right, which is established in the Article 29 of the Constitution of the Republic of Armenia.

According to the author's opinion a presumption in favour of the freedom of peaceful assembly should be clearly and explicitly established in law. In laws of many countries this presumption is embodied in the constitutional guarantees, but it can also be installed in a special law.

Following the enactment in 2004 of the Law of the Republic of Armenia on conducting meetings, assemblies, rallies and demonstrations many changes and amendments had been made in it, which were, in the author's opinion, a step backwards in the regulation of this sphere of social relations which made the Law closer to the Soviet model of regulation of the relations connected with the conduct of peaceful assembly.

Even nowadays in the current version of the law there can be noticed some rules that create unnecessary obstacles for the practical embodiment of the constitutional right to peaceful assembly.

РЕЗЮМЕ - RESUME

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ПРИМЕНЕНИЯ СТАТЬИ 28-ОЙ ЗАКОНА РА “О НАЛОГАХ”

АРАМ ОРБЕЛЯН
ПАРТНЕР В ЮРИДИЧЕСКОЙ ФИРМЕ КОНЦЕРН-ДИАЛОГ
(В НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ ЗАМЕСТИТЕЛЬ МИНИСТРА ЮСТИЦИИ РА),
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

В данной статье автор анализирует некоторые вопросы применения Порядка регистрации (учета) товаров и продукции, поставляемых или предоставляемых, или перемещаемых на территории Армении, одобренный Постановлением Правительства N314 в 1997г. Изучены как Закон РА “О налогах”, Порядок, а также существующие решения Кассационного суда РА, а также примеры из практики, в том числе и из практики адвокатской компании “Концерн-Диалог” ЗАО.

Автор рассматривает понятие товара по смыслу Порядка, определяет различные правовые режимы учёта — поставка и перемещение, и изучает различия между этими правовыми режимами. На основе анализа, делается вывод, что в большинстве случаев оба режима физически выражаются одинаково — транспортировка товаров. Однако в случае поставки происходит, как правило, переход титула на товар (в основном право собственности) на территории Армении, а в случае перемещения, как правило, такого изменения титула не происходит, или товар экспортируется (титул переходит после таможенного оформления). Соответственно одна и та же транспортировка товара не может быть одновременно и поставкой, и перемещением, как иногда пытаются указать сотрудники налоговых органов.

Далее в статье автор рассматривает некоторые изъятия из общего обязательства вести учёт товаров, рассматривая особенности и необходимые условия правомерности каждой из таких изъятий.

В заключение предлагается также несколько общих советов направленных на точное соблюдение требований Порядка. Последнее в свою очередь приведет к исключению или минимизации ситуаций привлечения к ответственности в соответствии со ст. 28 Закона РА “О налогах” добросовестных хозяйствующих субъектов из-за неточного толкования или применения ими требований Порядка.

SOME ISSUES ON THE IMPLEMENTATION OF ARTICLE 28 OF THE LAW ON TAXES OF THE RA

ARAM ORBELYAN
PARTNER AT CONCERN-DIALOG LAW FIRM (NOW DEPUTY-MINISTER,
MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA),
LECTURER AT THE CHAIR OF EUROPEAN AND INTERNATIONAL LAW
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY,
PhD IN LAW

In this Article author analyzes several issues connected to the implementation of the Order of registration of goods and production subject to delivery, supply or transportation on the territory of Armenia approved by the Decree N314 of the Government of Armenia on 1997.

ՓԵՏՏՐՈՒԹՅԱՆ 2011 Ձ (139)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՆԿՐԵՏԱԿԱՆ
ՅՈՒՐԻԴԻԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆ

РЕЗЮМЕ - RESUME

Act on Taxes, Order, as well as existing decisions of the Cassation court of RA, other cases including ones from the practice of Concern-Dialog Law firm were studied.

Author studies the notion of Good as it is used in the Order, determines different legal regimes of registration — namely delivery and transportation, and studies the differences those regimes. Based on the analysis a conclusion can be derived, that in most of the cases those two regimes have the similar physical appearance — movement of goods. However, in case of Deliver, most likely shift of title (mostly property rights) on the territory of Armenia occurs, while in the case of transportation, usually, such shift of title is not to occur, or the property rights will be transferred after formalities by customs office are carried out. Respectively, the same movement of goods cannot simultaneously be a delivery and transportation, as in some cases claimed by tax authorities.

Later in the article several exceptions from the general rule of registration are described, their particularities and conditions of validity of each of the exclusions are studied.

In conclusion, several general advices aimed to assist the strict compliance with the requirements of the Order are formulated. The latter will assist to exclude or minimize the possibility of situations of good faith businesses to be penalized due to incorrect interpretation or implementation of requirements of the Order.

СУДЕБНО-ПРАВОВАЯ ПОЛИТИКА В РА (ПОНЯТИЯ, ПРИНЦИПЫ И СТРАТЕГИЯ)

АРТУР ГАМБАРЯН
СТАРШИЙ ПРОКУРОР ОТДЕЛА ПО ПРАВОВОМУ
ОБЕСПЕЧЕНИЮ И ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ
ГЕНЕРАЛЬНОЙ ПРОКУРАТУРЫ РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ

В научной статье судебно-правовая политика рассматривается как разновидность правовой политики, и, исходя из этого, автор попытался общим образом обрисовать особенности и специфические черты правовой политики.

Автор находит, что судебно-правовая политика представляет из себя не только деятельность, направленную на усовершенствование и повышение эффективности таких различных уровней судебной системы как институциональный, процессуальный, материальный, этический. Подход, согласно которому судебно-правовая политика ограничивается разработкой правовых идей исключительно в сфере организации и осуществления правосудия, подвергается в статье критике, так как согласно автору сфера судебно-правовой политики включает в себя не только осуществление правосудия, но и такую область, как деятельность других государственных органов, находящихся в функциональной связи с органами судебной власти.

Автором были проанализированы методологические основы соотношения таких понятий как «судебно-правовая политика», «процессуальная политика» и «судебно-правовые реформы», посредством чего было дано определение собственно судебно-правовой политики.

В статье выделены четыре составных элемента судебно-правовой политики: институциональный, процессуальный, материально-правовой и этический, в то время как процессуально-правовая политика включает в себя механизмы процессуального регулирования, в частности сферу совершенствования процессуально-правовых средств. Иными словами,

РЕЗЮМЕ - RESUME

процессуально-правовая политика считается составной частью судебно-правовой политики. Субъекты судебно-правовой политики, как отмечается в статье, часто не разграничивают данные плоскости, в подтверждение чему приводится пример Судебного кодекса РА задачей которого, по большей части, является регулирование отношений связанных с судостроительством, в то время как в статье 47 кодекса (границы апелляции касающиеся вопросов факта) и статье 91 (самоотвод судьи) содержатся процессуальные нормы, которые должны быть отражены в процессуальном законодательстве, а не в Судебном кодексе РА.

JUDICIAL-LEGAL POLICY IN THE RA (THE CONCEPT, PRINCIPLES AND STRATEGY)

ARTUR GHAMBARYAN
*SENIOR PROSECUTOR, DEPARTMENT OF LEGAL SUPPORT
AND EUROPEAN INTEGRATION
PROSECUTOR GENERAL'S OFFICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA,
PhD IN LAW, ASSOCIATE PROFESSOR*

This scientific study regards the judicial-legal policy as a type of legal policy and therefore demonstration of general description of the features and peculiarities of a judicial policy is pursued herein.

According to the author's opinion judicial-legal policy is not an activity merely aimed at development of legal concepts, but also one that is aimed at improvement and enhancement of the efficiency of the various tiers (the institutional, procedural, substantive, and ethical) of the judicial-legal system. This study further criticizes the approach according to which the judicial-legal policy is limited to development of legal concepts in the spheres of justice administration and implementation, as pursuant to the author the judicial-legal policy includes not only justice, but also performance and administration of other public bodies that have functional links with the judicial authorities.

The author analyses the methodological bases of interrelation between the concepts of the 'judicial-legal policy', the 'judicial policy' and the 'judicial-legal reforms' and a posteriori provides the definition of the Judicial-Legal Policy.

The study marks out four elements of the judicial-legal policy: institutional, procedural, substantive, and ethical. Therewith the procedural-legal policy encompasses the sphere of improvement of the procedural regulation structures and particularly the procedural-legal mechanisms. In other words, the procedural-legal policy is a constituent of the judicial-legal policy.

The study indicates that the parties in judicial-legal policy often do not distinguish the given tiers of the policy. The Judicial Code of the Republic of Armenia can serve as an example of the aforementioned as it is called to regulate the relationship of judicial constitution, while it's Article 47 (limits of appeal in a matter of fact) and Article 91 (self-recusation of a judge) deal with procedural norms, which should have been regulated by the Procedural Code, not the Judicial Code.

ՄԻՋԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ
2011 թ. 2 (139)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

РЕЗЮМЕ - RESUME

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ИНСТИТУТА ПРИОСТАНОВЛЕНИЯ РАССЛЕДОВАНИЯ УГОЛОВНОГО ДЕЛА

АРСЕН МАРТИРОСЯН
*АСПИРАНТ АКАДЕМИИ ПОЛИЦИИ РА,
СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ПОЛИЦИИ*

В статье автор представляет предложения и изменения в связи с вопросами 31-ой статьи Уголовного кодекса РА “Об основах приостановления уголовного дела”, чтобы более успешно совершались задачи уголовного процесса, которые дадут возможность с легкостью усваивать нормы, составляющие институт приостановления расследования уголовного дела, что в свою очередь, в конечном итоге, на практике создаст условия для однозначного восприятия и применения этих норм в случае конкретных уголовных дел.

SOME ISSUES OF THE CRIMINAL PROCEDURAL INSITUTE OF THE SUSPENSION (STAY) OF THE CRIMINAL FILE

ARSEN MARTIROSYAN

*POST-GRADUATE STUDENT OF THE POLICE ACADEMY OF THE RA,
FIRST LIEUTENANT OF THE HEAD OF POLICE*

In the Article author presents the offers and changes to relationship with the questions of the Article 31 of the Criminal Code of the RA “About bases of the halt of the criminal case” successfully performing the tasks of the criminal process, which will enable with lightness to adopt the rates, forming institute of the halt of the investigation of the criminal deal that in turn, finally, will in practice create the condition for unambiguous perception and using of these rates in the norms in case of the criminal cases.

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ АКТОВ ПО ПРОЦЕССУ ОСПАРИВАНИЯ ПРАВОМЕРНОСТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТОВ

ЭМИН АБГАРЯН
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

Статья автора посвящена правовым последствиям актов по процессу оспаривания правомерности нормативно-правовых актов.

В рамках данной статьи автор обсудил две важнейшие проблемы: 1) момент, когда юридически недействительный нормативно-правовой акт считается аннулированным и 2) юридические последствия аннулирования недействительного нормативно-правового акта.

В результате обсуждения автор предложил переизложить соответствующую статью Административно-процессуального кодекса РА регулиующую данные правоотношения.

LEGAL CONSEQUENCES OF THE ACTS RENDERED IN THE PROCESS OF CHALLENGING OF REGULATORY LEGAL ACTS

EMIN ABGARYAN
PhD IN LAW

The article of the author is devoted to the legal consequences of the acts rendered in the process of challenging of regulatory legal acts.

The autor is discussing two major problems: the moment when the invalid acts are repealed and the consequences of the repealing of the invalid acts.

As a conclusion the author offers a new consolidated version of the Article of the Administrative Procedure Code of the RA.

ՓԵՏՏՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏԵՐՈՒԹՅԱՆ
2011 թ. 2 (139)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿՐԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲՐԱՆՈՒԹՅԱՆ**

Թեւավոր խոսքեր

Որևէ բան անելու համար այնքան էլ շատ ուժ պետք չէ, բայց ահա որոշելու համար, թե հատկապես ինչ պետք է անել՝ իրոք վիթխարի ուժ է հարկավոր:

Կ. ՀԱՐՔԱԳ:

Եթե դու որևէ լավ բան անում ես դժվարությամբ, ապա աշխատանքը զնում է, իսկ լավը՝ մնում, իսկ եթե վատ բանն անում ես հաճույքով, ապա հաճույքը զնում է, իսկ վատը՝ մնում:

Մ.Վ. ԼՈՍՏՆՈՍՈՎ:

Ոչ մի գործ չպետք է սկսել հանդիսավորությամբ. հանդիսավորությամբ պետք է տոնել միայն գործի ավարտը:

Ի. ԳՅՈԹԵ:

Գործը միանգամայն լավ է արված միայն այն դեպքում, երբ այն կատարված է հաճույքով:

Ջ. ՌԵՄԿԻՆ:

Ավելի լավ է կատարելությամբ անել գործի մի մասը, քան անել տասն անգամ շատ, բայց վատ:

ԱՐԻՍՏՈՏԵԼ:

ՓԵՏՐՎԱՐ 2011 2 (139)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

86

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս

գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արշակունյաց 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am